

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Diplomová práce

Psychologická a duchovní podpora v Policii ČR

Vedoucí práce: Mgr. Michal Opatrný, Dr. theol.

Autor práce: Bc. Jaroslav Kozák

Studijní obor: Teologie služby

Forma studia: Kombinovaná

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

19. března 2011

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce Mgr. Michalu Opatrnému, Dr. theol. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále chci poděkovat všem, kteří přispěli svou radou a pomocí při zpracování této práce. V neposlední řadě děkuji mé drahé manželce Jitce za podporu a trpělivost.

OBSAH

Úvod.....	6
1 Vymezení policejní služby.....	9
2 Pojetí osobnosti člověka v jeho celistvosti	11
2.1 Pohled na člověka v pojetí existenciální analýzy	14
2.1.1 Vztah mezi smyslem, hodnotami a motivací	17
2.1.2 Existenciální obrat	19
2.2 Pohled na člověka ve světle II. vatikánského koncilu	21
2.2.1 Důstojnost lidské osoby	24
3 Osobnost policisty.....	28
3.1 Profesní etika policisty.....	32
3.1.1 Etika – morálka - hodnoty	33
3.1.2 Profesní etika	34
3.1.3 Profese	35
3.1.4 Policejní etika	37
3.1.5 Svědomí	39
3.2 Teorie přirozeného zákona.....	41
3.3 Deontika.....	42
3.4 Utilitarismus.....	43
3.5 Etický kodex Policie České republiky	44
4 Problémy spojené s výkonem policejní činnosti.....	46
4.1 Stres	47
4.2 Traumatizující událost	50
4.3 Krize.....	54
4.4 Syndrom vyhoření.....	59
5 Psychologická a duchovní podpora u policie	67
5.1 Potřeby člověka.....	67
5.2 Psychologická podpora u policie	73
5.2.1 Posttraumatická intervenční péče	74
5.2.2 Metody práce s klientem.....	80
5.3 Duchovní podpora u policie.....	87
5.3.1 Pastorační koncept	90
5.3.2 Pastorační koncept	93

5.3.3 Možnosti poskytování duchovní péče v policii	95
5.3.4 Průzkumné šetření.....	96
5.3.5 Duchovní péče v policii	100
Závěr	106
Seznam použitých zdrojů.....	108
Seznam použitých zkratk	114
Seznam příloh	115

Úvod

U Policie České republiky (dále jen policie) pracuji od roku 1992 na Oddělení obecné kriminality služby kriminální policie a vyšetřování v Semilech. V prvních letech služby jsem se domníval, že city je potřeba nechat uvnitř. A také jsem byl přesvědčen, že téměř každodenní setkávání se zlem v podobě případů, které jsem vyšetřoval, mě nemůže žádným způsobem ovlivňovat. Neznal jsem Boha nebo spíš si myslel, že Boha ani nepotřebuji. V životě člověka přicházejí ale určité okamžiky, kdy se nám dává poznat Boží volání a od nás to vyžaduje jen pokoru a ochotu naslouchat tomuto volání. Dnes už vím, že je omylem si myslet, že jsou povolání, kam život s Bohem nepatří. Ať jsme kdekoliv, všude můžeme a máme usilovat o dokonalý život, o království nebeské. *„Neboť s královstvím nebeským je to tak, jako když jeden hospodář hned ráno vyšel najmout dělníky na svou vinici. Smluvil s dělníky denár na den a poslal je na vinici.“* (Mt 20,1-2). Boží volání se obrací na každého z nás, „jděte i vy na mou vinici“, nám jasně říká, že nikomu není dovoleno zůstat nečinným. Poté co jsem konvertoval, jsem si čím dál víc začal uvědomovat, že i já jsem poslán na „vinici“. Toto evangelijní podobenství, zejména volání „jděte i vy na mou vinici“ mne od té doby provází a dává mi poznat, že i já jsem volán. Dále výzva apoštola Petra: *„Každý ať slouží druhým tím darem milosti, který přijal; tak budete dobrými správci milosti Boží v její rozmanitosti.“* (1 Petr 4,10), mne vedla k dalšímu zamyšlení. Začal jsem si uvědomovat, že nemohu neodpovědět a nepřijmout osobní odpovědnost. Jako policista jsem si začal pokládat otázky typu: Má víra v policii místo? Je slučitelné být policista a zároveň křesťan?¹

Ale právě po téměř dvaceti letech služby u policie mě snaha pomoci svým kolegům vedla k zamyšlení, jaké poslání má věřící policista v policii a je-li i toto cesta k práci na vinici. Taková vinice je celý svět, různé oblasti společenského života, nýbrž i různé profese a povolání (srov. Mt 13,38).

Policisté při výkonu služby řeší každodenně celou řadu rutinních úkolů, ale často se dostávají i do mimořádných, extrémních situací. Takové situace svojí intenzitou

¹ Mezi základními povinnostmi příslušníka policie je uvedeno: „vykonávat službu tak, aby nebyla ovlivňována jeho politickým, náboženským nebo jiným přesvědčením“ (srov. § 45 odst. 1, písm. g, zák. č. 361/2003 Sb.). Z citace zákona ani jeho výkladu není zřejmé, zda zákonodárce má na mysli pouze negativní ovlivnění služby. Ve srovnání s §16 odst. 4 téhož zákona je uvedeno, že přijetí občana do služebního poměru nelze odepřít vedle i jiných důvodů i z důvodu víry a náboženství. Dále srov. čl. 3 zák. č. 2/1993 Listiny základních práv a svobod, kdy mezi základní zaručená práva a svobody patří víra i náboženství a nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod. II. vatikánský sněm k náboženské svobodě prohlašuje, že lidská osoba je svobodná ve volbě náboženství. Nikdo nesmí být donucován nebo mu být zabraňováno proti svému svědomí jednat v oblasti náboženství (srov. Dignitatis humanae (DH) čl. 2. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*).

a nezvyklostí přesahují únosnou mez, jsou za hranicemi běžných životních a profesních zkušeností. K uvedeným situacím náleží především ohrožení vlastního života, ohrožení života kolegů, smrt dětí, hromadná neštěstí, použití střelné zbraně apod. Policisté se v uvedených situacích setkávají i s pocity vlastní bezmocnosti. Téměř každý policista má osobní zkušenost s nějakou traumatizující událostí, která určitým způsobem zasáhla jeho život, a to buď krátkodobě, nebo i po delší časový úsek. Mýtus o tom, že „*správný policista nesmí projevit slabost a pohnutí ani v situacích, které jinak každým normálním člověkem silně otřesou*“² je snad již překonán. Ale přesto je značný počet policistů, kteří se domnívají, že *správný chlap nepláče a projevit vlastní pocity je důkaz slabosti*. Policista - profesionál je taky jen lidská bytost, která potřebuje pomoc při zvládnutí prožitých traumat, a to nejen v souvislosti s výkonem služby, podobně jako ostatní **pomáhající profese**.³ Po prožití těžké situace je normální a často i rozumné požádat o pomoc odborníka. To, s čím se policista setkává, jej může zasáhnout hlouběji, než sám očekává. Duševní otřes je při traumatizujících událostech normální lidskou reakcí v nenormální situaci.⁴ Přesto značný počet policistů je přesvědčen, že žádnou pomoc nepotřebují, že mají vše tzv. „pod kontrolou“. Důsledky takového myšlení mohou mít vliv nejen na výkon služby, ale často se promítají i do soukromého života.

Cílem této diplomové práce je popsat poskytování psychologické a duchovní podpory v policii. Dalším cílem předkládané práce je zvážit možnost zavedení duchovní služby u policie.

² Srov. VYMĚTAL, Š. Historie psychologické služby v policejních složkách. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 252.

³ Termín pomáhající profese je v psychologickém slovníku definován jako souhrnný název pro veškeré profese, jejichž teorie, výzkum a praxe se zaměřují na pomoc druhým, identifikaci jejich problémů a na získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu, tak aby pomoc mohla být účinnější (srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 185). Vymezení pojmu „pomáhající profese“ je tedy velmi široké. Pomoc druhým a řešení jejich problémů, jak je uvedeno v definici pomáhající profese, koresponduje se základním pojetím policejní práce jako služby veřejnosti. Policie slouží veřejnosti. Jedním z jejích úkolů je chránit bezpečnost osob a majetku, zajistit veřejný pořádek a předcházet trestné činnosti (srov. § 2 zák. č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky). Zákonodárce explicitně vyjadřuje základní pojetí policejní práce jako služby veřejnosti. Zdůraznění tohoto poslání souvisí s prosazováním nové strategie a filosofie policejní práce ve stylu Community policing (policejní služba veřejnosti), založené na pro-aktivním přístupu policie, spočívajícím v zohledňování potřeb veřejnosti a směřujícím k vybudování prostoru podpory, důvěry a pocitu vzájemnosti mezi policií a veřejností (srov. FILÁK, A. a kol., *Zákon o Policii České republiky s komentářem*. 2009, s. 9). Profesi policisty mezi pomáhající profese přímo zařazuje Matoušek: „... dnes existuje sbor profesionálů často jednající s klienty, kteří se nalézají v nesnážích nebo prožívají krizi.“ (MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 51). Policisty tak zařazuje do kategorie pomáhání na tzv. druhém stupni, tj. jako specialisty ve svém oboru, u kterých se rovněž počítá s tím, že budou v rámci své působnosti pomáhat při zvládnutí problémových situací (srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 51).

⁴ Srov. *Informace pro nadřízené, postižené, kolegy, životní partnery*. 2003, s. 4.

Uvedených cílů je dosaženo prostřednictvím následující struktury práce. Práce je koncipována tak, že nejprve je vymezena a objasněna problematika policejní služby. Následně je práce věnována pohledu na člověka jako osobnost v jeho celistvosti a zároveň jedinečnosti. Uvedeného je následně využito pro charakterizování osobnosti policisty. Dále na základě popsání problémů spojených s výkonem policejní činnosti je hlavní část práce věnována možnostem poskytování psychologické a duchovní podpory v policii.

K problematice poskytování psychologické a zejména duchovní podpory cíleně zaměřené na příslušníky policie není mnoho dostupné odborné literatury. Při zpracování práce bude z tohoto důvodu využito zejména literatury zaměřené na poskytování krizové intervence a literatury určené pro pracovníky pomáhajících profesí. V neposlední řadě bude vycházeno z průzkumného šetření, které bude vedle dostupné literatury dalším zdrojem pro nastínění možné psychologické a duchovní podpory u policie.

1 Vymezení policejní služby

„Teprve tam, kde se pohybujeme mimo to, co nám „přikazuje“ naše povolání, teprve tam začíná opravdu osobní a jedinečně naplňující práce. Teprve tam začíná šance dát životu povoláním smysl. Tuto šanci však dává každé povolání, pokud je jen práce v něm správně vykonávána. Nenahraditelnost a nezastupitelnost, jedinečnost a jednorázovost spočívá vždy v člověku, v tom, kdo koná, v tom, jak koná, a ne v tom, co koná.“

Viktor E. Frankl

Po listopadu 1989 dochází k zásadní proměně tehdejšího Sboru národní bezpečnosti.⁵ Veřejná bezpečnost Sboru národní bezpečnosti je v červenci roku 1991 transformována v Policii České republiky.⁶ Tato transformace sebou postupně do policejní služby přinesla demokratické principy, zejména odpolitizování policejní služby,⁷ ale i uznání hodnot každého člověka ve společnosti.⁸ Postavení a činnost policie je v současné době upravena zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky ze dne 17. července 2008. Policie je v uvedeném zákoně vymezena jako jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor.⁹ Jednotnost sboru je dána zejména služebně právními vztahy založenými na nadřízenosti a podřízenosti. Policisté jsou oprávněni k plnění úkolů policie držet, nosit a jinak používat zbraně všech kategorií stanovených jiným právním předpisem.¹⁰ Zákonodárce tak odděluje policii od sborů neozbrojených (např. Hasičský záchranný sbor České republiky). Policie je bezpečnostním sborem v souladu se zákonem č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Z tohoto označení vyplývá nasměrování činnosti policie, tedy plnění úkolů bezpečnostního charakteru. Mezi základní úkoly policie patří předcházet, odvracet, odhalovat, objasňovat a ve stanoveném rozsahu trestat porušení zákona. Zákonodárce tak explicitně vyjadřuje základní pojetí policejní práce jako službu veřejnosti. Přejít od nadřazenosti ke službě a služebné pojetí policie vychází zejména z rezoluce Rady Evropy č. 390/1979 obsahující Deklaraci o policii. „Policie je veřejnou službou na základě zákona, pověřenou ochranou pořádku a zákonnosti.“¹¹ Úkolem policie je chránit

⁵ Srov. zák. č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti.

⁶ Srov. zák. č. 283/1991Sb., o Policii České republiky.

⁷ Srov. §13 písm. h) zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

⁸ Srov. zák. č. 2/1993 Sb., o vyhlášení listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

⁹ Srov. §1 zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

¹⁰ Srov. Zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu.

¹¹ Srov. Deklarace o policii. In Rezoluce Rady Evropy č. 390/1979.

bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti.¹² Ochrana lidských práv je zakomponována též do Etického kodexu Policie České republiky.¹³ Z textu kodexu vyplývá povinnost policie chránit bezpečnost a pořádek ve společnosti, prosazovat zákonnost, chránit práva a svobody osob, preventivně působit proti trestné a jiné protiprávní činnosti a svou činností usilovat o trvalou podporu a důvěru veřejnosti.¹⁴

Policie též patří mezi základní složky integrovaného záchranného systému a to společně s hasiči a zdravotnickými záchranáři. Toto její postavení je upraveno v §20 zák. č. 273/2008 Sb., s odkazem na zákon č. 239/200 Sb., o integrovaném záchranném systému.

Policejní prostředí je hierarchicky uspořádané s pevně danými velitelskými pravomocemi. V tomto se částečně podobá například prostředí armádnímu. Je značně neosobní, drsné, s blízkým kontaktem se zločinem. Stálá přítomnost nebezpečí, časté střetávání se smrtí, často násilnou negativně působí na osobnost každého policisty.¹⁵ Na policistu jsou kladeny nároky nejen po stránce profesionální, ale i psychické a mravní. Jak již bylo zmíněno, je ústředním smyslem práce policie v podmínkách právního státu ochrana občanů před těmi, kteří ohrožují životy a zdraví jiných, bezpečnost a majetek. Policista se nezdědka dostává do situací, kdy může být ohroženo jeho zdraví nebo život. Policistovi může být nabídnut úplatek, či může být nucen k protiprávnímu jednání výhružkami směřujícími proti jeho osobě, členům rodiny nebo jiným blízkým osobám. To, jak se člověk, v tomto případě policista zachová, do značné míry záleží na jeho osobnosti.

Je potřeba si proto uvědomit mnohá specifika policejní služby. Policisté jsou nositeli dalekosáhlých pravomocí. Tyto pravomoci nestaví policisty do role představených vůči občanům. Policisté mají svoji pravomoc používat při neustálém vědomí, že vykonávají oprávněnou veřejnou službu zaměřenou k ochraně práv a svobod občanů. Přestože policista je vnímán jako představitel výkonné státní moci, je také jenom člověk jako každý jiný a prožívá svůj život se všemi radostmi a starostmi.

¹² Srov. § 2 zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků. Definování pojmu „bezpečnost“, „veřejný pořádek“ je nejasné, patří mezi tzv. neurčité právní pojmy, na jejichž jednoznačném definování se není s to shodnout ani nauka, ani legislativa, ani praxe (srov. MUSIL, J. Sociální role policie včera, dnes a zítra. In *Kriminalistický sborník*. 1996, s. 45).

¹³ Srov. Etický kodex Policie České republiky. In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice Policie České republiky. Příloha I.

¹⁴ Srov. Tamtéž.

¹⁵ Srov. LAŇKA, J. *Fenomén náboženství v ozbrojených složkách*. 2010, s. 60.

V další části této práce se budeme zabývat osobností policisty. Nejprve ale vymežíme osobnost člověka, pak se zaměříme na osobnost policisty a na osobnostní předpoklady stanovené pro výběr uchazeče k policii.

2 Pojetí osobnosti člověka v jeho celistvosti

***„Každý z nás je naprostý unikát – originál sui generis.
Jaký budu já, to záleží do značné míry na mně samém,
na tom, jak se rozvíčuji a pro co se rozhoduji.“***

P. Jiří Reinsberg

V této kapitole vymežíme náš pohled na pojetí osobnosti člověka v jeho celistvosti, jak je uvedeno již názvu. Celostní neboli holistické vymezení pojmu osobnost bude s ohledem na následující část této práce významné. Pohledem na člověka v jeho celistvosti získáme potřebné předpoklady k tomu, abychom mohli adekvátně přistoupit k definování psychologické a duchovní podpory, což je hlavním cílem této práce. S pojmem osobnost, zejména osobnost policisty, se setkáme převážně v kapitole nazvané Osobnost policisty, v části věnované podmínkám přijetí uchazeče k policii. Zde podrobněji popíšeme osobnostní způsobilost příslušníka policie a zjišťování jeho osobnostní způsobilosti psychologem v rámci přijímacího řízení.

Pojem osobnost je běžně používán v různých významech. V běžném hovorovém užití má převážně hodnotící akcent, vyjadřujeme tak, že někdo je výrazná nebo nevýrazná osobnost. Máme tím na mysli buď kladné, nebo záporné hodnocení osobnosti. Jak uvádí Nakonečný, pojem osobnost byl do psychologie zaveden až počátkem 20. století, kdy vyvstala nutnost studovat život člověka jako celek, a nikoli jen jako pouhý soubor jednotlivých funkcí.¹⁶ Pojetí osobnosti je v psychologii popisováno jako celek dispozic, které spolu se situací determinují obsah a průběh psychických procesů, jež jsou tak chápány jako reakce individua na určitou situaci, kdy reakce odlišných jedinců na tutéž situaci bývají různé.¹⁷ Na toto pojetí pak blíže navážeme v kapitole Problémy spojené s výkonem policejní činnosti.

V dostupné literatuře neexistuje jednotná definice pojmu osobnost. Již v roce 1937 G. W. Allport uvedl téměř padesát definic osobnosti a sám vymezil vlastní, kterou později ještě přepracoval. Definice osobnosti podle Allporta zní takto: „*Osobnost*

¹⁶ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1995, s. 9.

¹⁷ Srov. Tamtéž.

je dynamické uspořádání oněch psychologických systémů v individuu, které určují jeho jedinečná přizpůsobení okolí.“¹⁸ Na rozdíl od psychologického vymezení teologická definice pod pojmem osobnost člověka rozumí: „jedinečnost jednoho každého jednotlivého člověka, která má svůj základ v tom, že člověk sebe samého zná jako odlišného od všech ostatních lidí a vůbec od všeho jiného, a k sobě samému i všemu jinému zaujímá postoj.“¹⁹ Dále je v definici uvedeno, že k osobnosti proto náleží jednak vědomí a svoboda, jednak vztah k druhému, především k druhým osobám. Je třeba rozlišit osobnost jako vlohu, která přísluší každému člověku na základě jeho bio-psychického svérázu, a osobnost jako uskutečňování svého bytí. Osobnost je tedy dynamický pojem určení, které se musí v procesu lidského života uskutečnit.²⁰ Pojetí osobnosti podle Tourniera, jak uvádí Jankovský, vnímá člověka jako bio-psycho-duchovní bytost. Projevy osobnosti spatřuje především v rozhodování, v hodnotové orientaci, v zacílení a zakotvení života.²¹ Tournier vymezuje pojem osobnost jako výraz lidské svobody a jedinečnosti a činí člověka odpovědným. Zřetelně je kladen důraz na respektování morální a duchovní dimenze člověka, tedy na jeho vlastní jádro. Po takovémto vymezení osobnosti Tournier klade důraz na její další formování v procesu personalizace. Můžeme říci, že jde o dotvoření pohledu na člověka, na jeho osobnost a v jejím zakotvení ve společenském životě, těšící se respektu okolí a zakoušející pocit své vlastní ceny a sebeúcty. Vstoupením do vztahu s jinou osobou, s „TY“, je člověk tzv. „dotvořen“ v osobnost. Důrazem na vztahovost v procesu personalizace Tournier vyjadřuje celistvost člověka v dimenzi společenské.²²

Psychologický slovník při vymezení pojmu osobnost vychází ze slova persona, původně maska, /.../ později stálý typ, charakter, role člověka.²³ K pojmu persona Smékal uvádí, že je to jakýsi obal, slupky masek, zdánlivé osobnosti, které zakrývají mnohdy i nám samým, kdo vlastně skutečně jsme, a slouží k našim sebe prezentacím v různých oblastech života.²⁴

I při existenci mnoha rozdílných definic a pojetí budeme v této práci uvažovat vymezení osobnosti člověka v jeho celistvosti, jako bytosti *tělesné, duševní a duchovní*, jako celku lidského bytí člověka s vyjádřením jeho jedinečnosti. V tomto kontextu

¹⁸ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1998, s. 498.

¹⁹ LANGEMEYER, G. Osobnost člověka. In BEINERT, W. *Slovník katolické dogmatiky*. 1994, s. 240.

²⁰ Srov. Tamtéž.

²¹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 54.

²² Srov. TOURNIER, P. *Osoba a osobnost*. 1998, s. 98-102.

²³ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 379.

²⁴ Srov. SMÉKAL, V. *O lidské povaze*. 2005, s. 18.

zmíníme i některé odlišnosti a rozdílnosti v jednotlivých pojetích, zaměříme se na člověka jako jednotlivce a zároveň i jako bytost společenskou. Neboť jsou to právě druzí lidé, skrze které nacházíme a dovršujeme svoji identitu. Sociabilita, jak ukážeme později, je cosi od člověka neoddělitelného a člověka konstituuje ne jako izolovaného jednotlivce, ale právě jako bytost *společenskou*. Pokud bychom opomněli některý z těchto rozměrů, náš pohled na člověka by nebyl úplný.

K uvedenému přehledu pojetí osobnosti doplníme pohled na osobnost jako na stav odpovídající metafoře osobě v člověku a jejímu úkolu rozvinout se svobodně, tzv. vyžrát k osobnosti.²⁵ Osobou v tomto pohledu rozumíme jednotlivou bytost, jež byla utvořena s duchovní přirozeností ve své nezprostředkované zvláštnosti, proto není „to“, ale „on“ či „ona“. Ve viditelném světě se jako osoba jeví pouze člověk.²⁶ Tento pohled na člověka je obvyklý pro filosofickou antropologii, která vnímá člověka v dimenzích těla, duše a ducha. Jde o pojetí člověka, kde jsou jednotlivé vrstvy bytí mezi sebou navzájem propojeny a tvoří funkční celek. Člověk je tělesný, duševní a duchovní zároveň. Člověk žije třemi způsoby, které v něm tvoří neoddělitelnou jednotu, ovšem přesto jsou odlišnými formami bytí. Tělesná bytost usiluje o zdraví těla, saturování primárních potřeb atp. Duševní bytosti jde o realizaci vitálních sil, o příjemné pocity, odstranění napětí, o jakousi pohodu ve vlastním těle. Naplnění těchto tendencí vede k uspokojení a slasti, selhání, pak k nepříjemnému napětí a frustracím. Jako duchovní bytosti (osobě) jde člověku o zakotvení ve smyslu, o hodnoty, jakými jsou víra, spravedlnost, svoboda, odpovědnost, smysluplnost atp.²⁷ Odlišnost a vzájemná nezávislost jednotlivých dimenzí člověka tak zároveň tvoří jednotu i celek ve své rozmanitosti.

Na uvedený přehled a uvažování našeho pohledu na člověka ukážeme, jak je rozuměno pojmu člověk v existenciální analýze a navážeme teologickým pohledem na člověka ve světle II. vatikánského koncilu. Důvod výběru právě těchto dvou pohledů vychází ze zaměření naší práce (psychologická a duchovní podpora) a ze snahy ukázat vhodnost propojení mezi dimenzí psychologickou a duchovní. V této chvíli považuji též za vhodné zmínit, že výběr pohledů vychází i z mého vlastního směřování. Jak bylo uvedeno v úvodní části, jsem policista a při hledání hledání odpovědí na „životní otázky“ je mi hlavní pomocí víra (tj. zdůvodnění výběru teologického pohledu na

²⁵ Srov. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. 1994, s. 293-294.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 292.

²⁷ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 19.

člověka). Pro výběr existenciální analýzy byl rozhodný můj dlouhodobý zájem o ni. V dnešní době je člověk často vyjadřován jen jako tělesný a duševní. Existenciální analýza je dle mého názoru vhodná pro výběr i z toho důvodu, že takto pojmáný pohled vidí člověka nejen jako „jednotné“ psychofyzično, nýbrž lidskou „celost“ doplňuje o duchovní složku a dodává, pokud je řeč jenom o těle a duši, nemůže být řeč o celosti. Neboť teprve tato trojjediná celost v pojetí existenciální analýzy vyjadřuje celého člověka.²⁸ Právě v těchto pohledech na člověka je v této práci nalézána jak určitá spojitost, tak i vzájemné doplnění.

Vymezení pohledu na člověka v jeho celistvosti nám bude základem k následnému definování pojmu osobnost policisty. Správné poznání člověka s jeho potřebami je i základním podkladem pro nalezení cíle této práce, tj. vhodného a efektivního způsobu poskytování psychologické a duchovní podpory pro pracovníky policie.

2.1 Pohled na člověka v pojetí existenciální analýzy

„Být člověkem znamená směřovat mimo sebe, odkazovat se na něco, co je něco jiného nežli 'já sám'. Na něco, co je smysluplné, nebo co má charakter vzájemného mezilidského vztahu. V té míře, jak se takto člověk přesahuje, se seberealizuje. Změnit může člověk jen sebe sama (druhého těžko), avšak sebe může změnit vždycky.“

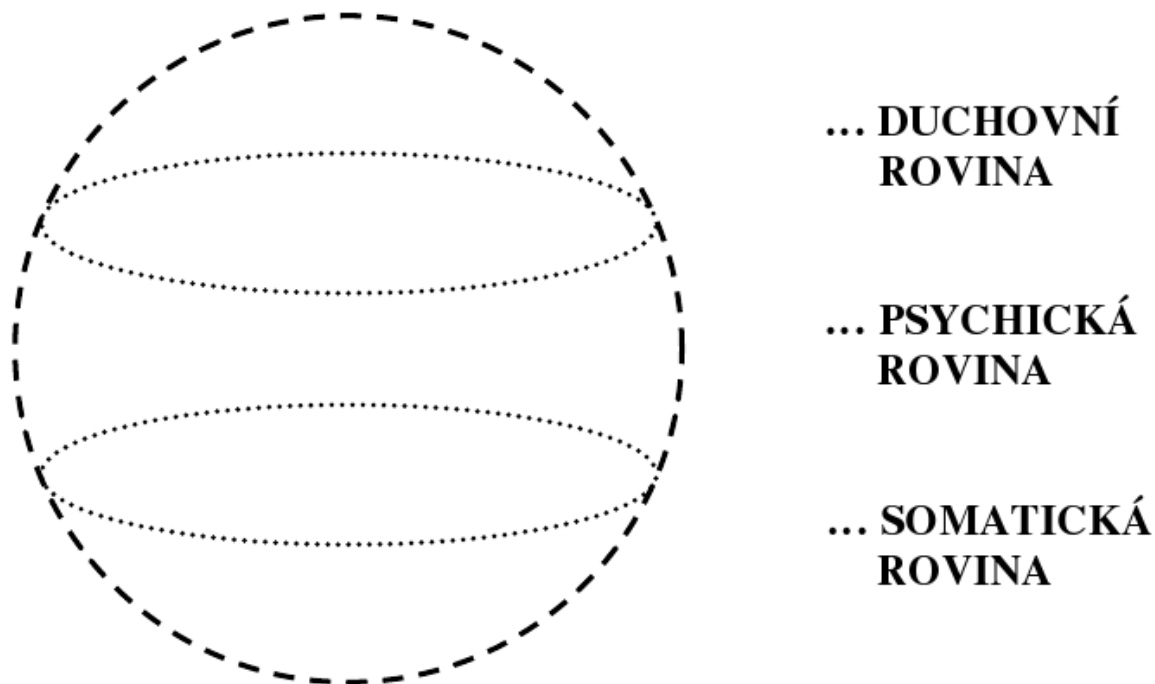
Viktor E. Frankl

V této části se podrobněji budeme zabývat pojetím osoby člověka v koncepci existenciální analýzy,²⁹ která vychází z přesvědčení, že: „člověku jde především

²⁸ Srov. FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 16.

²⁹ Termín existenciální analýza zavedl vídeňský neurolog a psychiatr Viktor Emil Frankl (1905-1997) ve třicátých letech 20. století. Frankl vycházel z Freudovy „vůle ke slasti“ i Adlerovy „vůle k moci“, ke kterým se vymezil tím, že nejzazší motivací lidského života spatřoval ve „vůli ke smyslu“. Existenciální analýza ve Franklově pojetí byla pojímána ve dvou významových rovinách. V jedné jako filosoficko-antropologický základ logoterapie, teoreticko-výzkumný směr hledající obecnou psychotherapeutickou antropologii (obecná existenciální analýza). V druhé jako terapeutický proces – analýzu konkrétního člověka, jejíž pomocí se snažil přivést člověka k prožitku odpovědnosti za své bytí (speciální existenciální analýza). Pro potřeby této práce bude využito rozpracování existenciální analýzy nejenom na tematiku smyslu, ale především na praktické podmínky umožňující naplněný život v oblasti motivační, emoční a v oblasti vnímání sebe i druhých Alfridem Länglem. Současná rozpracovaná existenciální analýza v širším smyslu nadále vychází z Franklovy antropologie a teorie motivace. Frankl si ve své antropologii položil dvě základní otázky: „Co činí člověka člověkem?“ a „Co umožňuje člověku prožít naplněný život?“ První otázkou mířil k tomu, co je specificky lidské a co nazýval osobou, druhou otázkou sledoval, jak člověk vykonává akt existence. Ve své teorii vytyčil jako primární motivační sílu „vůli ke smyslu“. Franklova antropologie spočívá na dvou pilířích. Jedním z nich je předpoklad, že život má za všech okolností smysl, který se dá naplnit uskutečňováním hodnot (prožitkových, tvůrčích nebo postojových). Druhý pilíř je založen na rozpracování „noetické dimenze člověka – osoby“. Frankl

a naposledy o smysl a nic než smysl.“³⁰ Současná existenciální analýza vychází z Frankova pojetí jednoty a celosti tří dimenzí, způsobů bytí. Člověk je popisován ve třech navzájem složitě propojených úrovních lidského bytí: somatická (tělesná), psychická (duševní) a noetická (duchovní). Tyto tři dimenze – roviny navzájem představují jednotu i celek v rozmanitosti.³¹

popisuje člověka jako dynamickou jednotu tří různých dimenzí lidského bytí: somatické, psychické a specificky lidské – noetické. V noetické rovině se člověk jako osoba může svobodně rozhodnout na základě schopnosti sebeodstupu (od sebe sama, svých nároků, pocitů apod.). Osoba se může svobodně postavit i k nezměnitelným danostem života jako je utrpení, vina, smrt či vlastní somatická a psychická rovina (vzdormoc ducha). Ve Franklově pojetí je osoba sebeurčující – rozhoduje, co se v příštím okamžiku stane, co učiní: jaké zaujme postoje a uskuteční hodnoty. Osoba je však zároveň vždy nositelem odpovědnosti za to, co činí, jak žije a naplňuje hodnoty přítomné situace. Smysl je pociťován skrze svědomí, jako to nejlepší možné rozhodnutí a jednání v dané situaci na pozadí konkrétní skutečnosti. Aby situace mohla být zažívána jako naplněná a smysluplná, nesmí být v rozporu s primární motivační silou člověka – „vůlí ke smyslu“. K tomu je nutná schopnost osoby k sebezpřesahu, schopnost zaměřit se i na jiné hodnoty než na sebe sama (srov. WAGENKNECHT, M. *Nástin dalšího vývoje Franklovy existenciální analýzy a logoterapie* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>).

³⁰ FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. 2006, s. 75.

³¹ Längle celost vyznačuje spojením tří vzájemně odlišných způsobů bytí. Člověk je tělesný, duševní a duchovní zároveň. Jedná se zvláštní vztah, kdy jednota člověka vzniká spíše tím, že duchovní se v něm vyrovnává s psychofyzickým. V každé dimenzi se rozvíjí vlastní dynamika, která se projevuje v podobě motivačních sil (srov. LÄNGLE, A. *Nalézt přítakání životu*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>).

Popis jednotlivých rovin v člověku jak uvádí Wagenknecht podle Frankla.³²

V somatické (tělesné) rovině jde člověku jako tělesné bytosti o přežití, uchování života – udržení rovnováhy mezi vnějším a vnitřním prostředím. Biodynamika spočívá ve výskytu nerovnováhy, nějaké tělesné potřeby a snahy o její naplnění.

Na úrovni **psychické roviny** duševní děje u člověka směřují k ovládnutí sebe a okolí, k získávání převahy na úrovni poznání i na úrovni konání. Řídí se zákonitostmi vnímání a cítění, učení a myšlení, motivace a snažení a vedou ve svých účincích ke změnám prožívání, které dále působí změny ve fyziologii a v chování jedince. Duševní děje probíhají v polaritě vědomé – nevědomé. Psychodynamika spočívá ve výskytu pohnutky (motiv) směřující prostřednictvím chování k uspokojení – odstranění vniklého napětí.

Duchovní rovina popisuje člověka jako bytost duchovní, toužící žít svůj život smysluplně. Člověku jde o smysl a hodnotu v životě, o věci jako je zakotvenost, víra, spravedlnost, svoboda, odpovědnost atd. V této duchovní – noetické rovině má člověk možnost přesáhnout tělesně-duševní rovinu bytí. Ve Franklově pojetí je osoba sebeurčující – zaujímá postoje a uskutečňuje hodnoty.³³ Noodynamika³⁴ vzniká z napětí mezi tím, „co je – možnosti v dané situaci“, a tím, „co má být – svědomím uchopená výzva situace“.³⁵

Výzva situace vychází z Franklova základního pojetí „usilování o smysl“, jako o nejhlubší motivaci člověka, tj. hledání smysluplnosti v každé situaci. S nalézáním smyslu tak úzce souvisí hodnoty a samotná motivace člověka.³⁶

Současná existenciální analýza doplňuje Franklovu základní osobní motivaci ještě o tři další, které předcházejí motivaci smyslem:³⁷

1. **Člověk je hnán základní otázkou existence:** Jsem tu, ale mohu tu být celým člověkem? Mám pro to prostor, ochranu, zakotvení? To nachází člověk

³² Srov. WAGENKNECHT, M. *Nástin dalšího vývoje Franklovy existenciální analýzy a logoterapie* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

³³ Franklovo duchovní (noetické) pojetí není nutně spjato s náboženstvím, a jak sám uvádí v konečném důsledku je na každém člověku, zda a na kolik dá smyslu svého života náboženský význam (srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2006, s. 82).

³⁴ Noodynamikou v tomto pojetí rozumíme vnitřní tenze provokující člověka ke smysluplné činnosti, k prožitku smyslu vykonávané činnosti, v mezním případě i k prožitému utrpení, traumatizující události (srov. na <http://www.slovník-cizich-slov.abz.cz>).

³⁵ Srov. WAGENKNECHT, M. *Nástin dalšího vývoje Franklovy existenciální analýzy a logoterapie* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

³⁶ Srov. WAGENKNECHT, M. *Osoba v dialogu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>. staženo dne 3.2.2009.

³⁷ Srov. LÄNGLE, A. *Nalézt přítakání životu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

především v tom, že je přijímán, což jemu samému umožňuje, aby sám mohl přijímat. Jistota ve vlastní existenci je předpokladem pro schopnost přijímat, jinak o tuto jistotu musí napřed bojovat.

2. **Člověk je hnán základní otázkou života:** Žiji, ale chci vlastně žít? Zažívám plnost, sounáležitost, čas na prožití hodnot? Život jako hodnotu zakouší člověk především díky náklonnosti, blízkosti, lásce. To pak jeho samého otevírá k možnosti věnovat se něčemu jinému nebo někomu. Předpokladem je, že člověk vnímá vlastní život jako hodnotu. Tato základní hodnota spočívá v hlubokém prožitku, že je dobré, že jsem. Tento pocit vlastní zásadní hodnoty je podmínkou pro schopnost prožívat hodnoty vůbec.
3. **Člověkem hýbe základní otázka osoby:** Já jsem já, ale smím být takový, jaký jsem? Zakušení uznání vlastní hodnoty, ocenění, úcty aj. člověku usnadňuje, aby mohl uznávat i druhé lidi.
4. **Člověkem hýbe otázka smyslu existence:** Jsem zde, ale co se tím má stát? Co mám nyní udělat, aby se můj život stal smysluplnou celostí? Jak chápu sám sebe? Pro co žiji? S odpovědí na tyto otázky a k dosažení souladu se světem, při nacházení a žití vlastního osobního smyslu v každé situaci nám, jak uvádí Frankl, může být náboženství.³⁸

2.1.1 Vztah mezi smyslem, hodnotami a motivací

V předchozí části jsme zmínili, že s nalézáním smyslu úzce souvisí hodnoty člověka a jeho motivace. V pojetí existenciální analýzy je člověk k nalézání smyslu skutečně svobodný teprve tehdy, když jsou naplněny následující základní motivace:

- když může danou situaci přijmout;
- když je osloven hodnotou;
- když si své jednání dokáže eticky zodpovědět (svědomí);
- když rozeznává povahu výzvy v dané situaci („tato chvíle je zde právě k tomu“).

Pokud není některá z těchto základních motivací naplněna, nemůže člověk situaci prožívat opravdu smysluplně (tato skutečnost nevylučuje, že situace pro druhé může být

³⁸ Frankl pojímá náboženství jako naplnění „*vůle k nejvyššímu smyslu*“. S odkazem na Alberta Einsteina: „Být náboženský znamená nalézt odpověď na otázku: Jaký je smysl života?“ a Ludwiga Wittgensteina: „Věřit v Boha znamená vidět, že život má nějaký smysl.“ nalézáme určitou koherenci. Tedy, náboženský člověk věří ve smysl života, ale je ten, jenž věří ve smysl života, člověkem náboženským? Vzhledem k otázce, zda všechno má smysl – je to víra, která je zde povolána k určitému rozhodnutí (srov. FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 77-78).

smysluplná).³⁹ Při nalézání smyslu Frankl zdůrazňuje význam hodnot: „co není hodnotné, prožívá člověk jako nesmyslné“, ve smyslu žít smysluplně znamená dělat to, co je vnímáno a rozpoznáváno jako hodnotné.⁴⁰

Hodnota je v pojetí existenciální analýzy definována jako důvod, proč dáváme přednost určitému jednání (věci, chování) před jiným. Hodnoty mají povahu výzvy, aby se s nimi člověk spojil, aby svůj vztah k nim uchovával a chránil. Smysl situace nacházíme ve zvláštním přístupu k hodnotám. Vyjádřeno Franklem: „*Smysl znamená – to make the best of it.*“ Existenciální smysl pak tedy můžeme definovat jako nejhodnotnější možnost v dané situaci. Tímto Frankl ukazuje na závislost existenciálního smyslu každého člověka na něm samém.⁴¹

Hodnoty jsou z pohledu situace pak děleny do tří kategorií:⁴²

1. **Zážitkové hodnoty:** Člověk přijímá cosi hodnotného a smysl je uskutečňován prožitím něčeho hezkého, dobrého, opravdového (např. příjemný prožitek, zamilovanost).
2. **Tvůrčí hodnoty:** Jsou realizovány vytvářením něčeho hodnotného, prožíváním vlastní smysluplnosti (např. v práci).
3. **Postojové hodnoty:** Vycházejí ze situace, kdy nelze prožívat či vytvořit něco smysluplného v důsledku nějaké těžké životní situace a člověku zůstává poslední hodnota, tj. uchování jeho základního postoje k životu. Jedná se o postoj k sobě samému, ke svému životu, tedy přijetí vlastního života (i s touto nezměnitelnou situací). Zde se člověk nalézá na hranici svého přesahu, na hranici víry a náboženského nalézání smyslu.

Postojové hodnoty jsou ve Franklově pojetí cestou k nalezení smyslu, neboť kdykoliv jsme konfrontováni se situací, kterou nemůžeme změnit, vždy existuje možnost změnit náš postoj k této situaci – změnit náš postoj a sami sebe.⁴³

³⁹ Srov. LÄNGLE, A. *Nalézt přitakání životu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

⁴⁰ Srov. LÄNGLE, A. *Nalézt přitakání životu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

⁴¹ Vedle tohoto existenciálního smyslu Frankl popisuje „ontologický smysl“. Tento smysl nevzniká skrze člověka, nýbrž spočívá ve věcech a situacích samých (srov. LÄNGLE, A. *Nalézt přitakání životu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>).

⁴² Hodnoty jsou v pojetí existenciální analýzy rozlišovány různě (např. všeobecné, individuální, osobní). Dělení hodnot do kategorií podle situace je zaměřeno opět na nalézání jejího smyslu. Každá situace v sobě nabízí možnost uskutečnění přinejmenším jedné hodnoty z uvedených kategorií (srov. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*. 2002, s. 31-37). Frankl s hodnotami pojí smysluplné utváření života, nezávisle na tom, zda smysl najdeme, či uskutečnime (srov. WAGENKNECHT, M. *Současné rozpracování a metody existenciální analýzy* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>).

⁴³ Srov. FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 69.

2.1.2 Existenciální obrat

Franklovo pojetí existence je vyjádřením bytí, tj. být – odpovědným za uskutečňování hodnot. Hodnoty a smysl si člověk uvědomuje skrze své svědomí, které zajišťuje spojení člověka s transcendentem. Jeho úkolem je vycítit, co je z možností dané situace „správné a dobré uskutečnit“, nalezení smyslu v situaci. Frankl nedefinuje smysl obsahově, ale formálně jako osobní výzvu, jako nejlepší možnost dané situace.⁴⁴ Takto pojímaný smysl Frankl formuluje jako „*koperníkovský obrat*“ – požadavky již neklade člověk, ale sám život. Hodnoty a smysl tedy nevycházejí ze samotného člověka, ale ze sféry mimo něj. „*Život sám je ten, kdo klade člověku otázky. Člověk sám není tím, kdo se má tázat, je mnohem více tím, kdo je životem tázán, kdo má životu odpovědět a kdo se má životu zpovídat.*“⁴⁵ Tímto Frankl vyjadřuje zodpovědnost člověka za to, jak žije. Franklovo *Ek-sistovat* znamená vystoupit ze sebe sama ven a přesáhnout sebe sama, přičemž člověk vystupuje z roviny tělesně-duševní a přichází k sobě skrz duchovní prostor. Frankl tím vyjadřuje zaměření člověka mimo sebe sama, k dosažení existenciálního naplnění – smysluplnosti života. Tento osobní ráz existence je založen na svobodném a odpovědném rozhodnutí každého jednotlivce a zároveň poukazuje na to, že každý člověk musí vykonat akt existence sám, že to pro něj nemůže udělat nikdo jiný.⁴⁶

Tento stručný popis pohledu na člověka v pojetí existenciální analýzy jako metody, nám ukazuje na přístup při zacházení s duševními problémy a poruchami, jako jsou úzkosti, strach, deprese, závislosti, psychózy, posttraumatické stavy, psychosomatické nemoci a jiné. Existenciální analýza směřuje k duchovně a emocionálně volnému prožívání, k autentickému zaujímání postojů tedy k vlastnímu svobodnému a zodpovědnému zacházení s životem – se sebou samým a okolním světem. Současná existenciální analýza není již omezena jen na vnější požadavky smyslu, ale soustředí se i na vnitřní prožívání subjektu. Snaží se tak člověka dovést k plné osobní existenci.⁴⁷ Výrazem existenciální analýza není míněna analýza existence, nýbrž analýza se zřetelem k existenci.⁴⁸ V tomto pojetí se jeví jako vhodná alternativa k poskytování posttraumatické intervenční péči po prožitých zátěžových nebo traumatizujících

⁴⁴ Frankl tímto vyjadřuje jedinečnou možnost konkrétní osoby v její konkrétní situaci (srov. FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 21).

⁴⁵ Srov. WAGENKNECHT, M. *Současné rozpracování a metody existenciální analýzy* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

⁴⁶ Srov. Tamtéž.

⁴⁷ Srov. WAGENKNECHT, M. *Osoba v dialogu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

⁴⁸ Srov. FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 17.

událostí. Tento předpoklad naplňuje i Franklovo přesvědčení, že lidský život v sobě vždy nese možnost smysluplného naplnění a to i při prožívání těžkých či tragických událostí,⁴⁹ a jak doplňuje Wagenknecht, současná existenciální analýza se primárně orientuje na budoucí, pouze tam, kde to minulé (např. trauma) zasahuje do přítomné situace je předmětem zájmu toto minulé.⁵⁰ Odpovědné bytí v každé životní situaci spočívá v úkolech, které před nás klade sám život, ale zároveň i v odpovědích. Pro existenciální analýzu je charakteristický zmíněný kopernikovský obrat, neboť není to člověk, kdo by měl klást otázky po smyslu života, nýbrž je to právě naopak - člověk sám je dotazován. On sám má odpovědět na příslušné otázky, které mu klade život. Odpověď na životní otázky má charakter přítomnosti „tady a teď“ – u konkrétní osoby v konkrétní situaci, ve které se nachází. Tato naše odpověď je odpovědností „*ad personam*“ a „*ad situationem*“. Existenciální analýza tímto přivádí člověka k vědomí jeho vlastní zodpovědnosti.⁵¹ V těžkých životních situacích, po prožití „něčeho“, kdy nám smysl není znám, může být existenciální analýza jednou z cest k nalézání právě tohoto smyslu, pak tedy i smysluplnosti vlastní existence. Vladimír Smékal poukazuje na skutečnost, že v dnešní sekulární době psychické potíže mnoha lidí mají ve svém původu určitou souvislost s duchovním životem lidí.⁵² Hledání cesty obnovy duševní a duchovní rovnováhy vidí Smékal v respektu a spolupráci mezi náboženstvím a psychologií. Křesťanská víra není pojistkou proti krizím a konfliktům, ale čelí jim „nadějí, vírou a láskou“ – tedy hodnotami, které v takové hloubce člověku čistě sekulární psychologie nemůže nabídnout. Můžeme říci, že náboženství lidem hodně dává a zároveň od nich hodně vyžaduje. Podle Smékala, s jehož názorem se plně ztotožňuji, má náboženství využívat poznatky psychologie a stejně tak pro psychologii je dobrá inspirace duchovními hodnotami, které přináší náboženství. Na tyto souvislosti sám Frankl jasně poukazuje tím, že psycholog (psychoterapeut) bude svou práci vykonávat s větší erudicí, pokud přijme duchovní aspekty pomoci, podobně jako pastorační pracovník, který bude znát základy psychologicko-terapeutické pomoci.⁵³

Jakýmsi logickým pokračováním v hledání odpovědi na otázku: Co je člověk? Jaký je smysl jeho existence? Jak člověku pomoci v jeho těžkostech?, nám bude následující část práce zabývající se pohledem teologickým.

⁴⁹ Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2006, s. 19.

⁵⁰ Srov. WAGENKNECHT, M. *Osoba v dialogu* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

⁵¹ Srov. FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 12.

⁵² Srov. SMÉKAL, V. Průvodní slovo ke knize. In FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství*. 2006, s. 80.

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 81.

2.2 Pohled na člověka ve světle II. vatikánského koncilu

V této části práce se pokusíme nastínit teologický pohled na člověka ve světle II. vatikánského koncilu. Pro II. vatikánský koncil a zejména pro konstituci *Gaudium et spes* je charakteristická orientace na člověka v jeho úplnosti a celistvosti. Abychom blíže ozřejmili toto pojetí člověka, nejdříve ve stručnosti popíšeme, co tomuto pohledu předcházelo a také si položíme otázku po aktuálnosti tohoto pohledu pro dnešní dobu.

Čtyřicet pět let uplynulo od ukončení II. vatikánského koncilu (11.10.1962 – 8.12.1965). Má ještě koncil člověku na prahu 21. století co říci? Podobnou otázku si pokládá Karel Skalický, který se II. vatikánského koncilu osobně účastnil jako *assignator locorum*: „*Nestalo se snad mezitím, že adresát, na nějž se koncil svým poselstvím obrací, přestěhoval, takže dnes se nám poselství vrátí jako nedoručený dopis s poznámkou adresát neznámý?*“⁵⁴ Můžeme říci, že poprvé v historii církve se na koncilním sněmu pojednávalo o problémech všech lidí vůbec, a tedy i o problémech časných a pozemských⁵⁵ ve světle přirozeného rozumu a ve světle křesťanské víry v Krista ukřižovaného a vzkříšeného.⁵⁶ V souhlase s úmyslem Jana XXIII. byl koncil opravdu pastorální. Karl Rahner napsal, že II. vatikánský sněm byl zvláštním způsobem pastorální v tom smyslu, že nezůstával u obecných směrnic a principů, ale naslouchal konkrétním otázkám a potřebám doby.⁵⁷ Koncil se snažil nabídnout konkrétní odpovědi, které není možné nalézt v Písmu, protože podobné otázky se v čase, kdy Písmo vznikalo, nekladly.⁵⁸ V Písmu můžeme nalézt nasměrování, tzv. linie, které je možné protáhnout ve stejném směru a vykročit k řešení těch otázek, které si lidé kladou v dnešní době.

K tomuto nasměrování pomohla i slova papeže Jana: „*Svět opravdu potřebuje Krista; a je to církev, která musí přinášet Krista světu. /.../ sněm bude moci podat*

⁵⁴ SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 19.

⁵⁵ Pro koncil je charakteristická teologie časných či pozemských skutečností, která se snaží osvětlit lidskou existenci a činnost z hlediska Božího a dotazovat se, jaký smysl mají či mohou mít pozemské skutečnosti v očích samého Boha. Předmětem teologie není jenom Bůh, ale všechny věci, nakolik se vztahují k Bohu jako ke svému původci a cíli (srov. Tamtéž, s. 24-25).

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 23 s odkazem na GS 2.

⁵⁷ Označení pastorální koncil ve zvláštním smyslu, nemá snadné vysvětlení. Dalo by se říci, že žádný koncil se nemůže obejít bez svého pastorálního změření. Problematická je i ta skutečnost, že koncil sám přes všechno svědomité pastorační úsilí a přes všechnu námahu být na výši současné situace světa, lidstva i církve, neposkytl hlubší teologický rozbor podstaty pastorálního koncilu jako takového. Můžeme ale říci, že tento koncil je ve zvláštním smyslu pastorální právě proto, že měl odvahu vydat takové charakteristické pokyny a konkrétní imperativy, nejen doktrinní zásady a jejich rozumem odvozené aplikace (srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1995, s. 18-19). Přívlastek pastorální jako první vtiskl koncilu Jan XXIII. ve smyslu pastýřský, tj. ve vyjádření péče a starosti o svěšené ovce (srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 245).

⁵⁸ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1995, s. 17.

*jasnými slovy taková řešení, která požaduje důstojnost člověka a jeho křesťanské povolání.*⁵⁹ Takto zvolené pojetí člověka, jak bylo již uvedeno, je vyjádřeno pak především v textu pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*.⁶⁰ Jejím ústředním tématem je člověk, „*a to člověk ve své jednotě a úplnosti, s tělem i s duší, srdcem i svědomím, myslí i vůlí.*“ (GS 3). Sněm tak vyjádřil péči o konkrétního člověka v jeho konkrétních dramatických situacích, ve všech jeho nesčetných projevech.⁶¹

Příklon církve k světu dnešního člověka je výrazem její pravdivé křesťanské lásky, která právě tím, že se sklání k člověku, se povznáší k Bohu. Péče o člověka se v tomto pojetí neodlučně spojuje s Kristem a stává se tak základním kritériem. Protože Kristus se ztotožnil i s tím nejmenším z lidí, nejsou Kristus a lidstvo dvě úplně rozdílné věci, a proto ani láska ke Kristu a láska k lidem není dvojí, ale jedna láska.⁶² Církev na osobu člověka pohlíží jako na stvoření k obrazu Božímu (srov. Gn 1,26n), to znamená, že člověk má nejen tělesný a duševní rozměr, ale také rozměr duchovní, protože „*Bůh je duch*“ (J 4,24). Ve druhé zprávě o stvoření pak stojí: „*I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země (vyjádření tělesné dimenze), a vdechl mu v chřípí dech života (stvoření člověka jako duchovní bytosti). Tak se stal člověk živým tvorem.*“ Tím je vlastně vyjádřeno, že teprve spojením všech částí je člověk člověkem, „*je živým tvorem*“ (srov. Gn 2,7).

Pro církev mají zvláštní důležitost tzv. „*znamení času*“.⁶³ „*/.../ aby (církev) mohla způsobem každé generaci přiměřeným odpovídat na věčné otázky, které si lidé kladou: jaký je smysl přítomného a budoucího života a jaký je jejich vzájemný vztah. Je třeba poznávat a chápat svět, v němž žijeme, jeho očekávání, touhy a často i dramaticčnost.*“ (GS 4). Sněm hovoří o skutečné společenské a kulturní přeměně, o vlivu doby na život člověka. Jako výrazná známka naší doby, která sebou nese protiklady bohatství a bídy, svobody a zotročení, hmotného blahobytu a duchovní bídy je popsána jako krize růstu.⁶⁴

⁵⁹ Srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 52.

⁶⁰ *Gaudium et spes*, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě vytyčuje vztah mezi církví a okolním světem. Církev se nechce uzavírat sama do sebe, ale otevřít se světu. Problémy světa jsou i problémy církve, což deklarují i úvodní slova konstituce v čl. 1.

⁶¹ Srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 247.

⁶² Srov. Tamtéž, s. 256-257.

⁶³ S výrazem znamení času úzce souvisí pojem pastorační. V tomto smyslu pastorační se vztahuje na skutečnosti dějin tohoto světa a je zároveň otevřeností vůči událostem, které jsou pro člověka důležité. Koncilní otcové vyjadřují souměřitelnost, úctu a lásku k celé lidské rodině (srov. GS 3). Koncil poté, co vyjádřil důstojnost lidské osoby ve světle evangelia, obrací pozornost na naléhavější potřeby doby, jež se lidstva dotýkají (srov. GS 46).

⁶⁴ Srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 261 a GS 4.

Sněm přímo uvádí, že „*přemnoho našich současníků /.../ není schopno skutečně rozpoznat trvalé hodnoty a správně je uvést v soulad s novými objevy; proto mezi nadějí a úzkostí na ně doléhá nepokoj, když si kladou otázky o dnešním běhu světa.*“ (GS 4). Vzhledem k těmto společenským změnám dochází ke změně vztahů mezi lidmi. Dnešní socializace vytváří neustále nové vztahy, aniž by pomáhala k přiměřenému osobnímu zrání a k vztahům opravdu osobním, tzv. personalizaci (srov. GS 4). Tyto nové podmínky zasahují člověka i v dimenzi náboženské. Je mnoho těch, kteří se s náboženstvím rozcházejí ve světle požadavku vědeckého pokroku a jakého si nového humanismu. Na opačném pólu je i mnoho těch, kteří docházejí k živějšímu smyslu pro Boha a osobnějším přijetí víry (srov. GS 5). „*Už v jednotlivém člověku velmi často vzniká nerovnováha mezi moderním praktickým rozumem a mezi teoretickým myšlením, které není s to zvládat celé množství získaných poznatků a uspokojivě je syntetizovat. Vzniká též nerovnováha mezi úsilím o úspěch a požadavky svědomí, mnohdy i mezi podmínkami kolektivního života a předpoklady pro osobní myšlení, tím spíše pro kontemplaci.*“ (GS 8). Koncilní otcové vyjádřili dnešní svět pomocí dvou tváří, svět zároveň mocný i slabý, schopný nejlepšího i nejhoršího. V tomto obrazu světa se člověk může vydat na cestu buď k dobrému, nebo ke zlému, na cestu ke svobodě, nebo k otroctví, k pokroku, nebo k úpadku, k bratrství, nebo k nenávisti. Člověk je tím, kdo si uvědomuje, že musí usměrňovat síly, které vyvolal a které ho mohou buď rozdrtit, anebo mu sloužit.⁶⁵ Tyto rozpory dnešního světa, můžeme říci doby koncilu, ale zároveň i doby současné vyvěrají z rozporů lidského nitra, ze srdce člověka. Člověk jako bytost stvořená zjišťuje, že je mnoha způsoby omezen. Na druhé straně, ve svých touhách cítí, že je neomezený a povoláný k vyššímu životu. Je v každém okamžiku svého života postaven před volbu. „*Ano, sám slabý a hříšný, nezřídka dělá, co nechce, a co by chtěl dělat, nedělá.*“ (srov. GS 10 a Řím 7,14). Mnozí, buď vlivem praktického materialismu, nebo vlivem doby, která jak uvádí Skalický, na ně tíživě doléhá, nemohou se zamýšlet nad otázkami doby. Roste však počet těch, kteří si kladou a s novou pronikavostí procitují nezákladnější otázky: Co je člověk? Jaký je smysl bolesti, zla, smrti, /.../? Čím člověk může být užitečný společnosti a co od ní naopak může očekávat? Co přijde po tomto pozemském životě?⁶⁶ Při hledání odpovědí na tyto otázky sněm odkazuje na Ježíše Krista, jenž pro všechny zemřel a vstal z mrtvých (srov. 2 Kor 5,15), na Ježíše Krista, jako „klíč, střed a cíl celých lidských dějin“ (srov. GS 10).

⁶⁵ Srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 262-263 a GS 9.

⁶⁶ Srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 263.

V následující části nazvané **Důstojnost lidské osoby** se pokusím poukázat, co člověka dělá člověkem a na čem je jeho důstojnost jako osoby založena. Velikost a důležitost člověka vyjádřil sv. Jan Zlatoústý: „*Jaká je to tedy bytost, jenž byla stvořena s takovou vážností? Je to člověk, velká, obdivuhodná a živá postava, jenž má v Božích očích větší cenu než všechno ostatní stvoření: je to člověk a pro něho existuje nebe i země a moře a celé stvoření; jeho spáse přikládal Bůh takovou důležitost, že pro něho neušetřil ani svého jednorozného Syna.*“ (KKC 358).

Důstojnost člověka je na koncilu vyjádřena skrze téma Božího obrazu,⁶⁷ jak ji vyjadřují texty Genesis 1,26 a Žalmu 8,6 (srov. GS 12). Koncil tak dovršil obnovu zájmu o teologii Božího obrazu a zároveň vyjádřil pronikavou důležitost daného tématu. Podle koncilního pojetí Boží obraz spočívá zásadně v zaměření člověka k Bohu, což konstituuje základ lidské důstojnosti a nezadatelných práv lidské osoby.⁶⁸ Nauka o Božím obrazu vychází z nauky o stvoření z ničeho – vůči určitému osobnímu tvorovi utvořenému jako Boží obraz. Vždyť člověk je jediný tvor na zemi, kterého Bůh chtěl pro něho samého (GS 24).

2.2.1 Důstojnost lidské osoby

„*Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.*“ (Gn 1,26). Člověk jako obraz Boží, vyjadřuje základ lidské důstojnosti.⁶⁹ Podle naší podoby⁷⁰ je vyjádřením jeho trvalého úkolu a hledáním smyslu. „*Celý život člověka je tedy otázkou po Bohu a hledáním Boha.*“ (KSNC 109). Na otázku: „Co je člověk?“, nám koncil poukazuje dvě odpovědi. Ta první již byla zmíněna, člověk byl stvořen k obrazu Božímu. Druhá odpověď na otázku má opět základ v Písmu sv. a je formulována následovně: Bůh nestvořil člověka samotného, jako muže a ženu je stvořil (srov. Gn 1,27). Tím je člověk

⁶⁷ Člověk jako Boží obraz je klíčem k biblickému porozumění lidské přirozenosti i ke všem antropologickým tvrzením jak SZ, tak NZ. Boží obraz vyjadřuje základ tajemné definice člověka, které nemůžeme správně porozumět odděleně od tajemství Boha. Písmo, tradice a magistérium dosvědčují, že lidské bytosti jsou stvořeny k Božímu obrazu. Jde o vyjádření jádra křesťanského zjevení (srov. *Společenství a služba*. čl. 6,7. 2005, s. 13).

⁶⁸ Srov. Tamtéž, čl. 22. 2005, s. 20.

⁶⁹ Obrazem je naznačena schopnost člověka žít s Bohem v obecnství; je tu vyjádřen vztah blízkosti a péče i odlišnosti. Dokonalým obrazem Božím je Ježíš Kristus (Kol 1,15), lidský jedinec má osobní důstojnost, protože je Božím obrazem; člověk není jen něco, nýbrž někdo (KKC 357).

⁷⁰ Člověk je stvořen k podobě Boha a zároveň převyšuje ostatní stvoření rozumem a svobodnou vůlí. Člověk je obdařen vládnout nad svěřeným tvorstvem a mít k Bohu osobní vztah. Oba termíny („obraz“ a „podoba“) vyjadřují autentičnost a originalitu, ale zároveň vylučují totožnost. Člověk je dílem Toho, jehož zobrazuje, člověk je viditelným obrazem, tzv. reprezentantem neviditelného Boha ve světě (srov. poznámkový aparát k Gn 1,26).

ustanoven k životu ve společenství.⁷¹ „Člověk je totiž v jádru své přirozenosti bytost společenská a bez vztahu k ostatním nemůže žít ani rozvíjet své vlohy.“ (GS 12). Koncil takto vyjadřuje pojetí člověka ve své celistvosti a úplnosti (v dimenzi tělesné, duševní a duchovní) jako jednotlivce a zároveň i jako tvora společenského,⁷² který může přežít jen ve spojení s druhými, což je vystižením jeho pravé podstaty. Tento svůj záměr dokládá slovy: „*Bůh nestvořil lidi, aby žili každý sám, ale aby tvořili společenství; /.../*“ (GS 32). Společenská dimenze, můžeme říci, je i není tzv. čtvrtý rozměr člověka. Sociabilita je cosi neoddelitelného od lidské podstaty. Člověkem v pravém slova smyslu se stáváme až ve společnosti druhých lidí. Jsou to právě ti druzí lidé, skrze které nacházíme svoji vlastní identitu.⁷³ Teprve ve vztahu k druhým se člověk stává osobou.⁷⁴ Osoba (bytí o sobě, stejný etymologický základ má řecký pojem *prosopon* i latinský *persona*) je tvořena dvěma póly: vlastní individualitou, podstatou, která je čímsi stabilním, a vztahovostí. Teprve tyto dva póly, které se vzájemně doplňují, konstituují osobu. Člověk byl stvořen k Božimu obrazu (Gn 1,26) a Bůh, jak je sám v sobě, tj. v imanentní Trojici, je v podstatě vztahový, a proto také člověk je bytostí vztahovou.⁷⁵ Na otázku: „Co je člověk?“ můžeme v Písmu najít i další odpovědi. Žalm 8 nám odpoví s radostným údivem: „*Co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka, že se ho ujímáš? Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností. Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno pod nohy mu*

⁷¹ Srov. SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 264. Člověk je stvořen jako bytost pohlavně diferencovaná a tato diferenciací (ze všech tvorů konstatovaná pouze u něho) je jedním z určujících prvků, které tvoří jeho lidství (srov. poznámkový aparát k Gn 1,27).

⁷² Pozoruhodný je také fakt, že sám pojem církev v původních jazycích vypovídá o společenském rozměru člověka. Jak řecký výraz *synagogé*, tak latinský *ecclesia* totiž v překladu znamená „shromáždění“. Také modlitba Otče náš, kterou svým učedníkům svěřil Ježíš, je modlitbou „společenskou“ – nikoliv „Otče můj“. Nýbrž „Otče náš“, a také všechny další prosby v této modlitbě jsou vyslovovány v množném čísle. Jestliže je církev lidským „shromážděním“, společenstvím a zve člověka k jeho prožívání, pak v ní člověk může nalézt prostor pro realizaci svého bytí ve vztahu, totiž ve vztahu k druhému a skrze něj k druhému a k sobě samému.

⁷³ Vyprávění knihy Genesis o stvoření dále jasně poukazuje na skutečnost, že člověk nebyl stvořen jako izolovaný jedinec (srov. Gn 1,27). Bůh uvedl první lidské bytosti do vztahu jednu k druhé, /.../. Bible tvrdí, že člověk existuje ve vztahu k ostatním osobám, k Bohu, ke světu a k sobě samému. Podle tohoto pojetí platí, že člověk není izolovaným jedincem, nýbrž osobou, tedy zásadně vztahovou bytostí. Samotný základní vztahový charakter Božího obrazu je základem pro uplatňování svobody a odpovědnosti (srov. *Společenství a služba*. čl. 10. 2005, s. 14).

⁷⁴ Člověk jako společenský tvor nemůže své určení naplnit sám, ale jen jedná-li s druhými a pro druhé. Společenství s druhými musí být ovšem společenstvím jako s osobou (JÁ – TY), nikoli s věcí (JÁ – ONO). Ve vztahu JÁ – TY jde především o druhého člověka, nikoli o vlastní zájmy a potřeby. Vzorovou podobou setkání JÁ – TY je vztah muže a ženy. Jde o vztah dvou bytostí, které až společně v manželství tvoří jeden celek.

⁷⁵ *I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl našim obrazem podle naší podoby“* jak čteme v Bibli (Gn 1,26), poukazuje právě na skutečnost, podle převládajícího soudu biblistů, že Bůh není „jednojediny“, nýbrž je Bohem ve vztahu. Ani člověk není stvořen jako jednojediny, ale „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“ (Gn 1,27). V tomto biblickém pojetí je člověk chápán jako bytost společenská.

kladeš.“ (Žl 8,5-7). Zatímco Jób předkládá s hrůzou svou bídu Bohu: „*Co je člověk, že mu přikládáš význam, že se jim zabýváš v srdci, že na něj dohlížíš každého rána a každou chvíli ho zkoušíš? /.../ Proč sis mě vzal za terč, ač jsem se stal břemenem sám sobě?*“ (Jób 7,17-20).

Jak uvádí koncilní otcové „*člověk je jednota duše a těla*“ (GS 14). Skrze svou tělesnost v sobě shrnuje prvky hmotného světa, avšak se nemýlí, když o sobě myslí, že převyšuje samu tuto hmotnou skutečnost.⁷⁶ Člověk v sobě samém tak uznává duchovou a nesmrtelnou duši (srov. GS 14). Slova konstituce nám dosvědčují slova sv. Pavla: „*Sám Bůh pokoje kéž vás dokonale posvěti. Ať si uchováte ducha neporušeného a duši a tělo neposkvrněné pro příchod našeho Pána Ježíše Krista.*“ (1 Te 5,23). V Písmu můžeme nalézt i další zmínky, kde se rozlišuje mezi lidským duchem a duší (srov. např. 1 Kor 2,11). Těmto slovům Písma můžeme rozumět tak, že nemáme pohrdat tělesným životem, „*naopak, člověk je povinen považovat své tělo za dobré a hodné úcty, poněvadž bylo stvořeno Bohem a posledního dne má být vzkříšeno*“ (KSNC 128). Člověk je takto vyjádřením jako mikrotheos a mikrokosmos. Odráží božskou trojjedinost jako duch, duše a tělo.⁷⁷

Biblická struktura člověka vychází z přesvědčení o podstatné jednotě člověka. Výrazy *tělo* nebo *duše* neoznačují dvě strukturální složky člověka. Vztahují se na celou osobu v jejím rozměru pozemském (tělo) nebo vitálním a nebeském (duše – duch). Ve smyslu *těla* je uvažován celý člověk v jeho otevřenosti k hmotnému světu, při

⁷⁶ V biblickém pohledu na tělesný rozměr je tělo sám člověk ve své nutné otevřenosti k světu. „Světlem“ zde rozumíme lidské pokolení s jeho dějinami a hmotným okolím, v němž žije. Člověk je svým tělem „*pozemský*“, poněvadž je otevřen jiným lidem, dějinám a hmotnému okolí. Tělo je vyjádřením viditelného znamení, jímž se Bůh projevuje v dějinách. V duchovním rozměru je základ osobní důstojnosti člověka. Člověk je osoba, která se svým bytím a jednáním obrací k Bohu a touží po společenství s ním. Díky daru svobody má člověk schopnost se otevřít (uzavřít) Bohu. Chápat sebe samého v poznání a v lásce jako bytí pro Boha a jako bytí s Bohem. Svoboda je pramenem uskutečnění osobní důstojnosti člověka. Poznáním se člověk vyjevuje sám sobě a uvědomuje si, čím je ve vztahu k Bohu a světu. A díky lásce člověk přijímá svou poznanou situaci a dává své bytí Bohu. Sebedarováním vyjadřuje člověk svou stvořenost, která svým původem zcela závisí na Bohu (srov. BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie*. 2006, s. 65-68).

⁷⁷ Lidský duch je ve vztahu k Bohu vůdčí složkou a čerpá z něho sílu, která mu umožňuje vládu nad duší a tělem. Když se odvrátí od Boha, ztrácí zdroj síly a své postavení. Dostane se pod vládu duše a nakonec těla. Lidský duch je přirozenou potravou pro tělo a duši. Když se odřízne přísun potravy od Boha, směr čerpání potravy se obrátí, duch hladoví a nakonec hyne. Tento příměr úzce souvisí s hodnotami člověka. „*Kde je totiž porušen řád hodnot a dobré smíšeno se zlým, /.../ se stává, že svět už není místem opravdového bratrství a člověkova vzrůstající moc už hrozí zničit samo lidské pokolení.*“ (srov. GS 37, 56). Uvedené nám říká, že pokud máme hodnoty uspořádané, je to v pořádku, v opačném případě, si tělo – tělesný rozměr lidské existence zraněný hříchem, s námi dělá co chce – dává zakoušet vzpurnost těla a zvrácené sklony srdce, nad nimiž musí člověk trvale bdít, aby se v pozemském pojmání svého života nestal jejich otrokem a obětí (srov. KSNC 128).

zdůraznění *duše* se myslí celý člověk v jeho vztahu k Bohu.⁷⁸ A jak dále uvádí Boublík: „*Podstatná jednota člověka je výchozím bodem každého opravdového teologického myšlení.*“⁷⁹ Člověk je ve svém bytí a jednání vždy a nutně tělesně-duchovním. V každém rozměru je přítomen celý člověk. Samostatné uplatňování některého rozměru se přiči skutečnosti, že člověk je na počátku i na konci svým původem i cílem JEDEN. Nelze o člověku říci, že je tělesný nebo duševní nebo duchovní. Je jenom člověk jako osobní jednota všech složek.⁸⁰ Křesťanský názor na člověka nestaví duši a tělo proti sobě ani vedle sebe, ale pohlíží na člověka v jeho konkrétní jednotě, nutně zahrnující rozměr duchovní i tělesný.⁸¹

Konstituce *Gaudium et spes* v čl. 17 pojednává o vznešenosti svobody jako o základu lidské důstojnosti.⁸² Sněm schvaluje horlivé úsilí dnešních lidí o svobodu, ale zároveň varuje před jejím špatným chápáním. Člověk se může rozhodnout pro dobro jen svobodně (srov. GS 17). Koncilní otcové pojmají pravou svobodu jako výsostné znamení Božího obrazu v člověku. „*Bůh totiž chtěl člověka ponechat v jeho rozhodování, aby svého Stvořitele sám hledal a přimknutím k němu dospěl plně a oblažující dokonalosti.*“ (GS 17). Uskutečnění svého poslání může člověk dosáhnout jen s pomocí Boží milosti. Vyjasnění skutečného tajemství člověka a vznešenosti jeho povolání je možné pouze skrze Krista. On je obrazem neviditelného Boha, dokonalým člověkem, který navrátil Adamovým synům podobnost s Bohem (srov. GS 22). Tento příslib neplatí jen pro křesťany, ale pro všechny lidi dobré vůle, v jejichž srdcích milost neviditelně působí (srov. LG 16). Neboť Kristus zemřel za nás za všechny (srov. Řím

⁷⁸ Mnozí exegeté tvrdí, že v Písmu sv. se mluví o třech základních rozměrech člověka: *těle* (rozměr pozemský), *duši* (rozměr vitální) a *duchu* (rozměr náboženský, nebeský). Podle Boublíka se nezdá, že by Písmo sv. znalo přísný rozdíl mezi *duši* a *duchem*. Oba významy mohou znamenat jak vitální stránku člověka, tak i vyloženě duchovní a náboženskou. V některých teologických školách se přičítá *duši* spíš ožívování těla, zatímco *duch*, odlišný od duše, je zaměřen pouze na poznání Boha a na společenství s ním. Toto pojetí odpovídá zejména patristické tradici, která konfrontovala biblickou antropologii s platonismem. Sv. Augustin, i když přísně nerozlišoval *ducha* a *duši*, přičítal poznání vyšší části duše nazývané *mens* (lidská mysl *mens* a její tři schopnosti: pamatovat, chápat a milovat). Sv. Tomáš prosadil jednotu člověka tím, že uplatnil nauku o lidské přirozenosti, kdy výrazy *tělo* a *duše* označuje ustanovující složky lidské přirozenosti a jenž svým určením se vztahují jedna ke druhé. Jednota *těla* a *duše* je pro člověka podstatná, konstitutivní. Člověk jako jediná skutečnost o dvou rozměrech: *tělo* – možnost celého člověka, *duše* – je uskutečnění celého člověka. Moderní teologie dosud nevypracovala své pojetí tělesně-duchovní jednoty člověka. Nauka o člověku je podána zvláště v konstituci *Gaudium et spes* (srov. GS 14). Zde se předpokládá, že oba rozměry, tělesný i duchovní náležejí k podstatě člověka (srov. BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie*. 2006, s. 61-68).

⁷⁹ Tamtéž, s. 64.

⁸⁰ Srov. Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, s. 65.

⁸² Právo osoby a skupin na společenskou a občanskou svobodu ve sféře náboženství je podrobně popsáno v deklaraci II. vatikánského koncilu o náboženské svobodě (srov. DH In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1995).

8,32) a Duch sv. dává všem možnost, aby se tímto tajemným způsobem, který zná jen Bůh, přičlenili (srov. GS 22).

Sněm byl totiž přesvědčen, že není možné uvažovat člověka v jeho celistvosti, aniž dojde k Bohu, protože Bůh nějak vstupuje do úplného pojmu člověka. Skalický dále uvádí, že chceme-li hlouběji pochopit člověka a porozumět mu, musíme ho vidět v jeho bytostném vztahu k Bohu.⁸³

3 Osobnost policisty

„Neexistuje člověk, pro něhož by život neměl přichystaný smysluplný úkol. Neexistuje situace, v níž by nám život přestal nabízet smysluplné možnosti.“

Viktor E. Frankl

Člověka nemůžeme pojímat jen jako izolovanou bytost, byť ve své celistvosti, ale i jako bytost společenskou utvářející se v sociálním kontextu, ovlivňovanou prostředím, ve kterém se nachází a působí. Policejní prostředí je specifické a proces personalizace představuje pro policistu utváření osobnosti v daném prostředí, osvojování si dané sociální role, ale také identifikaci se společenskými hodnotami respektovanými ve společnosti.

Každá společnost si vytváří určitou představu, určitý obraz o každé profesi, tedy i o policii. Na vytvoření obrazu policie se podílí každý jednotlivý policista. Veřejnost velmi citlivě vnímá každé pochybení na straně policie, což nepříspěvá k vytváření pozitivního obrazu. Policista musí respektovat pravidla stanovená zákony a předpisy. Policejní služba patří mezi povolání, kde je v porovnání s většinou jiných oblastí lidské činnosti rámec práv a povinností vymezen zákonnými a jinými právními normami a služebními předpisy. Policisté nejsou přijímáni do pracovního, ale služebního poměru. Tato odlišnost je pro policisty upravena zákonem o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.⁸⁴ Služební činnost policisty se odehrává v právním rámci vymezujícím pro policistu charakter, způsoby a obsah jednání i použité prostředky.⁸⁵ Kvalitní výkon policejní služby, tvorba pozitivního obrazu policie závisí na každém jednotlivém policistovi. Prosazování zákona není pouze aplikace standardních postupů

⁸³ SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2000, s. 246-247.

⁸⁴ Srov. §13 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších změn a doplňků.

⁸⁵ DUFKOVÁ, I., ZLÁMAL, J. *Policie a profesní etika se zaměřením na etický kodex Policie České republiky*. 2003, s. 4.

na standardní problémy. Jde spíš o umění vyžadující po policistovi, aby rozuměl jak liteře, tak duchu zákona. Policista při výkonu své činnosti dbá na dodržování zákona za správného a přiměřeného využití pravomocí, které jsou mu svěřeny. Nikdo nesmí prosazovat zákon nezákonným, diskriminačním nebo svévolným způsobem. Lidský faktor nesmí při prosazování zákona ohrozit požadavky zákonnosti a svévolnosti. Osobnost patří mezi nejdůležitější profesionální nástroje policisty. Růst osobnosti předpokládá v první řadě poznání sebe samého, se svými klady, ale i zápory. K podobnému závěru dochází i Kopřiva při posuzování etické dimenze v pomáhajících profesích.⁸⁶ Policisté jsou školeni a vzděláváni k tomu, aby si vypěstovali takové osobní postoje a způsoby jednání, které jim umožní správně vykonávat svěřenou činnost. Jednat nestranně, nikoho nezvýhodňovat nebo naopak poškozovat a to bez ohledu na společenské postavení, pohlaví, etnický původ, náboženské vyznání či politické přesvědčení. Policista nesmí dopustit, aby výkon jeho činnosti byl ovlivněn osobními pocity, antipatiemi či naopak sympatiemi. Veřejnost od policistů očekává, že sami se budou chovat příkladným způsobem, což znamená, že policisté sami budou dodržovat právní předpisy a nebudou zneužívat svého postavení. Policista i mimo službu svým chováním reprezentuje policejní sbor.⁸⁷

Z popsaného pohledu na osobnost policisty je zřejmé, že nestačí jenom získání profesní odbornosti, ale především jsou důležité osobnostními předpoklady pro danou profesi, na které je v přijímacím řízení k policii pamatováno.

Podmínky k přijetí do služebního poměru jsou upraveny zákonem o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.⁸⁸ Uchazeč se zájmem vykonávat službu v policii musí v souladu s uvedeným zákonem doručit na příslušné personální pracoviště policie písemnou žádost o přijetí do služebního poměru a musí dále splňovat následující podmínky:

1. občanství České republiky,
2. věk nad 18 let,
3. bezúhonnost,
4. minimálně střední vzdělání s maturitní zkouškou,

⁸⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 26.

⁸⁷ Na tomto místě považuji za vhodné upozornit, že i policisté v demokratické společnosti v souladu s Evropskou úmluvou o lidských právech mají mít v podstatě stejná občanská a politická práva jako jiní občané. Omezení těchto práv je možné pouze v případě, je-li to nevyhnutelné pro činnost bezpečnostního sboru (srov. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění zák. č. 209/1992 Sb.).

⁸⁸ Srov. §13 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších změn a doplňků.

5. fyzickou, zdravotní a osobnostní způsobilost k výkonu služby,
6. není členem politické strany nebo politického hnutí, nevykonává živnostenskou nebo jinou výdělečnou činnost a není členem řídicích nebo kontrolních orgánů právnických osob, které vykonávají podnikatelskou činnost.

Bezúhonnost je řešena v ustanovení §14 výše uvedeného zákona. Ověření zajišťuje policie z evidence Rejstříku trestů opisem. Policie je dále oprávněna k tomu, aby v rámci přijímacího řízení využívala vlastní evidence a evidence Ministerstva vnitra ČR k ověřování údajů o uchazeči. Při posuzování bezúhonnosti se nepřihlíží k zahlázení odsouzení nebo k rozhodnutí prezidenta republiky, v jejichž důsledku se na občana hledí jako by nebyl odsouzen. V případě jednání, které je v rozporu s požadavky kladenými na policistu, posuzuje konkrétní situaci služební funkcionář a ten s konečnou platností rozhoduje, zda byla splněna podmínka bezúhonnosti. Minimální stupeň vzdělání pro přijetí k policii je nejméně ukončené střední vzdělání s maturitní zkouškou.

Fyzická, zdravotní a osobnostní způsobilost se prokazuje v průběhu přijímacího řízení, jehož součástí je i vyšetření zaměřené na zjištění přítomnosti omamných a psychotropních látek. Fyzická způsobilost se prokazuje testy tělesné zdatnosti, zdravotní způsobilost je posouzena policejním lékařem a osobnostní způsobilost se prověřuje psychologickým vyšetřením.

Osobnostní způsobilostí a jejím posuzováním se budeme zabývat podrobněji. Policejním psychologům je uložena povinnost zjišťovat osobnostní způsobilost k výkonu služby u příslušníků policie.⁸⁹ Postup zjišťování této způsobilosti upravuje vyhláška č. 487/2004 Sb., o osobnostní způsobilosti. Uvedená vyhláška v §1 vymezuje osobnostní charakteristiky, které jsou předpokladem pro výkon služby v bezpečnostním sboru. Příslušník získá tzv. osobnostní způsobilost, pokud splňuje následující podmínky:

- a) intelektově v pásmu průměru nebo vyšším,
- b) emočně stabilní,
- c) psychosociálně vyzrálý,
- d) odolný vůči psychické zátěži,

⁸⁹ Důvodem pro zjišťování osobnostní způsobilosti je např. žádost o přijetí do služebního poměru nebo domněnka, že příslušník je dočasně nebo trvale osobnostně nezpůsobilý k výkonu služby v bezpečnostním sboru (srov. §§ 2, 3 vyhláška č. 487/2004 Sb., o osobnostní způsobilosti).

- e) s žádoucí motivací, postoji a hodnotami,
- f) bez nedostačivosti v oblasti volných procesů,
- g) bez nedostačivosti v oblasti poznávacích procesů,
- h) bez nedostačivosti v oblasti autoregulace,
- i) bez znaků nežádoucí agresivity a
- j) bez psychopatologické symptomatiky.

Zjišťování osobnostní způsobilosti je prováděno psychologem za použití metod pozorování, rozhovoru, anamnestického vyšetření, analýzy objektivních údajů a případně další psychologické testové metody.⁹⁰

K tomu, aby se člověk mohl stát policistou, je nutné podstoupit podrobné zkoumání vlastní osoby. V případě zjišťování osobnostní způsobilosti pomocí tzv. policejních psychotestů jde o podrobnou analýzu osobnosti uchazeče, která je na závěr posouzena policejním psychologem. Výsledkem vyšetření je určení míry vhodnosti uchazeče na pozici policisty. Pomocí psychotestů,⁹¹ které nejsou z pochopitelných důvodů veřejnosti přístupné, se testují základní složky, jako je celková osobnost (charakter, temperament, motivace, postoje), paměť, IQ a další. Psychotesty jsou uchazeči označovány jako nejnáročnější část přijímacího řízení k policii. Odhaduje se až dvouřetinová „úmrtnost“ uchazečů.⁹²

Ale i sebelépe prověřený policista se při plnění svých povinností dostává nezřídka do situací, kdy může mít pocit, že je svazován zákonnými předpisy ve snaze zabránit protiprávnímu jednání a prosazení práva. Určitě je pro tyto situace přínosná existence Etického kodexu Policie České republiky⁹³, který při jeho respektování pomáhá policistům si zachovávat úctu, respekt a nezbytnou podporu společnosti.

⁹⁰ Srov. §4 odst. 4 vyhláška č. 487/2004 Sb., o osobnostní způsobilosti.

⁹¹ Psychologické posouzení je prováděno standardizovanými testy v souladu s vyhláškou č. 487/2004 Sb., o osobnostní způsobilosti.

⁹² V současné době se vedou i mezi psychology spory o váze hodnoty IQ a EQ. Někteří psychologové berou EQ testy jako celkově komplexnější pro posouzení osobnosti. Nutno podotknout, že IQ a EQ testy měří ve své podstatě jiné složky osobnosti a EQ testy jsou náročnější. EQ testy se převážně zaměřují na chování člověka v určitých situacích, lze tedy říci, že pro policejní potřeby jsou vhodnější. Pomocí EQ testů se nechá lépe poznat, jak se bude člověk, v tomto případě budoucí policista, chovat v sociálním prostředí, tj. při jednání s lidmi v nové roli policisty, jak bude reagovat v náročných situacích, jaké budou jeho pocity, nálady a reakce. EQ testy ve své podstatě se zaměřují i na vztahy s jinými lidmi. Podklady čerpány z osobního sdělení policejních psychologů.

⁹³ Srov. Etický kodex Policie České republiky. In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice Policie České republiky. Příloha I.

3.1 Profesní etika policisty

„Zákon je etické minimum a morálka etické maximum.“

Tomáš G. Masaryk

Cílem této kapitoly je především upozornit na etické otázky a problémy související s výkonem policejní činnosti. Jak již bylo zmiňováno, na policisty jsou kladeny nároky zvládat plnění úkolů nejen na vysoké profesionální úrovni, ale také s respektem k základním etickým hodnotám. V demokratické společnosti je policie především službou občanům. Princip vzájemné důvěry a respektu je budován i přesto, že policie v míře nezbytně nutné je oprávněna používat donucovací sílu k naplnění svého poslání, tj. k ochraně veřejnosti před protiprávním jednáním. Podpora veřejnosti je pro policejní práci nezbytná. Jak by občané mohli svěřit policii ochranu svého života, zdraví a majetku jako svých základních lidských práv, kdyby důvěru v policii neměli? A naopak, jsou postoje a chování policistů vůči občanům projevem respektu k jejich základním lidským právům, k lidské důstojnosti s uplatněním principu rovnosti a spravedlnosti? Na druhou, z těchto otázek nám částečně odpovídají média. Téměř každodenně se v médiích setkáváme se zprávami typu: „Policisté jako členové zločineckého gangu.“ „Policista zadržený při páchání trestného činu.“ „Policista zapletený do aféry s podvodným jednáním.“ Pouze zřídka slýcháme zprávy typu: „Policista oceněn za příkladné plnění služebních povinností nebo za záchranu života jiného.“ Etické otázky policejní práce a etické jednání policistů jsou tak v dnešní době stále velmi aktuální. Herzogová k tomu říká: *„Aféry, v nichž figuruje policie ve spojitosti s neetickým jednáním, jsou magnetem pro masmédia, pro policii jsou však devastující. Je dobře známo, že získat dobrou pověst trvá dlouho, ale ztratit ji je možné přes noc.“*⁹⁴

Etika, morálka, hodnoty, svědomí, aj. jsou pojmy, které nejsou pro policejní prostředí jednoznačně vymezeny, a to i přes existenci Etického kodexu Policie České republiky.⁹⁵ V následující části práce provedeme vymezení vybraných základních etických pojmů a etických teorií a na závěr se pokusíme ukázat na smysluplnost těchto znalostí při výkonu policejní služby.

⁹⁴ HERZOGOVA, Z. Etické principy policejní práce. In *Policista*. 2002, s. 91-95.

⁹⁵ Srov. Etický kodex Policie České republiky. In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice Policie České republiky. Příloha I.

3.1.1 Etika – morálka - hodnoty

Z etymologického hlediska je patrné, že pojem **etika** je odvozen z řeckého *éthos* ve významu mrav, zvyk, obyčej, charakter. Etika je teorií morálky, vědou o morálce jako stránce života společenského člověka, je vědou o původu a podstatě morálního vědomí a jednání. Z hlediska cíle je etika prakticky zaměřenou vědou, kdy cílem není vědění pro vědění, ale vědomější odpovědné jednání. Přesto, jak uvádí Nečasová podle Bláhy, etika zůstává v oblasti obecného, protože není schopna poskytnout návod, jak jednat v jednotlivých případech.⁹⁶ Jankovský z uvedeného vymezení vyvozuje, že se jedná o nauku zabývající se správným (obvyklým) jednáním v lidském společenství. V původním slova smyslu totiž *éthos* znamená stáj a ve vztahu k člověku pak společné místo (na bydlení) dané určitým společenství nebo původem, kde se ve vzájemných vztazích vytvářely společné obyčeje, mravy závazné nejen pro celek, ale i pro jednotlivce.⁹⁷

Etika úzce souvisí s **morálkou**. Morálka je předmětem etiky, je tím co hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla, a to porovnáváním se svědomím člověka.⁹⁸ Pojem morálka je odvozen z latinského *mos*, původně jako vůle, později mrav, předpis, zákon, vlastnost, chování, vnitřní podstata. Morálka je systém regulativů lidského jednání, který je založen na rozlišení správného a nesprávného, na schopnosti rozlišovat dobro a zlo a v těchto intencích jednat – včetně transformace do oblasti hodnot, norem, vzorů, postojů a jednání. Morálka má individuální i sociální dimenzi. Není vytvářena v každé generaci znovu ani není omezena pouze na jednání jednotlivců. Předpokládá se, že je tím, co udržuje společnost pohromadě a umožňuje harmonickou spolupráci jejich členů.⁹⁹

Hodnoty jako dalším pojmem, který úzce souvisí s tématem této práce. Psychologický slovník vymezuje hodnotu jako vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb nebo zájmů. Potřebami a jejich hierarchií, jež úzce souvisí s motivací a zaměřenou činností člověka, se blíže seznámíme v samostatné kapitole Potřeby člověka. Dále hodnoty dělí na pozitivní – žádoucí a negativní – nežádoucí.¹⁰⁰ Nečasová uvádí, že hodnoty můžeme definovat jako vše, co považujeme za významné a důležité.

⁹⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 22.

⁹⁷ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 21.

⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 21-22.

⁹⁹ NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 22.

¹⁰⁰ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 192.

Hodnoty vycházejí z morálky, jde o normativní standardy, které mají vliv na naše rozhodnutí pro jednu z možných alternativ jednání.¹⁰¹ Hodnota pak v tomto smyslu je to, k čemu směřuje naše úsilí, čemu dáváme svůj čas.

3.1.2 Profesní etika

Profesní etikou rozumíme pravidla pro chování příslušníka určité profese, zahrnující jeho práva a povinnosti, pravidla pro vztah ke klientovi a jeho rodině a vztah ke kolegům pracovníka.¹⁰² Nesvadba jako nejčastější vymezení pro profesní etiku uvádí, že se jedná o soustavu vybraných hodnot, principů a povinností, jejichž posláním je přispívat k formování specifického typu chování, rozhodování a jednání, žádoucího pro danou profesi.¹⁰³ K danému Herzogová konstatuje, že profesní etiku nelze redukovat na pouhý výčet nějakých povinností. Plnění povinností vyplývá z přijatých hodnot a bez přesvědčivě a všestranně zdůvodněné axiologie – nauky o hodnotách daného oboru, která by se stala součástí vnitřního přesvědčení vykonavatele profese, chybí instance, která by zavazovala k plnění povinností. A touto nejvyšší instancí, pokud jde o autonomní morálku, je vlastní svědomí.¹⁰⁴ Profesní etiku Herzogová pojí s pojmem aplikovaná etika, kterým rozumí označení pro rozmanité specifické oblasti, do nichž vstupuje etické tázání a problematizuje je s požadavky současného společenského života. V tomto kontextu je míněno vztahování mravní problematiky na specifické oblasti profesionální praxe.¹⁰⁵

Nesvadba při vymezení systému profesní etiky navazuje na Herzogovou a uvádí základní nepostradatelné aspekty:¹⁰⁶

- aspekt axiologický – tj. jak již bylo uvedeno, specifikaci systému klíčových morálních hodnot a principů, odpovídající dané profesi;
- aspekt deontologický – tj. objasnění specifického charakteru mravních norem, jimž podléhá uskutečňování výše uvedených morálních hodnot a principů;
- aspekt behaviorální – tj. definování internalizace (zvnitřňování) těchto norem jedincem.

¹⁰¹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Profesní etika*. In MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 22.

¹⁰² HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 144.

¹⁰³ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 149.

¹⁰⁴ Srov. HERZOGOVÁ, Z. *Základy filosofie a profesní etiky*. 1997, s. 102.

¹⁰⁵ Srov. HERZOGOVÁ, Z. *Policejní etika*. 2003, s. 45.

¹⁰⁶ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 149.

Jak uvádí Nesvadba, profesní etika pro jakoukoliv profesi by měla zahrnovat rozhodující etické hodnoty a normy, na nichž stojí smysluplnost a společenská zakotvenost dané profese a tyto normy i hodnoty zdůvodňovat, a pak též hledat efektivní způsob, jak zajistit jejich dodržování. V případě policie, podobně jako i u jiných profesí, je to formou tzv. etických kodexů.¹⁰⁷

Pod pojem etický kodex můžeme zařadit systém mravních norem, který slouží jako prostředek formování žádoucích vlastností a vztahů mezi lidmi. Každá morální soustava má svou historickou podmíněnost a je pochopitelná pouze v tomto kontextu, se zřetelem k místu a času. Etický kodex, ať už profesní nebo celospolečenský, má normativní charakter a požaduje na člověku určitý typ chování.¹⁰⁸ Za nejstarší nám známý etický kodex můžeme považovat desatero Božích přikázání (srov. Ex 20,1-17). Zjednodušeně můžeme říci, že profesní etika formou etického kodexu aplikuje obecná etická ustanovení na konkrétní profesní činnost.

3.1.3 Profese

Pojem **profese** pochází z latinského *professio*, ve významu přiznání k povolání, k řemeslu. Profese je povolání, ale významově také odbornost. V tomto pojetí profesí rozumíme omezený přístup k výkonu povolání.¹⁰⁹

Nad otázkou: „Čím se vyznačují povolání, pro která je smysluplné a dokonce nutné formulovat kromě kodexu pracovních povinností ještě jaksi navíc kodex mravních povinností?“ se zamýšlela Herzogová, zejména v kontextu uplatnění etiky v policejní činnosti. Jako základní znaky profesí, které se vyznačují potřebností profesní etiky, uvádí:¹¹⁰

1. Jedním ze znaků těchto profesí je, že jejich adresátem je člověk, zejména jeho duchovní stránka. Práce kuchaře, kosmetičky aj. je také adresována člověku, především jeho stránce tělesné.

Mravní vztahy, regulované etickým kodexem, jsou vždy vztahy mezi lidmi. Mezi vykonavatelem profese a klientem. Nejde o vztah koupě – prodej a to i přesto, že vykonavatel profese za svoji práci dostane zapláceno. Výkon profese

¹⁰⁷ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 149.

¹⁰⁸ Srov. HERZOGOVÁ, Z. *Základy filosofie a profesní etiky*. 1997, s. 104.

¹⁰⁹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Profesní etika*. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 22.

¹¹⁰ Srov. HERZOGOVÁ, Z. *Základy filosofie a profesní etiky*. 1997, s. 100-103, k tomu HERZOGOVÁ, Z. *Policejní etika a její místo v systému profesních etik*. In *Kriminalistika*. 1999, s. 203-204.

policisty, který chrání bezpečnost občanů, je jen sotva vyvážitelný penězi. Tyto profese jsou dále charakteristické, že jejich vykonavatelé mají možnost, jak uvádí Herzogová, hluboce ovlivnit život svých klientů, dotýkají se nejpodstatnějších hodnot lidského života – zdraví, svobody, základních lidských práv. Lékař má ve svých rukou tělesné i psychické zdraví člověka, kněz duši, policista bezpečnost občanů.

2. Dalším typickým znakem těchto profesí je služba hodnotám vyšším, než jsou hodnoty utilitaristické (lat. užitečné, prospěchářské). Lékař, kněz či policista by neměli v první řadě sledovat svůj zájem soukromý, ale především zájem veřejný, společenský. Služba veřejnému zájmu, jeho nadřazenost zájmům soukromým, je tedy primárním znakem profesí, u nichž je smysluplné a věcně odůvodněné formulovat kromě kodexu pracovních povinností, ještě kodex povinností mravních. Podle Herzogové má smysl hovořit o mravním kodexu určité profese jenom tam a tehdy, když jde o koordinaci zájmů veřejných a soukromých ve smyslu nadřazení obecných zájmů parciálním. Posláním a smyslem profesních a mravních kodexů je orientace vykonavatelů těchto profesí na službu lidem ve jménu dobra (ať už je tímto dobrem ochrana zdraví, života, bezpečnosti nebo intelektuální a mravní rozvoj).
3. Posledním typickým znakem těchto profesí je autonomie práce a rozhodování, absence bezprostřední kontroly ze strany nadřízené instance, a proto i osobní, personální odpovědnost za přijatá rozhodnutí. Herzogová zde uvádí, že rozsah odpovědnosti může být různý. Jednání policisty se řídí platnými zákony a policejními předpisy, ale každá konkrétní situace, kterou policista řeší, je jedinečná a neopakovatelná a policista přijímá vlastní rozhodnutí podle konkrétních okolností v souladu se zákonem, který představuje širší rámec možných řešení, a v souladu s etickým kodexem, který obecně reguluje konkrétní jednání policisty v konkrétní situaci. Herzogová přímo uvádí, že tam, kde zákon nemůže detailně řešit každou konkrétní situaci, měl by se policista ve svém jednání řídit mravním kodexem policisty, jehož konečným smyslem a cílem je ochrana toho nejcennějšího – života, svobody, bezpečnosti a základních práv občana. Pak můžeme říci, že policista plní skutečně vznešené poslání a právem mu náleží úcta a respekt ze strany občanů.

Uvedené vymezení můžeme shrnout tak, že se jedná především o profese, které se svou činností ovlivňují nejbytotnější rysy lidského života, jako je život, zdraví, svoboda. Policista je povinen při plnění svých úkolů dbát cti, vážnosti a důstojnosti osob i své vlastní.¹¹¹ Povinnost chránit bezprostřední ohrožení života, zdraví nebo svobody občanů má uloženou i na dobu, kdy není ve službě.¹¹² Zřetel na mimoslužebnost, uvědomování si bytí policistou po celých 24 hodin je upravena v základních povinnostech policisty: „/.../ chovat se a jednat i v době mimo službu tak, aby svým jednáním neohrozil dobrou pověst bezpečnostního sboru.“¹¹³

3.1.4 Policejní etika

Z uvedeného vymezení profesní etiky se dostáváme k etice policejní. Policejní etikou, jak ji vymezuje Herzogová, rozumíme označení autonomní disciplíny, která má svůj vlastní specifický předmět zkoumání, který se utváří v kontextu s praktickými problémy policejní praxe a vyvíjí se v interdisciplinárních vazbách k ostatním disciplínám (a to jak „vertikálně“ – např. k všeobecné, filosofické etice, od níž požaduje zdůvodnění morálních principů a norem, které přesahují smysl bezprostřední praxe. Zároveň i „horizontálně“ k policejní psychologii, forenzní psychologii, kriminologii, kriminalistice, trestnímu právu apod.). Herzogová dále konstatuje, že ve vztahu k policejní praxi představuje policejní etika soubor norem, které regulují chování a rozhodování policejních subjektů v nejrůznějších situacích z hlediska žádoucího chování, tj. z hlediska toho, co společnost od policie očekává.¹¹⁴ Vyhlášení Etického kodexu Policie České republiky rozkazem Policejního prezidenta,¹¹⁵ formou interního aktu řízení, je tak cestou k zajištění možnosti vymezení a uplatnění základních principů etiky v policii. Vzhledem k tomu, že tento kodex má pouze obecně formulované principy, je tak dán i rozsáhlý prostor pro volné uvážení při jednání policistů.

Policejní etický kodex je založen na uvědomění si poslání, spočívajícího ve službě veřejnosti a na úctě a respektu k lidským právům. Cílem je vymezení etických hodnot a norem, žádoucích pro optimální výkon policejní profese, nalezení etických aspektů pro rozhodování policistů v konkrétních situacích, zejména při řešení morálních dilemat

¹¹¹ Srov. §9 zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

¹¹² Srov. §10 Tamtéž.

¹¹³ Srov. §45 písm. i), Základní povinnosti příslušníka In Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších změn a doplňků.

¹¹⁴ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 154.

¹¹⁵ Srov. Etický kodex Policie České republiky. In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice Policie České republiky. Příloha I.

a pomoci tak formovat východiska pro adekvátní sebeuvědomění, sebehodnocení a tím i sebeovládání policistů. Etický kodex by měl napomoci k prohloubení morální odpovědnosti každého jednotlivého policisty vůči společnosti jako celku, občanům, nadřízeným, kolegům i sobě samému a přinést vůbec samotnou „potřebu etického tázání“ do systému etického vzdělávání policistů.¹¹⁶ Morální odpovědnost, jak uvádí Nesvadba je vyjádřena v tzv. péči o druhého. Každý policista se dobrovolně zavázal, že přijímá na svá bedra odpovědnost chránit zákon, prosazovat spravedlnost, činit – v okruhu své působnosti – životy lidí bezpečnějšími, klidnějšími a šťastnějšími. Je to obrovská odpovědnost. A navíc: k jejímu uplatňování disponuje policista prostředky mocenskými, jimiž smí a může omezovat druhé lidi na jejich právech a svobodách, vstupovat do jejich životů, obydlí i zaměstnání, zabývat se jejich nejintimnějšími vztahy, v krajním případě je dokonce i života zbavit. Jak by řekl slavný francouzský filosof Emmanuel Lévinas, dosah této odpovědnosti je vpravdě nekonečný!¹¹⁷

Mravní a morální povinnosti, které jsou upraveny ve zmiňovaném etickém kodexu ve své obecné formě, musí vycházet především z vnitřního přesvědčení každého policisty. Nejvyšší instancí k dohledu nad jejich dodržováním, jak již bylo uvedeno, je vlastní svědomí každého člověka, tedy i policisty. Protože i policista je především člověk, přisuzuje tak svému jednání určitou hodnotu. Na tomto základě pak můžeme hovořit o jednání morálním nebo nemorálním, mravním či nemravném. Pro určitou nejednotnost při využívání uvedených pojmů si pomůžeme jejich pojmovým rozlišením, které provedl německý filosof Immanuel Kant. Pod pojmem morálka, popř. co je morální, vymezuje čistou shodu jednání se svědomím nezávisle na obsahu, který je jeho motivem. Mravností, popř. co je mravné, etické, se rozumí obsahový aspekt, nikoli aspekt svědomí. V souvislosti s etikou je svědomí tzv. praktickým rozumem, který vychází ze všeobecného, od dobra vůbec jakožto cíle jednání, kdy toto všeobecné vztahuje na zvláštnost situace. Co mám konat na tomto místě a v tomto čase?¹¹⁸

Kant nazývá jednání morálně dobrým tehdy a jedině tehdy, když se uskutečňuje z povinnosti. Povinnost v morálně dobrém jednání je rozumovým motivem, z čehož vyplývá: „*Kdo jedná morálně dobře, tedy z povinnosti, nesleduje žádnou výhodu (sklon), ale je poslušen kategorického charakteru rozumového poznání.*“ Kant vidí původ povinnosti v osobnosti člověka, v jeho svobodě a nezávislosti. Na otázku, co

¹¹⁶ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 153.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 5.

¹¹⁸ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 1991, s. 223.

znamená jednat v rozporu s morálkou odpovídá: „*Morálně nesprávným jednáním se dostáváme do rozporu s tím, co vytváří naši důstojnost jako lidí.*“ Pro špatné jednání se špatným stává samotný člověk.¹¹⁹ Nečinit jiným to, co nechci, aby bylo činěno mně, se tak stává univerzálním pravidlem přirozené morálky. Být lidským znamená především být odpovědným. Odpovědný postoj v rámci pomáhající profese, k níž jak jsme uvedli, profesi policisty můžeme zařadit, je mravní jednání ve shodě se svým svědomím. Dostáváme se tak k dalšímu pojmu v této části již zmiňovaném, a tím je svědomí.

3.1.5 Svědomí

Z etymologického hlediska pojem **svědomí** vystihuje právě to, co člověk koná „s vědomím“.¹²⁰ Filosofický slovník vymezuje pojem svědomí v širším smyslu jako schopnost lidského ducha poznat mravní hodnoty, příkazy a zákony a v užším smyslu pak jejich užití na vlastní jednání, které máme bezprostředně provést. Svědomí je jako vnitřní instance, jež zcela osobním, nepřeslechnutelným způsobem člověku oznamuje, co má dělat a co nedělat, instance, která před činem vyslovuje svůj soud jako varující, zakazující, příkazující či dovolující hlas, po činu pak jako moc (výčitky svědomí) chválící či soudící a odsuzující. Původ svědomí odkazuje do dispozice člověka jako osoby a věrného obrazu Boha k uskutečnění mravních hodnot a rovněž ke schopnosti je poznat a aplikovat na osobní individuální situaci.¹²¹ Můžeme tak říci, že svědomí je systém morálních hodnot, který nám vyjadřuje, co jsem dělal nebo co chci dělat a to tak, že to považuje za správné nebo to jako nesprávné odmítá. Obrazně by bylo možno říci, že svědomí je nám určitým druhem kompasu, kde není jiných, nám blízkých orientačních bodů.¹²² I zde je v běžném povědomí značná nejednotnost v používání tohoto pojmu. Běžně za svědomitého člověka považujeme toho, kdo si důsledně plní své povinnosti. Ale za koho pak považujeme toho, kdo odmítne splnit např. rozkaz pro nesoulad se svým svědomím?¹²³ V křesťanském pojetí hovoříme o důstojnosti svědomí.

¹¹⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 1991, s. 227-238.

¹²⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 31.

¹²¹ Srov. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. 1994, s. 424-425.

¹²² Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 2010, s. 41. K tomu Herzogová při vymezení charakteru policejní profese uvádí, že pro řešení specifických situací jsou zvnitřněné etické hodnoty a normy jako orientační body pro policisty v případech, kdy se pro činěná rozhodnutí o vhodnosti určitého chování nevztahuje výslovně zákon, policejní předpisy a nařízení. Etické kodexy jsou tak důležitými rádci (srov. HERZOGOVÁ, Z. *Etické principy policejní práce*. In *Policista*. 2002, č. 4).

¹²³ Např. služební kázeň v policii spočívá mimo jiné i v řádném a svědomitém plnění služebních povinností daných rozkazy. Současný zákon umožňuje policistovi odmítnout splnit rozkaz, jehož splněním by zřejmě spáchal trestný čin. V ostatních případech je policista povinen upozornit vedoucího příslušníka na zřejmý rozpor rozkazu s právním předpisem a trvá-li vedoucí příslušník na jeho splnění je

Svědomy je vnímáno jako místo setkávání Boha s člověkem. „*Svědomy je nejtajnější střed a svatyně člověka; v ní je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru.*“ (GS 16). Uvedená citace z dokumentů II. vatikánského koncilu nám říká, že svědomí není pouze mravní záležitostí, je to srdce člověka, v němž tajuplně působí a jedná Hospodin.¹²⁴ Katechismus katolické církve klade důraz též na racionální úsudek člověka: „*Mravní svědomí je úsudek rozumu, kterým lidská osoba poznává mravní hodnotu konkrétního činu.*“ (KKC 1796). Písmo to dosvědčuje slovy sv. Pavla: „*Jako jste se dříve propůjčovali k službě nečistotě a nepravosti k bezbožnému životu, tak se nyní dejte do služby spravedlnosti k posvěcení. /.../ Avšak nyní, když jste byli osvobozeni od hříchu a stali se služebníky Božími, máte z toho užitek, totiž posvěcení, a čeká vás život věčný.*“ (Řím 6,19-22). S odkazem na filosofickou antropologii, jak uvádí Jankovský, v souvislosti se svědomím se dostává do popředí především odpovědnost člověka (lidské být znamená být odpovědným), přičemž svědomí je stále více chápáno jako funkce celé osobnosti. Svědomí je tak náš vlastní požadavek na sebe samé.¹²⁵ Český filosof J. Patočka chápe svědomí jako možnost, jak porozumět poukazům své vlastní existence. Jeho slovy nám: „*Svědomy vyvstává z hloubky existence jako hlas, který připomíná, čím vlastně v hloubce své existence jsme /.../ své bytí musíme nést /.../ to, co je nám svěřeno a co my musíme vykonat a to v situaci, která tu je, do které jsme postaveni, ne kterou si vymyslíme.*“¹²⁶ V uvedeném kontextu Nesvadba doplňuje, že svědomí je v prvé řadě výzva k odpovědnosti, k aktivnímu převzetí možností, v nichž jsme situováni, které jsme si nevybrali, ale ve kterých musíme každodenně provádět svoje volby.¹²⁷ Uvedené plně vystihuje postavení policisty při každodenním plnění služebních povinností.

Slova V. E. Frankla: „*Odpovědnost je neodlučitelně spojena se svobodou a být člověkem znamená být si vědom své odpovědnosti.*“ nám pomáhají si uvědomit, že život dostáváme jako možnost a záleží na nás, co z toho, co nám bylo dáno, vytvoříme.¹²⁸ Je to pro nás velká svoboda a zároveň i odpovědnost. Svobodný znamená, že jsem se rozhodoval a jednal s vědomím, že vím, do čeho se pouštím a oč přitom jde. Policista při plnění svých úkolů by měl být především odpovědný, neboť každodenně je stavěn

policista oprávněn žádat o jeho písemné vydání (srov. ustanovení §46 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších změn a doplňků).

¹²⁴ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, 2002, s. 17.

¹²⁵ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 32.

¹²⁶ NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 28.

¹²⁷ Srov. Tamtéž.

¹²⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 2010, s. 27.

před rozhodnutí zaujímat stanovisko v rozličných situacích, řešit různé případy a často volit mezi takovými možnostmi, jež mohou mít i negativní dopad na jedince. Rozhoduje se a záleží jen na něm, na jeho rozhodnutí v souladu s jeho svědomím.¹²⁹ Dobře vyvinuté a zdravé svědomí je jednak projevem profesionality a zároveň i poměrně citlivým barometrem spokojenosti s výkonem povolání.¹³⁰ A i proto se každý jednotlivý policista podílí na vytváření obrazu policie, který společnost očekává. Významnou pomocí mu může být orientace v základních etických teoriích. Jejich základní znalost a orientace v nich znamená pro policistu lepší schopnost posoudit morálně problémové situace nebo dilemata a odpovídajícím způsobem je řešit. Při svém rozhodnutí tak bere v úvahu základní hodnoty, které jsou s etikou úzce spjaty a posouzení nastalé situace a jeho rozhodnutí se tak stává odpovědnějším. Přes značnou rozmanitost etických teorií se zde omezíme na tři z nich.

3.2 Teorie přirozeného zákona

„Teorie přirozeného zákona vznikla na základě kombinace náboženské tradice judaismu, řecké filosofie a křesťanství. Cílem je kultivace lidské přirozenosti směrem k dokonalosti skrze přirozený mravní zákon, který je daný Bohem. Tento zákon je věčný a neměnný, je obsažený v přírodě i v představě Boha.“¹³¹ Člověk je chápán jako Boží obraz, je vybaven rozumem a proto je pro něj přirozené, že se jím řídí v rámci Boží prozřetelnosti. V teologickém smyslu, jak uvádí Nečasová, je přirozený zákon účast člověka jako rozumné bytosti na činnosti Boha jako zákonodárce.¹³² Posláním člověka je snažit se o poznání a naplnění Božího zákona. Ve své svobodě může člověk toto poslání odmítnout, tím však odmítá to, co je v něm nejpřirozenější a zároveň nejbožštější.

V křesťanském pojetí je člověk povolán šířit dobrou vůli, zrcadlit Boží lásku, péči a milosrdenství vůči všemu stvoření – a to ve svých činech, svým jednáním. Důležité je celostní pojetí člověka (provázání tělesné, duševní i duchovní stránky). Vycházíme

¹²⁹ Nesvadba doplňuje, že svědomí lze chápat jako jakési vnitřní přesvědčení o tom, co je správné a co nikoli, které se úzce váže na individuální osobnostní integritu každého člověka, tedy i policisty (srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 30).

¹³⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 37.

¹³¹ NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 26.

¹³² Srov. NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 27.

z předpokladu, že člověku prokazujeme nejlepší pomoc tehdy, když pečujeme o zachování celistvosti jeho života.¹³³

3.3 Deontika

Deontika (deontologie) vychází u řeckého *deon* – co má být, povinnost. Jde o vyjádření přesvědčení, že jednání může být morální (nebo nemorální) samo o sobě na základě své imanentní povahy a nezávisle na následcích. Důležitý je úmysl jednajícího, nikoli výsledek jednání.¹³⁴ Určení závazných povinností je základní podmínkou k vymezení lidského chování.

Jako významného představitele uvedeme již zmiňovaného Immanuela Kanta a jeho kategorický imperativ, nepodmíněný příkaz – čistou povinnost. „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého, vždy zároveň jako účel a nikdy jako prostředek.*“¹³⁵ To znamená, že bychom neměli jednat s druhými lidmi jen jako s objekty nebo prostředky pro naše vlastní cíle. Každý člověk je hoden úcty jednoduše proto, že je člověkem – není přitom důležité, jestli nám je, či není sympatický, užitečný, nebo jestli s námi jedná poctivě, či ne. Jak dále uvádí Nečasová, kantovské etice je cizí představa, že by účel světil prostředky.¹³⁶ Herzogová na uvedené navazuje při zdůvodňování smysluplnosti profesních etických kodexů. Uvádí, že u povolání jako je lékař, soudce či policista se ve svém nejhlubším zdůvodnění vychází z etiky povinnosti. Dále parafrázuje ústřední myšlenku této koncepce takto: „*Jednej vždy tak, aby morální zásady tvého jednání mohly sloužit jako obecné normy chování všech lidí a nepohlížej nikdy na spoluobčany jako na pouhý prostředek k dosažení svých cílů, ale vždy jako hlavní účel svého jednání.*“ A dále doplňuje, že profesní etické kodexy vylučují egoistické, bezohledné jednání, jehož cílem je výlučně osobní prospěch.¹³⁷ Jako jedna z hlavních výhod je uváděno jasné oddělení povinnosti od užitečnosti a osobního zájmu. Kantovský přístup nám říká, že máme vždy plnit svou povinnost a neohlížet se přitom na důsledky.¹³⁸

¹³³ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionální etika. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 28.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 27.

¹³⁵ Upřesnění základní formulace kategorického imperativu formulovaného Immanuelem Kantem na základě účelu o sobě. Pro více viz ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 1994, s. 49-61.

¹³⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionální etika. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 28.

¹³⁷ Srov. HERZOGOVÁ, Z. Policejní etika a její místo v systému etik. In *Kriminalistika*. 1999, s. 200.

¹³⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionální etika. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 28.

3.4 Utilitarismus

Utilitaristická etika je pojem odvozený z latinského *utilitas* - užitek a předpokládá, že žádné lidské jednání není samo o sobě dobré ani špatné. Mravní hodnocení se děje na základě následků, které lze od jednání očekávat. Jako kritérium je uváděna prospěšnost pro uskutečnění hédonisticky¹³⁹ chápaného dobra. Podle utilitarismu by člověk měl jednat tak, aby svým jednáním vytvářel větší množství dobra než zla pro všechny, jichž se toto jednání dotýká. Správnost jednání člověka je hodnocena na základě pravidla a správnost pravidla na základě důsledků, které z něho vyplývají. Nečasová jako utilitaristické jednání uvádí jednání podle pravidel (např. podle pravidla, že lhaní je nepřípustné), kdy jako základ takového jednání je kalkul pozitivních a negativních konsekvencí (tj. u příkladu lhaní je důsledkem pravdomluvnosti častěji štěstí než neštěstí).¹⁴⁰

Znalost etických teorií a hodnotového systému, včetně etického kodexu je tak významnou pomocí, neboť jednání policisty je regulováno zákonem a policejními předpisy vymezující jen obecný rámec pro jeho chování. V praxi tato pouhá znalost právních norem nestačí. Každá situace, do níž se policista dostává je pro něj konkrétní a jedinečná a policista ji řeší s ohledem na zákon, konkrétní podmínky, ale také v souladu se svým vnitřním mravním přesvědčením. Jedná se o situace, kdy je třeba zapojit vlastní úsudek, který je ovlivněn právě jejich vztahem k etickým normám a zásadám.¹⁴¹

Ve vztahu k profesi policisty Nesvadba doplňuje, že veřejností jsou jako vhodné zmiňovány vlastnosti: „fyzická a mravní odvaha, rozhodnost, spolehlivost, vytrvalost, nadšení pro práci, iniciativa, morální celistvost (integrita), spravedlivost, loajálnost, takt a nesobeckost.“¹⁴² Jinými slovy, jde o požadavek sociálního očekávání na tzv. „*morálně zhodnocenou osobnost*“.

V úvodu této kapitoly jsme uvedli, že společnost od policie očekává důvěru, respekt a zajištění bezpečí. Potíž je ale v tom, že žádný etický kodex už neříká, co dělat, když se pracovníkovi některý požadavek nedaří naplnit, např. i z osobních důvodů. Tyto důvody

¹³⁹ Filosofický slovník vymezuje pojem hédonistický – jako prožitkový, požitkářský, rozkošnický. Z etymologického hlediska hédonismus vychází z řeckého *hédoné* – potěšení, slast. Hédonismus je filosofické učení o slasti jako hlavním motivu lidského jednání. Ve formě etické, hédonismus říká, že slast je také nejvyšší dobro (srov. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. 1994, s. 157).

¹⁴⁰ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2008, s. 29.

¹⁴¹ Srov. HERZOGOVÁ, Z. Sociální role policie a etický kodex. In *Kriminalistika*, 1998, s. 273.

¹⁴² Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 33.

mohou být různé, třeba negativní zkušenost s nějakou skupinou obyvatelstva. Podobně se o tomto zmiňuje Kopřiva v souvislosti s jinými pomáhajícími profesemi. Dle Kopřivy nestačí a nepomůže, že s takovým osobním pocitem policista nesouhlasí. Maximálně se může stát, že ho u sebe přestane vnímat – ale to je vývoj k horšímu. V etických kodexech by měla být proto uvedena ještě jedna zásada, která tam zatím přítomna nebývá: „*Pomáhající je připraven kdykoliv vnímat a akceptovat svou nedokonalost, slabost a zranitelnost, kterou pomáhání vyjevuje a pomocí sebereflexe a supervize napomáhat k lepšímu stavu, než je ten současný.*“¹⁴³

Žít podle ušlechtilých zásad je něco jiného než tyto zásady uznávat či hlásat. Nestačí si přečíst etický kodex, v tomto případě se seznámit s rozkazem policejního prezidenta, je třeba pracovat se sebou samým s vlastním cítěním. Důsledné dodržování etiky policejní práce je cestou jak přispět ke zvýšení důvěry občanů v policii, jak již bylo zmíněno v úvodu této části, neboť důvěra a respekt občanů v policii je nezbytným předpokladem pro efektivní činnost policie. V další části se podrobněji seznámíme s Etickým kodexem Policie České republiky a okolnostmi jeho vzniku.

3.5 Etický kodex Policie České republiky

Pro vznik Etického kodexu Policie České republiky, ale i pro veškerou policejní činnost v západní Evropě, se stala stěžejní Deklarace o policii v rámci rezoluce Rady Evropy č. 690/1979. Přínosná je především tím, že výslovně stanovuje osobní odpovědnost každého policisty a vedoucího funkcionáře za své činy a za svá rozhodnutí. Formuluje základní etické povinnosti policisty, z kterých vychází i současný Etický kodex Policie České republiky. Mezi další významné dokumenty patří „Etický kodex policisty“ přijatý Mezinárodním sdružením šéfů policie v roce 1989 (International Association of Chiefs of Police – IACP) a vydání „Evropského kodexu policejní etiky“ v roce 2001 jako doporučení Výboru ministrů Rady Evropy pro členské státy. Zmiňovaný „Evropský kodex policejní etiky“, jak uvádí Nesvadba, je i po vydání Etického kodexu pro českou policii jedním z nejdůležitějších dokumentů upravující hodnotovou a morální stránku práce naší policie.¹⁴⁴ Koncem roku 2004 vznikla konečná verze dokumentu etického kodexu, které jako vzor posloužil etický kodex kanadské královské jízdní policie. „Etický kodex Policie České republiky“ byl vydán 21. ledna 2005 rozkazem policejního

¹⁴³ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 1997, s. 91.

¹⁴⁴ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 208.

prezidenta č. 1/2005.¹⁴⁵ V upravené podobě v roce 2009 a po další úpravě v roce 2010 vyšel opět rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice Policie České republiky, jehož součástí je „Etický kodex Policie České republiky“.¹⁴⁶

Etický kodex vychází z uvědomění si poslání policisty, spočívající ve službě veřejnosti, založené na úctě a respektu k lidským právům. Etický kodex vymezuje cíle policie a zároveň formuluje nejobecnější mravní principy, hodnoty a normy. Seznamuje policisty s morálními a mravními nároky, které jsou na ně kladeny, tj. jaký je závazek policie vůči společnosti, ale i vůči ostatním příslušníkům policie. Etický kodex zároveň vymezuje osobní a profesionální přístup policistů.¹⁴⁷

Vlastním smyslem je pak implementace hodnot a zásad etického kodexu do povědomí jednotlivých policistů a jejich každodenního života. Pochopit nejen literu, ale hlavně ducha kodexu, přesvědčit se o správnosti tohoto ducha a přijmout, že dobrá morálka (tj. dodržování zásad kodexu) se vyplatí.¹⁴⁸ Nejen, že se vyplatí, ale vede k optimalizaci vztahu mezi policií a veřejností, ke zvýšení důvěry občanů v policii. Herzogová tak poukazuje na to, že tvorba etických kodexů policie je úzce spjata s tzv. sociální objednávkou společnosti na požadavek „dobrého policisty“ a uvádí, že tato objednávka souvisí se zásadní proměnou vztahu mezi státem a občanem. V demokratické společnosti stát důsledně respektuje základní lidská práva a svobody svých občanů a kontrola ze strany státu je možná jen v rámci zákonem přesně formulovaných pravidel. Touto proměnou dochází k výraznému oslabení autority policie založené výlučně na strachu z možných sankcí. V tomto novém pojetí je autorita policie založena na budování dobrovolného uznání ze strany občanů, neboť jak již bylo zmiňováno, úspěšnost policejní práce je ve značné míře závislá na ochotě občanů pomáhat policii v boji se zločinem.¹⁴⁹ K uvedenému Fryšták říká, že spolupráce policie s veřejností je budována dlouhodobě, na vzájemné důvěře a vztahu, který závisí zejména na korektním chování a jednání každého jednotlivého policisty.¹⁵⁰

Závěr pojednání o etice zakončíme slovy Herzogové, která plně vystihují postavení policisty v dnešní době. „Policista je při výkonu své služby postaven do obtížné situace.

¹⁴⁵ Srov. Rozkaz policejního prezidenta č. 1/2005, kterým se vydává „Etický kodex Policie České republiky“.

¹⁴⁶ Srov. Etický kodex. In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice. Příloha I.

¹⁴⁷ Srov. Úvod „Etického kodexu Policie České republiky“ In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice. Příloha I.

¹⁴⁸ Srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 210.

¹⁴⁹ Srov. HERZOGOVÁ, Z. Sociální role policie a etický kodex. In *Kriminalistika*. 1998, s. 275-277.

¹⁵⁰ Srov. FRYŠTÁK, M. Kodex policejní etiky. In *Kriminalistika*. 2004, s. 42.

Scénář jeho sociální role mu předepíše morálku povinnosti a mravní odpovědnosti, morálku preferování obecného zájmu někdy na úkor zájmu osobních – a na druhé straně se pohybuje v prostředí, kde často převládá nejhrubší egoismus, kde špinavé prostředky slouží k dosažení ještě špinavějších cílů.“¹⁵¹ Dále uvádí, že policista by si měl být vědom toho, že sociální roli, kterou si zvolil jako své povolání, jako svou profesi, mu nikdo nevnutil, že se pro ni rozhodl dobrovolně a že on sám nese plnou odpovědnost za její plnění. Dodržování etického kodexu policie jako určitého typu morálky je neoddelitelnou součástí této role.¹⁵² Být policistou není standardní zaměstnanecký vztah, nýbrž jde o poslání sloužit společnosti a občanům při ochraně jejich práv a svobod, při zachování jejich rovnosti a spravedlnosti.¹⁵³

Jak shodně uvádí Herzogová i Nesvadba, výchova policistů v duchu principů policejní etiky má své místo a svou důležitost, nemůže však sama o sobě celou situaci vyřešit. Pokud nebudou vytvořeny důstojné materiální a sociální podmínky jak pro jednotlivce, tak pro celou instituci, dokud se nepodaří pozdvihnout prestiž policejní profese, do té doby zůstane otázka důsledného uplatňování etického kodexu otevřenou otázkou. Nesvadba zmíněné doplňuje snahou o pojmání etiky ne jako nějakého „přívěsku“ či „doplňku“ k utváření odborného profilu policisty, ale zařazení etického aspektu jako nedílné vnitřní součásti celistvého profilu policejní odbornosti – tj. schopnost identifikovat morální problémové situace a odpovídajícím způsobem je řešit.¹⁵⁴

4 Problémy spojené s výkonem policejní činnosti

Výkon pomáhajících profesí může být spojen s celou řadou obtíží, problémů a zklamání. Jde v první řadě o službu druhým a od těch, kdo ji poskytují, se vyžaduje nejen profesní odbornost, ale i určité osobnostní předpoklady.

V této kapitole se zaměříme na vymezení některých problémů, které přímo souvisí s výkonem policejní služby a ovlivňují její. Zaměříme se nejprve na stres, jeho definování, na jeho jednotlivé druhy a faktory a na popsání stresorů. Dále upozorníme

¹⁵¹ HERZOGOVÁ, Z. Policejní etika a její místo v systému profesních etik. In *Kriminalistika*. 1999, s. 205.

¹⁵² Srov. Tamtéž, s. 205.

¹⁵³ Srov. FRYŠTÁK, M. Kodex policejní etiky. In *Kriminalistika*. 2004, s. 44.

¹⁵⁴ Srov. HERZOGOVÁ, Z. Policejní etika a její místo v systému profesních etik. In *Kriminalistika*. 1999, s. 206 a k tomu srov. NESVADBA, P. *Policejní etika*. 2009, s. 153.

na některé zátěžové situace typické pro práci u policie, strategie jejich zvládnání a na závěr poukážeme na nebezpečí syndromu vyhoření.

4.1 Stres

Psychologický slovník uvádí několik definicí pojmu **stres**. H. B. Selyem¹⁵⁵ je stres definován jako nespecifická somatická reakce na zátěž, jako fyziologická odpověď na poškození nebo ohrožení organismu. Selye ze svých pozorování vyvodil, že se jedná o celkovou snahu organismu adaptovat se na nově vzniklou situaci a tento syndrom označil jako **general adaptation syndrome (GAS)** – všeobecný adaptační syndrom, ve smyslu nespecifický. H. Cooper a M. H. Appley definují stres jako stav organismu, kdy jeho integrita je ohrožena a organismus musí zapojit všechny schopnosti na svoji ochranu.¹⁵⁶ Z uvedených definic vyplývá, že se jedná o určitou škodlivost, která ohrožuje organismus a ten se musí začít bránit. Jde o působení tzv. stresorů. Stresor - spouštěč stresu můžeme vymezit jako podnět působící na organismus, který jej ohrožuje nebo poškozuje. Můžeme sem zahrnout všechno, co vyvolává nadměrnou reakci na organismus. V dnešní hektické době není stresorem jen přímé fyzické ohrožení, ale i tzv. sociální či psychický stres.¹⁵⁷ Večeřová-Procházková uvádí, že tímto spouštěčem může být buď nějaká životní událost, ale také vnitřní prožitek (např. bolestná vzpomínka).¹⁵⁸

Jak uvádí Lucká a Koblíček, každý člověk je neustále vystaven podnětům, na které musí reagovat. Stres označují jako nespecifickou odpověď organismu na jakoukoliv zátěž, která je na něj kladena. Jde tedy o výsledek interakce působení vlivů na člověka a schopností jedince těmto vlivům odolat. Stav stresu a nespecifická odpověď organismu je popsána již v zmiňovaném adaptačním syndromu:¹⁵⁹

1. **Fáze poplachová - alarmující** je náhlé narušení vnitřního prostředí organismu za doprovodu silných excitací. Dochází k adaptaci adaptačních mechanismů.

¹⁵⁵ Hans Selye svými výzkumy navázal na W. B. Cannona, který se zabýval reakcí na ohrožení nazvanou „flight or fight“. Cannon vycházel z teorie, že cílená snaha organismu je uvést vnitřní prostředí do fyziologické rovnováhy, a poplachovou reakci interpretoval jako rychlý kompenzační mechanismus směřující k jejímu znovunastolení (srov. VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A., *Stres, eustres a distres*. 2008, s. 188 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.solen.cz/pdfs/sint/2008/04/09.pdf>>).

¹⁵⁶ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 568.

¹⁵⁷ Srov. LUKEŠ, V. *Policista a stres*. In *Policista*. 2006, s. 3.

¹⁵⁸ Srov. VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A. *Stres, eustres a distres* [online]. 2008 s. 190. Dostupné na WWW: <<http://www.solen.cz/pdfs/sint/2008/04/09.pdf>>.

¹⁵⁹ Srov. LUCKÁ, Y., KOBRLÍČEK, L. *Srážka s překážkou*. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 360.

2. **Fáze rezistence** - adaptace na stres maximální, organismus si na stresový podnět zvyká. Adaptační mechanismy jsou stále na vysoké úrovni.
3. **Fáze vyčerpání - exhaustion** nastává, jestliže získaná rezistence je nedostatečná. Výsledkem může být celkové selhání adaptační a regulační schopnosti.

Na uvedených fázích stresu (viz Příloha II.) Večeřová-Procházková názorně ukazuje propojení původní Cannonovy představy o akutní reakci na bezprostřední ohrožení a Selyeho déledoběji uvažovanou koncepci do jednotného obrazu stresu.¹⁶⁰

Člověk ke svému životu potřebuje určité množství podnětů, které zpracovává a reaguje na ně. Význam podnětu, události má pro konkrétní osobu vždy individuální dopad. Posouzení stresoru hraje významnou roli, ale ne vždy je reakce na stres závislá na intenzitě stresoru. Podobná situace představuje pro dva různé lidi různě intenzivní stresor. Je zde přímá souvislost se schopností jedince se s takovou zátěžovou situací vyrovnat.¹⁶¹ Z uvedeného je zřejmé, že stres se netýká toho, co se děje kolem nás, ale toho, co se děje přímo v nás.

Odborná literatura rozlišuje dva základní druhy stresu.¹⁶²

Distres je popsán jako zvláštní forma stresu. Jde o vnímanou neschopnost vyrovnat se s nároky kladenými na organismus, může navozovat úzkost, depresi, beznaděj, snahu se vyhybat podobným situacím. Někdy je popisován jako chronický traumatický stres, potencionálně destruktivní poškozující psychické a tělesné zdraví.

Naproti tomu **eustres** je popisován jako tvůrčí a motivační síla, která vede dosahování cílů.

Z uvedeného rozdělení vyplývá, že pro organismus je rozhodující míra stresu, tzv. únosná mez. Překročení této hranice se pro organismus stává škodlivé, kontraproduktivní a po překročení adaptačních schopností i životu nebezpečné.

Se stresem úzce souvisí **coping** (z angl. *to cope* vyrovnávat se s něčím, zvládat něco) neboli způsoby zvládání zátěže či vyrovnávání se s zátěží, včetně obranných technik a mechanismů. Coping vyjadřuje adaptační kapacitu jedince a jeho schopnost

¹⁶⁰ Srov. VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A. *Stres, eustres a distres* [online]. 2008, s. 189. Dostupné na WWW: <<http://www.solen.cz/pdfs/sint/2008/04/09.pdf>>., k tomu Příloha II.

¹⁶¹ Srov. Klasifikace stresu [online]. Dostupné na WWW: <<http://kacaras.cz/rubrika/stres-klasifikace>>.

¹⁶² Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 117.

přizpůsobit se změnám a zvládnutí požadavků prostředí.¹⁶³ Stres se vyskytuje v našem každodenním životě a prakticky se mu nelze vyhnout. Lze se ale chránit před distresem. Prvním krokem je nepopírat přítomnost stresu a naučit se rozpoznávat stresové situace. Porozumění mechanismům vzniku stresu je cestou k dosahování stanovených cílů a vyhnutí se sebedestruktivním účinkům distresu s přechodem do traumatizujících událostí. Obranné mechanismy chrání rovnováhu lidského nitra a vyrovnávací strategie udržují tzv. provozní rozmezí člověka v prostředí. Strategie chování a prožívání, kterými zvládáme zátěž v rámci svého provozního rozmezí, se odvozují od základních tělesných reakcí na hrozbu, jimiž jsou útok, útek, ustrnutí. Dále Baštecká uvádí, že v rámci svých možností a v rámci dostupných informací každý v dané chvíli volí to nejlepší. Mezi způsoby, jak se vyrovnat se zátěží se řadí i tzv. vypnutí neboli opuštění zátěžové situace.¹⁶⁴

Nadměrné pití alkoholu či užívání drog je „běžným“ pokusem, jak se s dopadem traumatizující události vyrovnat. Alkohol i droga otupuje bolest, strach a nespavost. Tato nezdravá „svěpomocná medikace“ může skončit závislostí. Vedle alkoholismu a drogové závislosti je dalším nebezpečím vznik deprese. Deprese se považuje za obecný způsob, kterým člověk reaguje v situaci, kdy se mu nedostává sociální opory.¹⁶⁵

Úspěšné zvládnutí zátěže nás obohatí poznáním, jaká strategie uspěla a co lze použít příště. V dané situaci každému pomáhá něco jiného a tak zvolená strategie musí odpovídat okolnostem a možným zdrojům jedince. Baštecká uvádí šestici hlavních copingových strategií podle Hodgkinsona a Stewarta:¹⁶⁶

- upnout se na **přesvědčení a víru** (obec nebo rodina pak odmítá pomoc, neboť oni situaci „vždycky zvládlí“);
- vyjadřovat a sdílet **pocity**, plakat a smát se;
- opřít se o **společenství** a svoji roli v něm;
- odvést pozornost jinam prostřednictvím denních snů a **fantazijních představ**;
- zaměřit se na získávání **informací a řešení** situace;
- setřást zátěž pomocí **tělesné činnosti**.

¹⁶³ Srov. LUCKÁ, Y., KOBRLE, L. Srážka s překážkou. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 360.

¹⁶⁴ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 81.

¹⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 47.

¹⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 82.

Dále Baštecká uvádí, že více se posuzuje cíl než použité prostředky, které k němu vedou, což neznamená, že použité prostředky nejsou důležité. Základním měřítkem úspěšného zvládnutí zátěžové situace - traumatizující události je vždy pocíťovaná úleva, pocit osobní hodnoty, schopnost si užívat kontakty s lidmi a opět podávat vyrovnaný výkon.¹⁶⁷

Podobně se k zvládání zátěžových situací vyjadřuje i Kopřiva. Doporučuje zdravý životní styl (pohyb, výživa, spánek) včetně volného času na koníčky, kulturu a společenský život. Jako významné uvádí mezilidské vztahy, zejména zázemí v osobním životě a přijetí sebe samého. Pro pracovníka v pomáhající profesi je tento postoj, jak uvádí Kopřiva, dvojnásob důležitý. Pomáhající se tak stává v jistém smyslu sobě samému nejdůležitějším klientem. Kdo se nemá rád, ztrácí mnoho energie ve stálém vnitřním konfliktu mezi skutečným a ideálním obrazem sebe samého.¹⁶⁸

4.2 Traumatizující událost

Jak již bylo zmíněno, policejní služba sebou přináší řadu nebezpečných a konfliktních situací. Tyto situace se přímo dotýkají jednotlivého policisty a u méně zkušených nebo méně připravených jedinců to může vést k vyvolání negativních psychických nebo fyziologických reakcí. V některých případech až k samotnému selhání policisty. Některé podněty mohou být pro jedince tak intenzivní nebo nezvladatelné, že může dojít k vyvolání traumatické reakce. Psychické trauma může být způsobeno působení extrémně silného stresoru nebo dlouhotrvající stresující situací s následujícími možnými charakteristikami:

- příčina přichází z vnějšku;
- je extrémně děsivá;
- navozuje prožitek ohrožení života, tělesné či duševní integrity;
- navozuje pocity bezmocnosti.¹⁶⁹

Podle MKN-10 má traumatizující událost výjimečně nebezpečný nebo katastrofický charakter a je spouštěčem hlubokého rozrušení téměř u kohokoliv.¹⁷⁰ Traumatizující událost v policejní činnosti vymezuje Vymětal jako událost, při níž je ohrožena tělesná

¹⁶⁷ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 82.

¹⁶⁸ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 1997, s. 100-101.

¹⁶⁹ Srov. LUCKÁ, Y., KOBRLÉ, L. Srážka s překážkou. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 360.

¹⁷⁰ Srov. MKN-10, Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení, s. 213.

či duševní integrita jedince. Jde tedy o jakoukoliv událost, která je pro jedince natolik emocionálně silná, že přesahuje jeho schopnosti se s ní vypořádat. Přesažení hraniční zátěže může být doprovázeno silnou emocionální reakcí. Oblast prožívání v takové situaci reprezentuje intenzivní strach spojený s pocitem bezmocnosti či pocitem krajního (extrémního) odporu. Výkon jedince v průběhu kritické události může mít kolísavý charakter a v případě rozvoje posttraumatické stresové poruchy dochází v průběhu času k výraznému snížení výkonnosti.¹⁷¹ V příloze č. 3 je uvedena tabulka traumatizujících událostí vyskytujících se v policejní činnosti, při kterých je doporučováno poskytnutí posttraumatické intervenční péče.

Za hranice zvládnutelné zátěže se může dostat každý policista. Záleží pouze na individuálních schopnostech a adaptační odolnosti každého jednotlivce, zda se s ní dokáže vyrovnat či nikoliv. Je-li stresor dostatečně intenzivní, je velmi pravděpodobné, že stresová porucha vznikne i u odolného jedince. V každém případě jde o zátěž, která je nepříjemná a může zasáhnout i jeho nejbližší.¹⁷²

Stresové události, ale často i dlouhodobé nepříznivé okolnosti se stávají prvotním spouštěčem onemocnění. Mezinárodní klasifikace nemocí - MKN-10 rozlišuje mezi **akutní reakcí na stres a posttraumatickou stresovou poruchou**.¹⁷³

Pro potřeby této práce použijeme vymezení z MKN-10¹⁷⁴ a časové rozdělení stresových situací a jejich následků z hlediska dopadu na jednotlivce.

Akutní reakce na stres je popisována jako krátkodobý projev, kdy jednotlivé symptomy samovolně odeznívají po skončení stresové situace. Jejich trvání je v řádu hodin, dní.¹⁷⁵ Akutní reakce na stres je charakterizována jako přechodná porucha s příznaky od „omráčení“ a zúžení pozornosti přes tělesné projevy panické úzkosti (pocení, bušení srdce) a disociační projevy (derealizaci a depersonalizaci) až k zmrtnění nebo únikové reakci. Jedinec s akutní reakcí na stres si událost nemusí vybavovat.¹⁷⁶

¹⁷¹ Srov. VYMĚTAL, Š. Policie při hromadných neštěstích. In BAŠTECKÁ B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 254.

¹⁷² Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 46.

¹⁷³ Srov. MKN-10, která považuje reakci na těžký stres a poruchy přizpůsobení za onemocnění, viz kapitola poruchy duševní a poruchy chování s. 212-213.

¹⁷⁴ Obdobou MKN-10 je mezinárodně používaná příručka Americké psychiatrické společnosti (APA) pro klasifikaci a statistiku mentálních poruch DSM-IV - Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) jehož pojetí vychází symptomatologie.

¹⁷⁵ MKN-10 uvádí, že do hodiny po události se může objevit akutní reakce na stres, DSM-IV (IV. verze Diagnostického a statistického manuálu používaného zejména v USA) uvádí až do čtyř týdnů.

¹⁷⁶ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 47.

Posttraumatická stresová porucha (*Post Traumatic Stress Disorder - PTSD*) je již od roku 1968 popsána v mezinárodní klasifikaci nemocí MKN.¹⁷⁷ PTSD je popisována jako zpožděná či protahovaná odezva na stresovou událost, kdy došlo k vystavení možné ztrátě života nebo fyzického zranění. Odpovědí organismu je intenzivní strach, bezmocnost nebo hrůza. Popsána je přítomnost **vtíravých myšlenek**, tzn. vracejících se úzkostných vzpomínek na událost, úzkostných snů (pocitu, že se událost vrací), **vyhýbání se** a **znecitlivění** (vyhýbání se myšlenkám na událost, pocit omezené budoucnosti, neschopnost vyvolat si podrobnosti události). Na tuto poruchu můžeme usuzovat, pokud symptomy přetrvávají déle než měsíc a významně je ovlivněn sociální, pracovní a rodinný život člověka. Následkem dlouhodobého stresu dochází ke změnám v oblasti kognitivní, emocionální i adaptační. Přizpůsobivost jedince tzv. běžným životním podmínkám je částečně ohrožena.¹⁷⁸

Jedním z typických příznaků této poruchy je navracení se vzpomínek na událost, znovuožívání traumatu tzv. „*flashback*“ v neodbytných vzpomínkách, snech, nočních můrách. Dále necitlivost a emoční otupění, projevy deprese, nespavost, stranění se od lidí, netečnost vůči okolí a jiné projevy. Nejsou výjimečné ani deprese, úzkost a suicidální myšlenky. Jedná se o odezvu na neobvykle závažnou stresovou událost, kdy začátek následuje po traumatu se zpožděním (latencí) od několika týdnů do několika měsíců.¹⁷⁹

Vznik posttraumatické poruchy je pro potřeby psychologie vymezován časově, v propuknutí v krátkém období po prožitém traumatu (např. přírodní katastrofě, znásilnění, únosu dítěte), nebo o několik týdnů či měsíců později v souvislosti s menším stresem; k hlavním symptomům patří, jak již bylo uvedeno: pocit otupělosti, odcizení se lidem, úzkost, poruchy spánku, opakování traumatu ve vzpomínkách a snech, nesoustředěnost, zvýšená ostražitost, pocit viny z přežití.¹⁸⁰

Pokud myšlenky, případně představy, dlouhodobě přetrvávají, lze toto posoudit jako posttraumatickou reakci, která má již charakter nemoci. Přetrvávají-li symptomy

¹⁷⁷ 43. plenární zasedání Světového zdravotnického shromáždění SZO se usneslo přijmout MKN ve znění desáté decenální revize s novým názvem „Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10)“, s účinností od 1. 1. 1993. V České republice je tato klasifikace v platnosti od roku 1994, jejíž přípravu koordinovala světová zdravotnická organizace WHO (World health organization).

¹⁷⁸ Srov. MKN-10. F 43 Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení. 2008, s. 212.

¹⁷⁹ Srov. MKN-10. Posttraumatická stresová porucha. 2008, s. 213.

¹⁸⁰ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 431.

delší dobu (zpravidla měsíce), můžeme hovořit o vzniku posttraumatické stresové poruchy.¹⁸¹

Nezvládnuté traumatizující události mohou vést i k trvalým následkům na zdraví jedince. Do této kategorie řadíme dlouhodobé a trvalé choroby. Jedná se o nemoci koronární, nemoci zažívacího traktu, pohybového aparátu a také trvalé psychické změny, pokud jejich vznik je podmíněn zejména působením stresu.¹⁸²

Po uvedeném vymezení traumatizující události a reakcí na tuto událost je nutné zdůraznit, že duševní otřes je normální lidskou reakcí na nenormální situaci. Příklady nenormálních – traumatizujících situací u policie jsou podrobněji popsány v příručce Akutní a posttraumatické zátěžové reakce po extrémních událostech při výkonu policejní služby.¹⁸³ Pro potřeby této části práce uvedeme následující případy:

- prožitek, kdy člověk zažije těžké poranění nebo úmrtí osob jako přímý svědek nehody či jiné tragické události;
- vážné ohrožení vlastního života nebo ohrožení či poškození tělesné integrity;
- vážné ohrožení života nebo poškození zdraví blízkých osob, příbuzných či přátel;
- náhlé zničení vlastního obydlí;
- pohled na těžká zranění, zemřelé osoby;
- použití zbraně se smrtelnými následky či těžkými zraněními;
- prožitek intenzivního strachu, bezmoci či extrémního odporu ve vypjatých situacích (omezení či ztráta svobody, uvěznění, mučení atp.).¹⁸⁴

Příznaky jak psychické, tak i tělesné vyvolané traumatizující situací zpravidla po několika dnech odezní. Neodezní-li symptomy do dvou týdnů a naopak u postiženého přetrvávají traumatizující myšlenky, může dojít k rozvoji popisované posttraumatické poruchy.

Jedinci, kteří prožili nějaký extrémně silný prožitek, často svůj život rozdělují na život „před“ a život „po“ prožité události. Události, která změnila jejich život, přinesla sebou např. existenční nejistotu, zpochybnění jejich hodnot a uspokojování potřeb. Zvýšené riziko existuje zejména u povolání, jež s popisovanými extrémními situacemi

¹⁸¹ Srov. VYMĚTAL, Š. Posttraumatická intervenční péče jako prevence rozvoje posttraumatické stresové poruchy u policistů. In *Policista*. 2003, č. 12.

¹⁸² Srov. LUKEŠ, V. Policista a stres. In *Policista*. 2006, s. 6.

¹⁸³ Srov. Informace pro nadřízené, postižené, kolegy, životní partnery. 2003, s. 4-8.

¹⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 4, k tomu Příloha III.

přichází do styku. Povolání policisty sem zcela určitě patří. Nejen tyto situace, ale i to „potom“ může být pro policistu obtížně zvládnutelné. Navíc nelze vyloučit, že ve své službě nepřijde do styku s další traumatizující událostí. Podobně, jak uvádí V. E. Frankl, volba člověka spočívá v tom, že se k proběhnuté události a jejím důsledkům může svobodně postavit.¹⁸⁵ Mnohé důsledky neštěstí mohou být za některých okolností i přínosné. Člověk po traumatizující události může tzv. „růst“, což vždy neznamená smířit se. Jeden z možných postojů po prožití traumatizující události Baštecká popisuje jako tzv. „socializované nesmíření“. Socializované nesmíření označuje za jev, kdy člověk, který nese důsledky prožití traumatizace, se následně angažuje v některé z pomáhajících činností. Důsledky prožití traumatizující události tak mohou mít i pozitivní vliv na jedince.¹⁸⁶

4.3 Krize

Se zaměřením této práce úzce souvisí pojem krize. Krize je zmiňována zejména v souvislosti s nepříznivou životní situací. Psychologický slovník krizi definuje jako situaci, kdy selhaly dosavadní regulativní mechanismy a vzniká tzv. „nefunkčnost“. Dále je výraz krize užíván pro extrémně zátěžový, nebezpečný stav a též pro období přechodu mezi vývojovými stádii.¹⁸⁷ Špatenková při definování krize ukazuje na rozdíl mezi krizí a traumatem. Krize je definována subjektem (daným jedincem, tím „ *kterému se to stalo*“), zatímco trauma je definováno podnětem (tím, „ *co se stalo*“).¹⁸⁸ Dále za krizi označuje případy, kdy se nedokážeme vyrovnat s nastalými problémy, a situace se pro nás stává tzv. neřešitelnou. Krize nastává tehdy, jestliže jedinec situaci hodnotí jako velmi nebezpečnou a jestliže nezná způsob, jak se s ní vyrovnat.¹⁸⁹ Baštecká vymezuje krizi jako proces – průběh reakce na situaci, kterou jedinec nemůže řešit v rámci obvyklých strategií, jakými je zvyklý zátěžovou situaci zvládat. Jedinec nabývá dojmu, že zvládnutí situace překračuje jeho možnosti zdrojů a sil.¹⁹⁰ Posouzení, zda jedinec prožívá krizi, je vždy na něm samém. Baštecká dále uvádí, že krize sebou většinou nese prožitek naléhavosti a neodkladnosti, tísně, anebo nouze. Akutní průběh krize je časově vymezen obvykle do šesti týdnů. Poté se situace stává chronickou a prožitek krize se

¹⁸⁵ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. 2006, s. 62. K tomu podrobněji o postojových hodnotách v kap. 2.1 Pohled na člověka v pojetí existenciální analýzy.

¹⁸⁶ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 69.

¹⁸⁷ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2000, s. 279.

¹⁸⁸ Srov. ŠPATENKOVÁ, N. a kol. *Krize*. 2004, s. 18.

¹⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 15.

¹⁹⁰ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 164.

proměny v onemocnění těla. Dále vymezuje také rozdíl mezi krizí a traumatem. Zatímco krize, jak je popisováno, je definována subjektem (jedincem, který se dostal do situace, která překračuje jeho současné možnosti k zvládnutí), trauma je definováno podnětem (událostí, tím co se stalo). Trauma představuje reakci na situaci, která vznikla v důsledku nastalé události, přesahující běžnou lidskou zkušenost (srov. kap. 4.2).

Pro poskytnutí vhodné pomoci je důležitá i znalost symptomů, které krizi předcházejí. Špatenková vymezuje případy, kdy lze usuzovat na možnost vzniku krize:¹⁹¹

- a) intenzivní kritická událost, vybočující z každodenní reality,
- b) prožívání situace jako ztráty, ohrožení nebo šance (výzvy),
- c) přítomnost negativních emocí a zážitků,
- d) pocit nejistoty z budoucnosti,
- e) pocit ztráty kontroly,
- f) náhlé narušení obvyklých vzorců chování jedince, jeho způsobu života, denního rytmu, návyků apod.,
- g) stav emočního napětí trávající určitou dobu (od 2 týdnů do několika měsíců),
- h) nutnost změny a přizpůsobení se nové situaci.

Krize jsou považovány za běžnou součást života. Pro jedince často představují hrozbu. Podle Vodačkové krizi můžeme chápat jako subjektivně ohrožující situaci s velkým dynamickým nábojem, potenciálem změny. Bez ní by nebylo možné dosáhnout životního posunu, zrání.¹⁹² Rozhodující pro řešení krize je systém vztahů, ve kterých člověk žije. Při profesionálním řešení situace Baštecká upozorňuje na riziko chyb, kterých se mohou krizoví pracovníci dopouštět:

- přehlédnutí závažnosti situace;
- zbytečná psychologizace a patologizace situace.

V typologii krizí Baštecká i Vodačková vycházejí z Baldwinovy teorie. Baldwin rozlišuje šest tříd krizí podle vzrůstající závažnosti:¹⁹³

- **Krize situační**

Spouštěčem této krize obvykle bývá náhle vzniklá událost, která jedince ohrožuje, uvádí ho do situace tísně anebo nouze a vzbuzuje v něm úzkost

¹⁹¹ Srov. ŠPATENKOVÁ, N. a kol. *Krize*. 2004, s. 18.

¹⁹² Srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 28.

¹⁹³ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 165-166. K tomu VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 34-37.

a dojem neodkladnosti a naléhavosti řešení. Jedná se o nejčastější typ krize, kdy spouštěčem bývá tzv. „poslední kapka“. Krizová intervence spočívá v navození klimatu s cílem rozpoznání zdrojů krize.

- **Krize přechodové (tranzitorní) neboli krize očekávaných životních změn**

Pro techniky krizové intervence není v tomto typu krize obvykle místo. Období krize bývá časově delší. Metodu krizové intervence lze uplatnit tzv. doprovázením a v podpoře při zvládnání doprovodných situačních krizí. Situační krize mohou v období tranzitorní krize prohloubit vnímání beznadějnosti a neřešitelnosti situace. Mezi spouštěče tranzitorních krizí řadíme odchod dětí z rodiny, tzv. prázdné hnízdo, přiblížení se doby odchodu do důchodu atp.

- **Krize z náhlého traumatizujícího stresoru**

Někdy nazývaná též jako rány osudu nebo neštěstí. Přichází náhle a neočekávaně precipitována intenzivními vnějšími stresory. Svým charakterem ohrožuje tělesnou, duševní nebo duchovní integritu. U tohoto typu krize je největší možné uplatnění technik krizové intervence. Role krizového pracovníka spočívá zejména v navození bezpečného prostoru, v němž může klient své prožitky přijmout, uchopit a včlenit do svého života.

- **Krize vývojové neboli krize z neřešených vývojových otázek**

Objevují se tam, kde některé ze základních vývojových otázek (důvěra, soběstačnost, vliv a moc, závist a žárlivost, láska a přichylnost, patření a závislost, identita a intimita atp.) byly potlačeny, neřešeny nebo narušeny a situační spouštěč jejich porušenost oživí.¹⁹⁴ Vodačková uvádí, že vývojová krize přichází obvykle tam, kde nemohla zdárným způsobem proběhnout krize tranzitorní. Přínos vývojové krize pro jedince je v tzv. „dodatečném dořešení“ toho, co ve svém životě přeskočil či vyřešil náhradně a tím pádem i dočasně.

Pomocí technik krizové intervence můžeme zvládnout jen jejich situační oživení, nikoli jejich základ. Úkolem je vytvoření klimatu, v němž klient přijme krizi a vytvoření podmínek pro další práci s klientem. Jako vhodná forma se jeví psychoterapie.

¹⁹⁴ Na pomezí krizí tranzitorních a vývojových lze zařadit krize psychospirituální. Tato krize je popisována pomocí epizod neobvyklých zkušeností. Psychospirituální krize se může dostavit tam, kde se člověk vývojově pozastavil ve vztahu ke svému nevědomí. Spouštěčem psychospirituální krize mohou být stavy ohrožení života, mezní tělesná zátěž, prožití traumatizující události atd. (srov. VANČURA, M. Psychospirituální krize. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 329-357).

- **Krize pramenící ze zranitelnosti**

Jedná se zejména o situační krize vyskytující se u jedinců zvýšeně zranitelných v důsledku psychické poruchy¹⁹⁵ nebo sociální situace. Krize může nabýt podoby psychotického ataku (tzv. člověku přeskochí, zblázní se). U této krize lze využít techniky krizové intervence. Úkolem krizové intervence je reagovat na aktuální problém a jeho vymezení. Po odeznění krize je vhodné klienta doporučit do péče psychoterapeuta či do psychiatrické péče.

- **Psychiatrické neodkladnosti¹⁹⁶**

Tuto kategorii krizí Baldwin vyhrazuje pro situace, kdy člověk ztrácí schopnost rozpoznávat odpovědnost za své chování a může se stát nebezpečným sobě nebo svému okolí. Patří sem akutní psychotické stavy, chování pod vlivem alkoholu či drog, nekontrolovatelná zlost a agrese a sebevražedné chování. Vodačková tento výčet doplňuje ještě o panickou úzkost, některé druhy disociativních stavů,¹⁹⁷ např. ztráta vědomí, různé typy automatického a někdy dezorganizovaného chování, které nepodléhá volní kontrole a klient si je později nepamatuje a stavy spojené s extrémním psychickým vypětím.¹⁹⁸ U tohoto typu krize lze uplatnit krizovou intervenci, ale spolupráce s klientem bývá velmi obtížná.

Fáze krize z hlediska trvání v čase

Rozfázování jednotlivých stádií krizového stavu podle Caplana poskytuje přehled jednotlivých posloupností. Jak již bylo dříve uvedeno, krizi posuzujeme jako proces od vzniku, vývoje až k řešení.¹⁹⁹

1. **fáze:** Stav ohrožení, zvýšené úzkosti. Obranné mechanismy. Dochází k aktivizaci obvyklých vyrovnávacích strategií (zpravidla na úrovni svépomoci, např. pomoc od blízkých lidí). Doba trvání v horizontu minut až hodin.

¹⁹⁵ Jedinci s dispozicí k duševnímu onemocnění jsou obecně zranitelnější než tzv. „normální populace“. Jsou také v určitém smyslu hůře vybaveni k tomu zvládat zátěž a vývojové nároky (srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 37).

¹⁹⁶ Vodačková tento typ krize nazývá Neodkladné krizové stavy.

¹⁹⁷ Disociací rozumíme ochranný proces, při němž se dva psychické procesy od sebe oddělí a koexistují vedle sebe, aniž by se propojily. Děje se tak pod tlakem neúnosných prožitků a tato reakce umožňuje přežít dlouhodobě nepříznivé podmínky.

¹⁹⁸ Stavy spojené s extrémním psychickým vypětím se rozumí zejména různé projevy akutní stresové reakce projevující se jak somaticky, tak psychicky.

¹⁹⁹ Srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 39-40.

2. **fáze:** Stav lability s pocity zranitelnosti a nedostatku kontroly nad situací. Neúčinnost vyrovnávacích mechanismů z fáze 1 vede ke zmatku a pokusy vyrovnat se s nastalou situací jiným náhodným způsobem. Pro tuto fázi je charakteristické kontaktování linky důvěry. Doba trvání v horizontu hodin až několika dnů.
3. **fáze:** Snaha o předefinování krize, schopnost připustit pocity a rozhodnutí řešení problému novými způsoby. Tato fáze je nejpřístupnější pro krizovou intervenci. Doba trvání v horizontu několika hodin a dnů.
4. **fáze:** Stav závažné psychologické dezorganizace. Reakce v této fázi se podobají stavům paniky, objevují se hluboké kognitivní, emocionální a psychologické změny. Krizová intervence je nezbytná, může přinést prvotní úlevu a mělo by následovat doporučení k dalšímu odborníkovi. Doba trvání v horizontu dnů až týdnů.

Po popisu jednotlivých typů krizí a fází krizí můžeme říci, že krize patří k životu a jsou považovány za jeho nevyhnutelnou součást. Člověk, který zažívá krizi, obvykle potřebuje jen krátkodobou pomoc k tomu, aby se opět postavil na vlastní nohy. Krize v našem životě se řeší většinou samovolně. Jejich průběh je podstatně ovlivněn lidmi kolem nás a vztahy, které s nimi máme. V minulosti „krizová intervence“ byla poskytována sousedem, duchovním nebo jinou osobou na blízku.

K uzavření tématu krize použijeme popis některých projevů našeho těla při prožívání krize. U mnoha jedinců je prvotním indikátorem probíhající krize právě jejich tělo. Krize pro naše tělo znamená určité zatížení. Reakce našeho těla může mít řadu podob, dostavuje se tzv. pocit ztráty dobrého zdraví. Mezi typické tělesné reakce patří zejména pocity napětí a bolesti v nejrůznějších částech těla. Vodačková uvádí časté omezení fyziologických procesů, poruchy stability, člověk se může potácet, padat. Mezi další tělové reakce na krizi uvádí projevy svalové ztuhlosti, špatnou pohybovou koordinaci, necitlivost či přecitlivělost různých částí těla, únavu, nespavost, bolesti hlavy, vegetativní obtíže, zhoršení již probíhajícího onemocnění atp.²⁰⁰

²⁰⁰ Srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 42-43.

4.4 Syndrom vyhoření

Dlouhodobé působení stresu, intenzivní působení traumatizující události nebo nesprávné vypořádávání se s náročnými životními situacemi mohou být příčinou vzniku řady obtíží, mezi které řadíme i syndrom vyhoření. Stručné popsání tohoto syndromu považujeme za nezbytné, neboť jeho důsledkem je mimořádně velká únava, problémy špatného soustředění pozornosti - koncentrace, podrážděnost, negativní životní postoj a déle trvající snížená pracovní výkonnost vedoucí zpravidla až k odchodu pracovníka, v našem případě policisty, z organizace.²⁰¹ Dosavadní zkušenosti ukázaly, že podstatu syndromu vyhoření je možno správně poznat pouze na základě celostního přístupu k člověku.²⁰² Naším dílčím cílem bude seznámení se s podstatou vzniku a rozvojem syndromu vyhoření, jeho hlavními příznaky a možnostmi jeho zvládnutí.

Syndrom vyhoření (z angl. *burn out* vypálit, vyhořet, vyhasnout, vyčerpat) je v odborné literatuře definován jako ztráta profesionálního zájmu nebo osobního zaujetí u příslušníka některé z pomáhajících profesí. Nejčastěji je spojeno se ztrátou smyslu činnosti a poslání. Postižený ztrácí zájem o svou práci, spokojuje se s každodenním stereotypem, rutinou, nevidí důvod pro další sebevzdělávání a osobnostní růst. Jde o duševní stav, který se projevuje především citovou únavou (cynismem a nedůvěrou), lhostejností, bezmocností a beznadějí a v neposlední řadě ztrátou výkonnosti.²⁰³ Definice nám říká, že jde především o ztrátu zájmu a smyslu vykonávané práce. U pracovníků pomáhajících profesí je tato ztráta zájmu odvozovaná z dlouhodobé nekompenzované zátěže, kterou přináší práce s lidmi. U pracovníků se dostavuje ztráta motivace a zhoršuje se pracovní výkon.²⁰⁴ Snížená výkonnost (nižší efektivita práce) při burn-out souvisí úzce s negativními postoji a z nich vyplývajícího chování a ne s nižší kompetencí či z nižších pracovních schopností a dovedností.²⁰⁵ Již zmíněné poměrně náročné požadavky na profesi policisty mohou představovat po čase pro někoho nepřiměřenou zátěž. Tato zátěž ve spojení s fyzickou, emocionální či psychickou náročností povolání může vést až k naprostému vyčerpání – vyhoření. Jinými slovy může jít o fyzické, emocionální či psychické vyčerpání u lidí, kteří byli nadšeni –

²⁰¹ Profese policisty je řazena mezi rizikové profese, kterých je riziko vzniku burn-out syndromu (srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 21,23,30).

²⁰² Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 3.

²⁰³ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 586.

²⁰⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2003, s. 263.

²⁰⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 51.

„hořeli“ pro svou práci.²⁰⁶ Podle Kebzy a Šolcové je riziko vyhoření zejména u pracovníků, kteří mají intenzivní a dlouhodobý kontakt s klienty, u lidí pracujících původně s vysokým nasazením, /.../ žijících pod časovým tlakem.²⁰⁷ Jako riziko je uváděno i dlouhodobé pobývání v situacích s chronickými situačními stresy ve spojení s velkým očekáváním.²⁰⁸ Jako další významná charakteristika syndromu vyhoření je, že se často vyskytuje v souvislosti s výkonem určitého povolání a u lidí jinak psychicky zcela zdravých.²⁰⁹ Za vnitřní klíčový faktor, který ovlivňuje resistenci člověka je považována osobnost jedince. Za vnější klíčový faktor je pokládána tzv. sociální opora, tj. systém sociálních vztahů a vazeb, jež člověk jednak produkuje ve vztahu k okolí, jednak je z tohoto okolí přijímá.²¹⁰

Aronson, Pines a Kafry rozlišují mezi dvěma podobnými pojmy: syndromem vyhoření (burn-out syndrom) a vyčerpáním. Ačkoli jsou si symptomy syndromu vyhoření i vyčerpání velmi podobné – zahrnují stav tělesného, emocionálního a duševního vyčerpání, jejich příčiny se liší. Příčinou vyčerpání může být jakákoliv chronická zátěž, ať už duševní, fyzická nebo emocionální. Ačkoliv se vyčerpání může objevit i důsledkem náhlé změny v životě člověka, například po traumatizujícím zážitku, ve většině případů vzniká spíše na základě obvyklých vleklých obtíží v zaměstnání či v soukromém životě, všude tam, kde negativní aspekty trvale převažují nad pozitivními a kde se člověku nedostává přiměřené odměny či ocenění. Vyhoření se naproti tomu objevuje jako důsledek chronické emocionální zátěže, spojené s dlouhodobým a intenzivním nasazením pro druhé lidi. Syndrom vyhoření tak zpravidla zahrnuje také vyčerpání.²¹¹

Přes mnohá pojetí a vymezení syndromu vyhoření v odborné literatuře lze s Kebzou a Šolcovou souhlasit, že většina se shoduje v následujícím. Jde především o psychický stav, prožitek vyčerpání, opotřebení a často i celková únava. Výskyt syndromu se dostavuje převážně jako reakce na pracovní stres (chronický) a vyskytuje se zvláště

²⁰⁶ Zařazení profese policisty mezi riziková povolání ke vzniku syndromu vyhoření uvádí např. Krívohlavý, Kebza a Šolcová (srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 15-16, k tomu srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 8).

²⁰⁷ Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. In MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2003, s. 263.

²⁰⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 11.

²⁰⁹ Srov. Tamtéž, s. 51.

²¹⁰ Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 3-4.

²¹¹ MALLOTOVÁ, K. *Burn-out neboli syndrom vyhoření*. In *Psychologie dnes*. 2000, s. 14.

u profesí, obsahujících jako podstatnou složku pracovní náplně „práci s lidmi“. Burnout syndrom zasahuje celého člověka ve všech jeho dimenzích.²¹²

Fenomén celkového vyčerpání, tj. vyčerpání tělesného, psychického (emocionálního a mentálního) i duchovního není fenoménem pouze dnešní uspěchané doby. Např. na příběhu proroka Eliáše, který byl pronásledován královnou Jezábel, nám Bible dokládá, co to znamená dostat se na dno životní energie. Prorok Eliáš utíká před královnou do pouště a zcela vyčerpán padá a svůj život nabízí Hospodinu (srov. 1 Král 19,3-4).

Mezi hlavní příčiny tohoto syndromu, Kebza se Šolcovou řadí i každodenní, zdánlivě nekonečnou povahu chronického stresu. Pocit jedince, že již nadále nemůže dostát požadavkům, které jsou na něho kladeny ve spojení s neadekvátně nízkým výsledným efektem k úsilí vloženého do vykonávané činnosti, vede ke vzniku vyhoření.²¹³ Syndrom vyhoření zasahuje celého člověka a jeho příznaky se projevují ve všech dimenzích. Jednotlivé druhy vyčerpání – tělesné, emocionální a duševní můžeme vymezit následovně.²¹⁴

Častými znaky **tělesného vyčerpání** jsou chronická únava spojená s poruchami spánku (insomnií), nedostatek energie, slabost, vyčerpání. Lidé trpící syndromem vyhoření jsou častěji nemocní, stěžují si na bolesti hlavy, pocity nevolnosti, napětí svalů šíje a zad. Jako další příznaky jsou změny jídelních návyků doprovázené změnou tělesné hmotnosti.

Pro **emocionální vyčerpání** je typický pocit, že veškerá energie je spotřebována na zvládání běžných úkolů každodenního života, pocit bezmoci a beznaděje, ze kterého není žádného východiska. Člověk, který vyhořel, se cítí emočně vysátý, je podrážděný a nervózní. Převažují negativní postoje vůči lidem i vůči sobě samému. Ani rodina a přátelé pro něj nejsou zdrojem energie a uspokojení – naopak pro něj představují další nároky. Pro vyhoření je dále typická celková labilita.

²¹² Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 7.

²¹³ Srov. Tamtéž, s. 9.

²¹⁴ Srov. MALLOTOVÁ, K. Burn-out neboli syndrom vyhoření. In *Psychologie dnes*. 2000, s. 14. K tomu srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 50.

Duševní vyčerpání se projevuje negativními postoji k sobě samým, k vlastní práci a vlastním úspěchům, ale také k okolí a ke klientům. Vyhoření vede často k postoji **dehumanizace**.²¹⁵

Syndrom vyhoření, jak dále uvádí Mallotová, nemá za následek jen zmiňovaný negativní postoj k sobě samému, ale jak již bylo uvedeno, ovlivňuje také postoj ke kolegům v zaměstnání, přátelům a rodinným příslušníkům. Syndrom vyhoření bývá příčinou manželských konfliktů a ničí vztahy. Člověk, jehož potřeby nejsou dostatečně uspokojovány v zaměstnání, obvykle očekává o to více od partnera a blízkých přátel. Neustálý tlak přehnaných a neoprávněných požadavků z jeho strany však vydrží málokterý vztah.²¹⁶

Kopřiva k práci v pomáhajících profesích uvádí, že na jedné straně nám energii může tento druh práce dodávat, na druhé straně ji za jiných okolností může intenzivně odčerpávat. Proto je zapotřebí dbát o dobré hospodaření s energií, neboť dlouhodobě záporná energetická bilance²¹⁷ vede k syndromu vyhoření. Nejedná se tak o pouhou chronickou únavu, ale i otázku hodnot a smyslu vlastní práce.²¹⁸

Vztah mezi naplněním smyslu života a vyhořením, tzv. burn-out skóre,²¹⁹ je nepřímo úměrná naplnění smyslu života. Jankovský s odkazem na Frankla uvádí, že lidé vykazující vysoké skóre vyhoření mají nízké naplnění smyslu života a naopak čím mají lidé vyšší naplnění smyslu života, tím je u nich nižší skóre vyhoření.²²⁰ Naplnění smyslu života souvisí s tzv. „žebříčkem hodnot“, tj. toho, oč nám v životě jde, co klademe na první, druhé, třetí atp. místo v systému životních cílů (hodnot) a to nejen teoreticky, ale zcela i prakticky. V kterémkoliv okamžiku máme možnost se zamyslet nad tím, jak hodnotné je to, co dělám a oč se snažím.²²¹

²¹⁵ Pojem dehumanizace je ve vztahu k syndromu vyhoření definován jako nedostatečné vědomí lidských atributů ostatních lidí a nedostatek lidskosti v interakci. Člověk přestává vnímat, že lidé kolem mají stejné pocity a myšlenky jako on. Lidé, kteří propadli procesu dehumanizace, ztrácejí schopnost vnímat osobní identitu lidí v interakci, jednájí s nimi, jako by ani nebyli lidmi (srov. MALLOTOVÁ, K. Burn-out neboli syndrom vyhoření. In *Psychologie dnes*. 2000, s. 14).

²¹⁶ Tamtéž, s. 15.

²¹⁷ Kopřiva uvádí, že se jedná o nedostatečné zdroje radosti v životě, nezakotvenost v těle (srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 1997, s. 104).

²¹⁸ Srov. Tamtéž.

²¹⁹ K diagnostice syndromu vyhoření se používají nejčastěji dotazníky, založené na posuzovacích škálách, např. Maslach Burnout Inventory, Burnout Measure (srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 17). Orientační dotazníky k míře vyhoření, tzv. burn-out skóre In KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998.

²²⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 159.

²²¹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 39, 41.

Kopřiva popisuje tři cesty, které vedou k syndromu vyhoření a nazývá je „ztráta ideálů“, „workaholismus“ a „teror příležitostí“.²²²

Ztráta ideálů. Tato cesta je charakteristická přiměrem: „*Ten, kdo hoří, může vyhořet.*“ Na počátku je nadšení, člověk se upřímně těší na nové zaměstnání, na nové úkoly, nevadí mu pracovat přesčas. Práce je zábavou, je smysluplná, ale postupně přicházejí a narůstají potíže. Současně se objevuje ztráta důvěry ve vlastní schopnosti se ztrátou smysluplnosti práce samé. Povolání ztratilo veškerý smysl.

Workaholismus. Slovo workaholismus Kopřiva odvozuje z anglického „*work*“ – „práce“ a zbytek je převzat ze slova „alkoholismus“. Je to tedy „alkoholismus práce“, závislost na práci stejné povahy jako je závislost na alkoholu. Workaholismus, neznamena jen to, že někdo hodně pracuje. Jde o nutkavou vnitřní potřebu hodně pracovat.

Teror příležitostí. Jde o obrat, jak uvádí Kopřiva, který popisuje životní pocit mnoha lidí v postsocialistickém období. Někteří lidé mají tolik práce, ne proto, že by pomalu pracovali, ale protože s každým novým úkolem, který přijmou, se jim objeví hned několik dalších. Neschopnost slevit z pracovního nasazení je cestou k syndromu vyhoření. Rozdílnost od cesty workaholismu je spíš v nedostatku řádu v životě, horší kontakt s realitou (chybí odhad, co bude stát kolik času) a někdy též o neschopnost odmítnout.

Syndrom vyhoření je nutno pojímat jako proces, který má své fáze a dynamiku. Nejedná se o osamocený jev, ale jak jsme ukázali, do určité míry je konečným stádiem procesu vyrovnávání se s těžkostmi. Zpravidla se zařazuje do třetí fáze průběhu procesu stresu – fáze vyčerpání, popsané Selyem (srov. kap. 4.1). Počet fází, které psychologové v procesu burn-out syndromu popisují, je různý. Pro policejní prostředí použijeme vymezení dynamiky procesu syndromu vyhoření v pěti stádiích podle Edelwiche a Brodsky.²²³

Nadšení při vstupu do pomáhající profese - zájem pracovat u policie je spojen nejasným a nerealistickým očekáváním. Zpočátku je práce naplněním smyslu života, dochází k neefektivnímu vydávání energie, tzv. „dobrovolnému přepracování“.

²²² Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 1997, s. 101-102.

²²³ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 160, k tomu MALLOTOVÁ, K. Burn-out neboli syndrom vyhoření. In *Psychologie dnes*. 2000, s. 15.

Pro stádium **stagnace** je charakteristické tzv. „dohasínání nadšení“. Policista se již dostatečně rozkoukal v organizaci, v mnoha prvotních očekáváních byl nucen slevit. Těžištěm uspokojování potřeb je vedle práce a kariérního růstu i „snesitelná“ pracovní doba a volný čas na rodinu, přátele atp.

Otázky smysluplnosti vykonávané práce jsou typické pro další stádium – **frustrace**. Stádium je spojeno s obtížemi jak na pracovišti, tak i v osobním životě.

Nejčastější a zároveň přirozenou reakcí na předchozí stádium je **apatie**. Policista si v tomto stádiu uvědomuje, že nemá možnost změnit situaci,²²⁴ ale potřebuje být „policistou“, neboť je na své práci jako zdroji obživy závislý. Začíná dělat pouze to, co musí, nevyhledává žádné nové úkoly. Oproti období nadšení, kdy vykonával práci navíc, začne důsledně dodržovat pracovní dobu.

Jako poslední stádium autoři uvádějí **intervenci**. V jejich pojetí intervencí rozumíme jakýkoliv krok, který vede k přerušení koloběhu zklamání. Jankovský ji charakterizuje jako cestu z bludného kruhu ven, Mallotová ji pojímá jako nové vydefinování vztahu k práci. Intervence tak může mít mnoho podob, od změny vztahu k práci, klientům či okolí až po změnu zaměstnání, bydliště, partnera, atp.

Průběh propadu do burn-out syndromu z pohledu smysluplnosti podle Längla, jak uvádí Křivohlavý, má tři fáze.²²⁵

V **první fázi** člověk, který se pro něco cele nadchl, má před sebou určitý cíl. Má pro co žít a jeho život je smysluplný. Smysluplná pracovní činnost usnadňuje dosažení cíle.

V **druhé fázi** se z prostředku stává cíl, tzv. užitková hodnota. Smysl práce je ve vedlejším produktu, např. penězích, které za práci dostává. „*Tragédie je v tom, že tento člověk pozvolna přestává dělat to, co dělá, z toho důvodu, že v tom vidí smysl svého života, ale proto, že mu to něco přináší – i když to něco se neustále vzdaluje od prvotního cíle.*“ Dochází k odcizení, základní motivace je frustrována (neuspokojena) a místo plně smysluplných cílů nastupují tzv. „zdanlivé cíle“. Tyto zdánlivé – náhražkové cíle, žízeň po životě neutiší, neboť to, co dělá život životem, proč stojí za to žít, to není. Toto odcizení je předstupněm existenciálního vakua, označovaného též jako prázdnota bytí.

²²⁴ Jankovský apatii vymezuje jako reakci na bezvýhodný stav, kdy je člověk trvale frustrován a nemá možnost tuto situaci změnit (srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, s. 160).

²²⁵ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 64-66.

Třetí fáze je nazývána „životem v popeli“. Längl tuto fázi charakterizuje jako ztrátu úcty k hodnotě druhých lidí, věcí a cílů. Člověk postižený syndromem burn-out se na lidi dívá jako na věci – na materiál. Necitlivé a necitelné chování, disrespekt (neúcta a nevážení si druhých lidí jako lidí), cynismus, ironie a sarkasmus mají v této fázi živnou půdu. Jako další charakteristika je uváděna ztráta úcty k vlastnímu životu. Člověk postižený syndromem si přestává vážit vlastního těla a ztrácí respekt (úctu) i k vlastnímu přesvědčení, nadšení a k vlastním snahám. V této fázi se člověk chová cynicky nejen k druhým lidem, ale i sám k sobě. Alfried Längl tuto fázi charakterizuje jako „život v diskordanci sama se sebou“.²²⁶ Ničeho si neváží, nic pro něho nemá opravdovou hodnotu, nejde mu o nic smysluplného. A jak již bylo uvedeno, život se stává bezesmyslným – propadá se do existenciálního vakua.

Proces vyhořívání ve svých fázích je dobře aplikovatelný na profesi policisty, jak v pojetí Edelwiche a Brodského, tak i v pojetí Längla. Pregnantní vystižení procesu vyhořívání od velkého nadšení, s kterým policista začíná, s přechodem do období, kdy nadšení z policejní práce již opadlo a motivační zájem je ryze pekuniární, policista se stále více ptá: „Co za to?“ Celý proces, jak jej popisuje Längl je završen tzv. „nicneděláním“.²²⁷

Odborná literatura nám nabízí i jiné přístupy k burnout syndromu, různé počty jeho fází vzniku a utváření. Burnout syndrom může být chápán jednak jako stav, vznikající v důsledku řady okolností, zvl. pak chronického stresu (akutní stres k vyhoření nevede), jednak neustále se vyvíjející proces. U většiny z těchto přístupů se na obecné úrovni hovoří o iniciační fázi původního zapálení pro věc, po níž dojde k prozření, „vystřízlivění“, či náhledu, že ideály nejsou plně realizovatelné. Následuje období první frustrace, zklamání. Osoby, s nimiž je člověk v kontaktu a na jejichž hodnocení je závislý, začínají být vnímány negativně. V další fázi se dostavuje apatie, v níž propuká hostilita vůči klientovi, ale i všemu, co souvisí s profesí či vykonávanou činností. Jako poslední stádium je fáze vyhoření, provázená cynismem, odosobněním a ztrátou lidskosti.²²⁸

²²⁶ K vysvětlení použití pojmu diskordance, Křivohlavý odkazuje na kořen slova „cor“ – srdce. Život člověka v diskordanci sama se sebou znamená, že daný člověk ztrácí cit a soucítění i sama se sebou (srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 66).

²²⁷ Srov. Tamtéž, s. 65.

²²⁸ Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 13.

Syndrom vyhoření bývá často označován jako „fenomén prvních let v zaměstnání“, kdy po vysokých očekáváních a entusiasmu nastává zklamání, frustrace, bezmoc a rezignace. Projevy syndromu, jak jsme ukázali, jsou na rovině tělesné, emocionální a duševní. Zasahují člověka ve všech jeho dimenzích a projevují se popudlivostí, nedůvěřivostí, depresivitou a negativním až cynickým postojem k vlastní práci, sobě a k ostatním. Svými projevy působí skrze vztahy k druhým lidem i do dimenze sociální – společenské.²²⁹ Sociální opora je považována za důležitý faktor jak prevence, tak i intervence u syndromu vyhoření. Hlavní zdroje má v rodině, v zaměstnání (u spolupracovníků), mimo práci u přátel a dobrých známých, v rámci trávení volného času, realizace zájmů, koníčků atd.²³⁰

Syndrom burn-out úzce souvisí i s naplněním existenciální potřeby, smysluplnosti života, že to co děláme je nějak užitečné, důležité. Burn-out bývá často důsledkem selhání při hledání smyslu života, ale dá se překonat. A jak uvádí Křivohlavý, může se dokonce stát na počátku důležitých životních změn, našeho osobního růstu a vývoje naší osobnosti. Může obohatit naše povědomí o to, co to je být člověkem a pomoci odpovědět na otázky spojené s naší identitou. Zvládnutí syndromu vyhoření nám otvírá cestu k nalezení smyslu naší existence a možnosti pokračovat dále lepším a plnějším životem.²³¹

²²⁹ Srov. MATOUŠKOVÁ, I. Syndrom vyhoření, burn-out. In *Brána vzdělání* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.branavzdelani.estranky.cz/clanky/clanky/syndrom-vyhoreni_-burn-out>.

²³⁰ Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2003, s. 18.

²³¹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 11-12.

5 Psychologická a duchovní podpora u policie

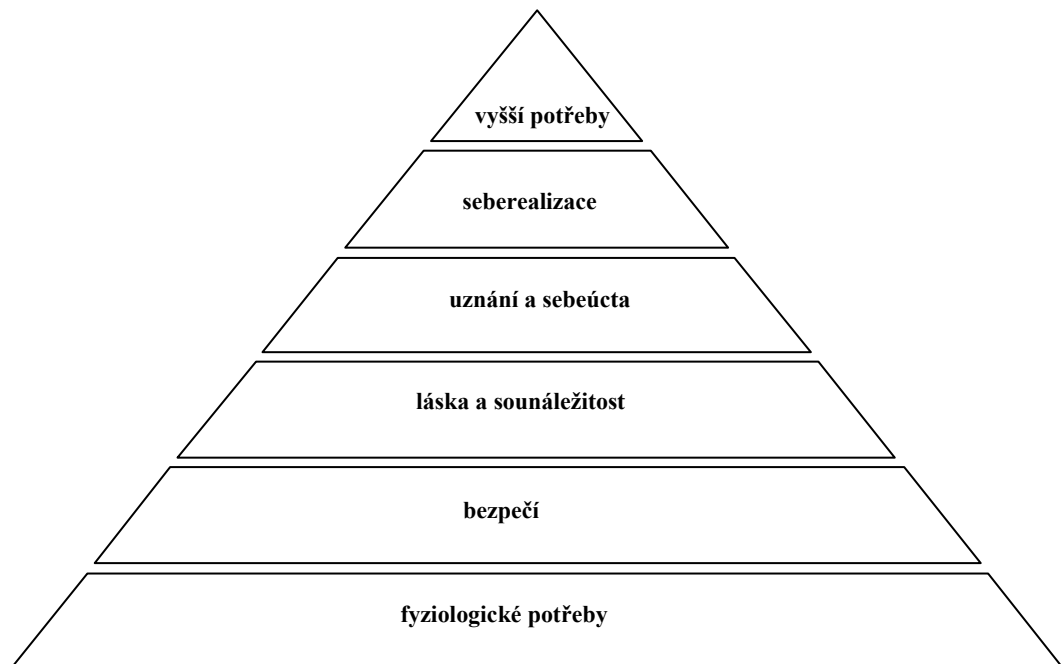
„Základní otázkou k porozumění mému životu není otázka po příčině, ale po tom, k čemu jsem svůj život zaměřil.“

Edmund Husserl

Dříve než se začneme zabývat psychologickou a duchovní podporou, vymezíme potřeby člověka v obecné rovině a jejich hierarchii. Následně se zaměříme na stav poskytované psychologické a duchovní podpory v Policii ČR.

5.1 Potřeby člověka

Pojem potřeba je v psychologii definován jako nutnost organismu něco získat nebo se něčeho zbavit. Jedná se o subjektivně pociťovaný nedostatek nebo přebytek něčeho.²³² Potřebami, jejich hierarchií a uspokojováním se zabývalo již mnoho vědců. Abraham Maslow utřídil lidské potřeby a ukázal na principy jejich působení. Utvořil tzv. systém známý zejména jako Maslowova pyramida:²³³

²³² HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2004, s. 444.

²³³ Americký psycholog Abraham Harold Maslow (1908-1970) byl představitelem humanistické psychologie, která byla inspirována existenciální filosofií. Tento směr se cíleně zaměřil na pobyt člověka, na jeho faktické bytí. Maslow uznával existenci specifických lidských potřeb, které motivují chování. Hierarchie potřeb uspořádaná podle důležitosti uspokojení, kdy určité potřeby mají prioritu před potřebami ostatními. Maslow člověka pojímá jako bytost, zásadně se odlišující od jiných živočišných druhů a za nejvýraznější specifiku lidské bytosti označuje potřebu seberealizace (srov. MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 2007, s. 216-233).

Podle této teorie je klíčovou otázkou pojetí motivace jako hierarchie potřeb. Tímto Maslow zdůrazňuje, že nejdůležitější úloha v motivaci osobnosti náleží potřebám. Lidé jsou motivováni vyhledávat takové osobní cíle, jež dělají jejich život hodnotným a významným. Strukturu potřeb Maslow člení do dvou základních skupin. Na potřeby nedostatkové neboli základní a potřeby růstové neboli existenční.²³⁴

Potřeby nedostatkové neboli základní:

- **fyziologické potřeby** jako základní potřeby každého jednotlivce. Jedná se zejména o potřebu dýchání, příjmu potravy a tekutin, spánku, vyměšování atd. Při dlouhodobém neuspokojení se rapidně snižuje kvalita života. Doprovodným znakem je negativně působící vnitřní psychická tenze;
- **potřeby bezpečí** jsou zejména jistota rodiny, zdraví, zaměstnání a pocitu bezpečí ve vnějším světě. K jejich naplnění dochází po naplnění potřeb fyziologických;
- **potřeby společenské neboli sociální**, jako třetí vrstva potřeb, k jejichž naplnění dochází po uspokojení prvních dvou vrstev. Patří sem zejména potřeby z oblasti citových vztahů jako potřeba mít rodinu, partnerský vztah, přátelství. Být přijímán takový jaký jsme druhými lidmi, ale i sami sebou. Nedochozí-li k uspokojování této vrstvy, dochází k pocitu osamělosti;
- **potřeby úcty, respektu a uznání** jako čtvrtá vrstva pyramidy ve smyslu být respektován okolím, cítit zájem o vlastní osobu. Potřebujeme si vážít sami sebe, získat si určitý respekt druhých, uznání ve skupině (např. v pracovním kolektivu, v rodině atd.). Nebezpečí z nenaplnění této potřeby se projevuje zejména v komplexu méněcennosti a nízké sebeúcty. Tyto potřeby mají všichni lidé vyjma osob s patologickou osobností. V této čtvrté vrstvě Maslow rozlišuje dva základní typy úcty:
 - a) úctu k sobě samému ve smyslu ohledu na vlastní důstojnost (člověk potřebuje znát svoji hodnotu, schopnost zvládnout úkoly a problémy, které před něj staví život a které si sám pro svůj život vymezuje);
 - b) úctu (váženost) od druhých ve smyslu uznání, prestiže, ocenění a přijetí (člověk potřebuje vědět, že je uznáván a ceněn těmi, které považuje za významné, jejichž názorů a postojů k sobě si váží).

²³⁴ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 2007, s. 222-227.

Potřeby růstové neboli existenční:

- **potřeba seberealizace** je instinktivní potřeba někdy uváděná jako potřeba růstová ve smyslu naplnit své schopnosti, záměry, touhy a plány. Člověk chce být tím, kým dle svého pohledu může být. Maslow definoval tuto potřebu ve smyslu: Přijímat okolnosti života (včetně sebe sama) namísto toho, aby byly odmítány, ve spontánní tvorbě vlastních myšlenek, v zájmu při řešení životních těžkostí, přijetí etických zásad a v neposlední řadě uznáním smysluplnosti života. Jedinci se pak vyznačují jistou sebekázní, rozhodností a odpovědností. Nejsou závislí na mínění druhých a jsou poměrně stabilní při kontaktu s traumatizujícími událostmi. Říčan k potřebě seberealizace doplňuje, že se nejedná o soustředění na sebe, právě naopak. A dále uvádí: „*Člověk, který nemá osobní starosti, přestává na sebe myslet a snadno se zaujme pro tvořivou práci nebo pro boj za nějaký nadosobní cíl, ve kterém se realizuje.*“²³⁵

Potřeba seberealizace je někdy popisována jako přechod do **B-úrovně potřeb**, tzv. „**metapotřeb**“. Tyto potřeby jsou spjaty s nejvyššími vrcholy lidského potenciálu. Tyto metapotřeby, jsou ve srovnání se základními potřebami méně naléhavé, ale jejich uspokojování, jak uvádí Nakonečný „*posiluje vývoj k pravé lidskosti, k vyššímu štěstí a radosti*“. Vyjadřují potřebu transcendence, překročení každodenní zkušenosti, potřebu vyššího duchovního života a transpersonální zážitky. Seberealizace je nikdy nekončící proces, jenž postupuje vzhůru. Čím výše jedinec v pomyslné pyramidě dospěje, tím hlubšího štěstí, pokoje a bohatství ve vnitřním životě může dosáhnout.²³⁶ Na vrcholu této hierarchie je uváděna **potřeba sebetranscendence**, přesahu, hlubokého prožití toho, že člověk je součástí většího celku.²³⁷

Podle Maslowa je smysluplnost motivační silou lidského života tam, kde nižší potřeby jsou uspokojeny. Jde o vnitřní vlastnost člověka. Každý si může svůj smysl života vybrat či podle své přirozenosti a svodné vůle vymyslet podle toho, co mu vyhovuje. Existenciální smysl je drobným motivům nadřazeným metamotivem. Naplnění metamotivu je nezbytné pro normální způsob života. Pokud je dlouhodobě nenaplněn, člověk se necítí dobře a často upadá i do nemoci.²³⁸

²³⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. 2007, s. 233.

²³⁶ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1998, s. 130-131.

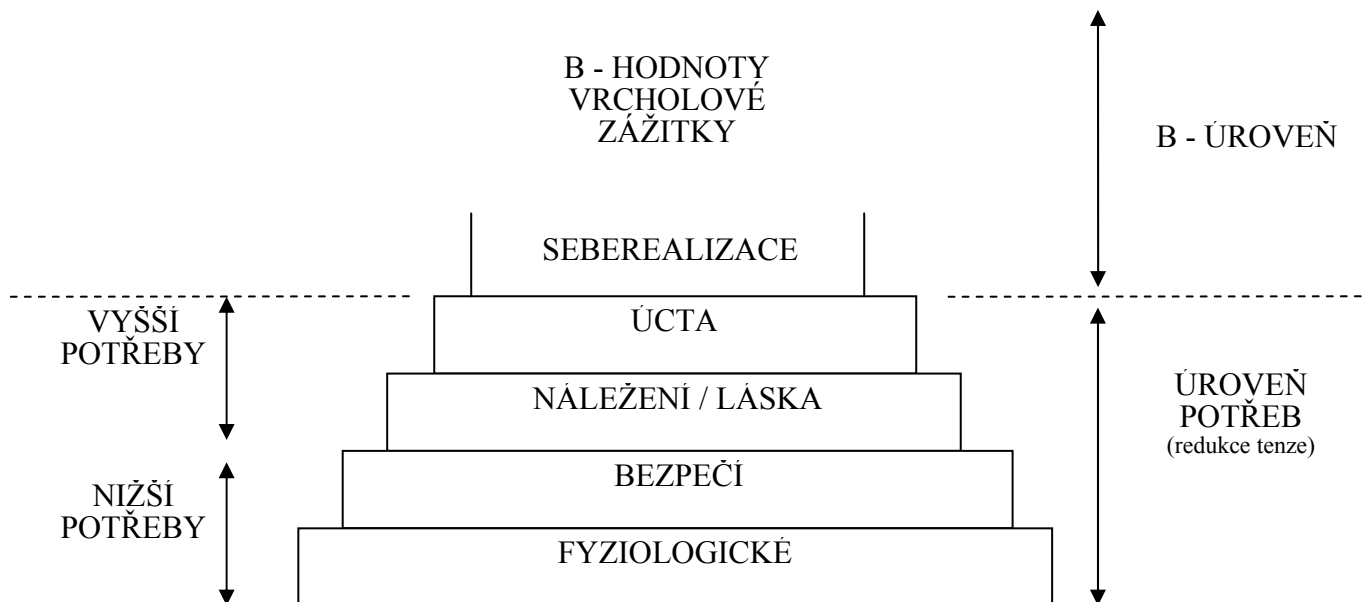
²³⁷ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. 2007, s. 233.

²³⁸ Srov. KRÍVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. 2006, s. 96.

Potřeby růstové jsou na rozdíl od potřeb základních odlišné zejména v potencionální nenaplněnosti. U základních potřeb můžeme pociťovat určité stavy naplnění, ale u potřeb růstových je jejich naplňování neomezené. V této teorii platí, že pokud nejsou uspokojeny potřeby základní – nižší, pro život však významnější, a to alespoň z části, nedochází k uspokojování potřeb vyšších. Zároveň platí, že každou potřebu musíme naplnit alespoň částečně. Když nějaká není naplňována, člověk je pak jako „děravá nádoba“ a při snaze o naplňování ostatních potřeb tyto jakoby protékají. Současně platí, jakmile bylo dosaženo úrovně vyšších potřeb, Mikšík doplňuje: „*a tím i ochutnáno, co jejich dosažení přináší*“, mohou se tyto vyšší potřeby stát autonomními, dále již nezávislými na stupni uspokojování potřeb nižších.²³⁹

Nevýhodou této obecně známé teorie je, že ne všichni lidé stojí o další seberealizaci a ve svém životě jsou motivováni často jen uspokojováním základních biologických potřeb, klidem a pohodlím. Tuto skutečnost Maslow označil jako výjimky v pořadí naléhavosti v hierarchické organizaci potřeb.²⁴⁰ K danému Maslowova hierarchie potřeb s rozlišením na nižší a vyšší potřeby a s vyznačením přechodu do tzv. B-úrovně.

Maslowova hierarchie potřeb

²³⁹ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 2007, s. 226.

²⁴⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1998, s. 469-470, k tomu srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1998, s. 131. Ovšem jsou i příklady situací, kdy uspokojování biologických potřeb je na hranici přežití a jsou uspokojovány potřeby daleko vyšší. Důkazem pro nás je zakladatel logoterapie Frankl, který ve svém díle „Přesto říci životu ano“ přibližuje uspokojování právě potřeb nejvyšších. Prožíváním odlidštěného prostředí koncentračního tábora, přesto říká ano životu a pomáhá k tomu i dalším spoluvězněm (k uvedenému více srov. FRANKL, V. E. *A přesto říci životu ano*. 2006).

K výše popsanému vymezení potřeb dle Maslowa uvedeme pro doplnění pojetí zdraví definované Světovou zdravotnickou organizací WHO.²⁴¹ Zdraví je definováno jako plné tělesné, duševní, sociální a duchovní blaho člověka a na podkladě této definice lze odvodit čtyři okruhy uspokojování potřeb:²⁴²

- fyziologické,
- psychologické,
- sociální,
- duchovní.

Mezi **fyziologické potřeby** pak řadíme všechny potřeby těla, jako např. potřebu jídla, bezpečí, zdraví atp. V porovnání s uvedenou hierarchií zařazené mezi tzv. nižší potřeby. Do **psychologických** řadíme pocity zvládnutí očekávání, sebedůvěru, sebeúctu a osobní identitu. **Sociální potřeby** vycházejí z předpokladu, že člověk je tvor společenský, a jako takový nežije izolovaně. Patří sem pocity sounáležitosti a sdílení společenství. Psychologické a sociální potřeby odpovídají maslowovým tzv. vyšším potřebám. **Duchovní potřeby**, někdy nazývané též potřeby spirituální, obsahují naplnění životních hodnot, morální přesvědčení, správnost jednání, prožitek krásného, náboženské přesvědčení, kulturní identita a v neposlední řadě přesvědčení o smysluplnosti života. Uvedené potřeby Maslow označuje jako potřeby z tzv. B-úrovně.

Pro dnešní dobu je příznačné, že lidé si cestu k uspokojování potřeb hledají sami, berou osud do svých rukou, spoléhají na vlastní zdroje, schopnosti, úspěch, dobré zaměstnání atd. Často se zabývají pouze jen okrajovými potřebami, fyzickým pohodlím, materiálními statky, upřednostňováním sebe za každou cenu. Potřeby nutí člověka jednat směrem k tomu, co považuje za důležité. Jedná se o individuální volbu jednotlivce – posouzení co „skutečně potřebuje“. Lidé v produktivním věku chodí do zaměstnání, realizují své kariérní představy, zakládají rodinu a budují klidné rodinné zázemí, cestují po světě, poznávají daleká místa atp. Životní vrchol je u každého zcela individuální, každý se realizuje jiným způsobem v jiné oblasti. Každý člověk má své potřeby, na které klade důraz, přikládá jim hodnotu a snaží se je uspokojovat co nejlépe. V každém člověku je zakódována touha po štěstí, spokojenosti a vnitřním klidu. Tato

²⁴¹ Srov. Ústava WHO, definice zdraví [online]. 2008, [cit. 2010-09-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.ped.muni.cz/whealthedu/WEB/texty/Zdravi.htm>>.

²⁴² Srov. KRÍŠTAN, A., EHRLIHOVÁ, M. *Pastorace v sociální práci*. 2004, s. 2.

touha vychází z jeho nenaplněných potřeb. Člověk touží zpravidla po tom, co nemá a jak uvádí Mikšík: „*Uspokojená potřeba nemotivuje.*“²⁴³

Dále bude přiblížena problematika prožitku traumatizující události, kde uspokojení potřeb člověka je výrazně narušeno. Tak se člověk stěží obejde bez pomoci druhých a často potřebuje i pomoc od odborníků.

Prožití traumatizující události může pro jedince náhle znamenat narušení základního přesvědčení o sobě a světě především v oblasti bezpečí, důvěry, vlivu, úcty a intimity. Tím dochází i k posunu v oblasti naplňování potřeb. Poskytnutí pomoci můžeme tak vnímat jako naplnění potřeby, která byla traumatizující událostí vyvolána a ovlivnila „kvalitu života“. Kvalita života je ovlivněna spíše potřebami nenaplněnými než naplněnými. Prožívání nedostatku ovlivňuje činnost jedince, jeho pozornost, myšlení i emoce. Dochází k modifikaci vzorců chování a jednání tak, aby určitý nedostatek byl eliminován, tj. jde o jednání vedoucí k uspokojení potřeby.²⁴⁴

Oblast vyšších potřeb, jak jsme výše uvedli, které jsou předmětem našeho zájmu, se vymezuje obtížněji než oblast potřeb základních.²⁴⁵ Tato oblast potřeb nemá žádné konkrétní položky, na rozdíl od pomoci např. materiální. Uspokojování potřeb z této roviny reaguje na zkušenost, že je to tzv. „potřeba“, a že se to vyplatí.²⁴⁶ Neboť, jak jsme uvedli v části věnované vybraným problémům spojených s výkonem policejních činností (srov. kap. 4), zanedbání péče o některou z dimenzí člověka se následně projeví i dimenzích ostatních.

S uspokojováním potřeb a se zaměřením této práce úzce souvisí pojem frustrace. Frustrace je definována jako stav zklamání a vzniká, je-li člověku zabráněno dosáhnout cíle jeho snažení, znemožněno uspokojit určitou potřebu.²⁴⁷ V souvislosti s naším zaměřením na podporu z oblasti psychologické a duchovní nám půjde o frustraci z neuspokojených vyšších potřeb. Mezi tyto potřeby patří povědomí o smysluplnosti života, vlastní činnosti, atp. – tzv. existenciální potřeby, potřeby společenského uznání – respektu (uznání a projevení úcty druhými lidmi) a potřeby bezpečí. Lidé, potřebují

²⁴³ Podle Maslowa je lidská potřeba prožitek nedostatku něčeho, co člověk subjektivně považuje za důležité. Z toho vyplývá, že nejsou-li u člověka uspokojovány žádné potřeby, je plně ovládan potřebami fyziologickými, zatímco ostatní přestávají existovat, jsou zatlačeny do pozadí (srov. MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 2007, s. 222).

²⁴⁴ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 80.

²⁴⁵ Od 90. let 20. století se do věd o člověku vrací uznání jeho rozměru spirituálního, vyjadřovaného duševně-duchovními potřebami (srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 153).

²⁴⁶ Srov. VYMĚTAL, Š. Posttraumatická intervenční péče jako prevence rozvoje posttraumatické stresové poruchy u policistů. In *Policista*. 2008, č. 12.

²⁴⁷ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2000, s. 172.

cítit, že jejich práce, to, oč se snaží i jejich život je smysluplný, potřebují zažít, že druzí lidé si jich váží, že k nim mají respekt. Vyjádřeno slovy Křivohlavého: „*každý z nás potřebuje kladnou odezvu druhých lidí, sice ne všech*“,²⁴⁸ je pro profesi policisty klíčové. Pokud policista chce naplnit své poslání „pomáhat a chránit“ na principu vzájemné důvěry a respektu musí jej uskutečňovat s vědomím, že to co koná, má smysl a podporu veřejnosti.

5.2 Psychologická podpora u policie

Garantem kvality psychologické podpory o policisty je Oddělení psychologie a sociologie personálního odboru Ministerstva vnitra. Policejní psychologové kromě odborného posuzování osobnostní způsobilosti uchazečů o přijetí do služebního poměru a posuzování vhodnosti uchazečů pro výkon v řídicích a speciálních funkcí poskytují policistům řadu dalších odborných služeb při řešení nestandardních situací, které vyžadují psychologickou intervenci. V této kapitole se zaměříme na oblast psychologické péče o policisty, zejména poskytování krizové intervence, psychologického poradenství, preventivního a sociálně psychologického servisu. Uvedený systém poskytování psychologické podpory dále zahrnuje vzdělávací a výcvikové projekty pro zaměstnance a policisty, např. v oblasti komunikace nebo oblasti vzdělávání managementu. Jedná se o široký okruh činností. V koncepci poskytování psychologických služeb v Policii ČR se jedná o tzv. 2. pilíř – psychologická péče o příslušníky a zaměstnance.²⁴⁹

Každý člověk, tedy i policista, se dostává do životních krizí a určitá specifika náročné policejní profese mohou k těmto krizím přispívat. Policisté a jejich rodinní příslušníci mají možnost obracet se v tíživé životní situaci právě na policejní psychology a další speciálně vzdělané odborníky.²⁵⁰ V současnosti je odborně proškolen již dostatečný počet interventů - speciálně vzdělaných a vycvičených odborníků z řad policistů v přímém výkonu a duchovních,²⁵¹ kteří jsou připraveni poskytnout kvalifikovanou pomoc svým kolegům a rodinným příslušníkům, kteří prožili nadlimitní

²⁴⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1998, s. 28-29.

²⁴⁹ Srov. VOSKA, V. *Koncepce poskytování psychologických služeb v Policii ČR*. Č.j.:PPR-7771-1/ČJ-2009-99OP-OM ze dne 31.3.2009.

²⁵⁰ Srov. zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů ve znění pozdějších změn a doplňků, v §77 odst. 11, písm. l) nově ukládá bezpečnostnímu sboru zajistit příslušníkovi psychologickou péči.

²⁵¹ Jedná se o duchovní v rámci posttraumatických intervenčních týmů. Jejich postavení a činnost je popsána podrobněji v kap. 5.2.1 a 5.3.

zátěž. Interventi jsou zařazeni do jednotlivých týmů, které spadají pod ředitelství Policie ČR jednotlivých krajů.

Potřebnost rozšiřování poskytované psychologické péče (preventivní i posttraumatické) vyplynula z provedené analýzy činností psychologických pracovišť. V jejím obsahu je zmiňován důraz na předcházení negativních dopadů specifické psychické zátěže vycházející z charakteru práce, z klimatu na pracovišti atd.²⁵²

Zmiňovaný pilíř psychologické péče je charakterizován vztahem psycholog nebo proškolený intervent – policista či zaměstnanec. Psycholog (krizový intervent) vystupuje v roli pomáhajícího, v roli odborníka na duševní zdraví.

Potřebné informace o možných následcích extrémních situací na lidskou psychiku a o možnostech nabízené pomoci mohou policisté získat v rámci základní odborné přípravy, kurzů, porad, z odborné literatury a zejména osvětou a propagací členy posttraumatického intervenčního týmu.

5.2.1 Posttraumatická intervenční péče

Policisté v České republice neměli donedávna zajištěnu odbornou pomoc pro vlastní pracovníky a to i přes dnes obecně známou skutečnost, že profese policisty patří do skupiny, jejíž pracovníci jsou často zasaženi traumatizujícími událostmi. Jedná se o situace, kdy policista při zákroku musí použít zbraň a dojde ke zranění či usmrcení osoby. Sám se také může stát terčem útoku nebo být přítomen zranění či usmrcení kolegy. Policisté zasahují u případů hromadných dopravních nehod, leteckých, technických či přírodních katastrof s velkým počtem obětí. Nejen ve službě, ale i v soukromém životě se potýkají jako i ostatní lidé s celou řadou problémů.²⁵³ Situace se zlepšila v roce 2001, kdy vznikl z požadavků praxe systém poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky, kteří prožili traumatizující událost v souvislosti s plněním služebních úkolů.²⁵⁴ Jeho vzniku předcházela přípravná fáze v rámci projektu PHARE – pod modulem č. 10 „Budování posttraumatického intervenčního týmu“.²⁵⁵ Pracovně tento tým byl nazván jako tým

²⁵² Srov. JURÁSKOVÁ, J. a kol. Historie budování systému posttraumatické intervenční péče v Policii ČR. In. *Policista*. 2000, č. 12.

²⁵³ Srov. Tamtéž.

²⁵⁴ Srov. ZPPP č. 129/2001 ze dne 14. listopadu 2001, kterým se zřizuje systém poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky, kteří prožili traumatizující událost v souvislosti s plněním služebních úkolů.

²⁵⁵ Modul rozpracovával zajištění posttraumatické intervenční péče o policisty zejména v souvislosti s akcemi zvláštního nasazení a po traumatizujících zážitcích jednotlivých policistů (srov. VYMĚTAL, Š.

pomoci v krizi.²⁵⁶ Po mnoha jednáních a odborných diskuzích při přípravě systému a struktury poskytování posttraumatické péče byl vybrán model od Policie ze Saska, model decentralizovaných týmů. Jak uvádí Laňka ve své práci z rozhovoru s Irenou Gruberovou, model saské policie dostal přednost před modelem Policie z Bavorska. Vycházelo se z předpokladu, že Sasové jsou naší policii systémově nejbližší. Svobodný stát Sasko je také postkomunistickou zemí a má zhruba stejnou policejní strukturu. V týmech saského modelu mají své nezastupitelné místo i duchovní.²⁵⁷ Zájem o spolupráci na tomto projektu projevila Ekumenická rada církví, která také vyjádřila ochotu spolupodílet se na práci týmů.²⁵⁸

Poskytování posttraumatické intervenční péče jako jedné z forem psychologické podpory je v současné době upraveno závazným pokynem policejního prezidenta (ZPPP) č. 21 ze dne 16. února 2009 o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi ve znění pozdějších změn a doplňků.²⁵⁹ Tomuto pokynu předcházela zmíněný pokyn č. 129 z roku 2001.

V pokynu je vymezen pojem **traumatizující události** jako zátěžová situace, kterou může být zejména zákrok spojený s použitím střelné zbraně, účast na akci na záchranu rukojmích, pronásledování nebezpečného pachatele, zákrok proti agresivním skupinám, náročný výslech oběti, vlastní zranění nebo jiná mimořádná událost, smrt nebo zranění blízké osoby, pohled na usmrcení osob či jejich těžká zranění při vážných dopravních nehodách průmyslových haváriích nebo hromadných neštěstích.²⁶⁰ Dle ZPPP je pojem klient vymezen následovně: jedná se o příslušníka policie, který zejména s plněním služebních úkolů prožil nebo prožívá traumatizující událost, občanský zaměstnanec policie a Ministerstva vnitra, rodinní příslušníci, popřípadě další blízké osoby a osoby z řad veřejnosti. Současný pokyn oproti minulému zde rozšiřuje možnost poskytnutí intervenční péče zejména o rodinné příslušníky zaměstnanců policie.

Vlastní pojem posttraumatické intervenční péče je v pokynu vymezen jako péče poskytnutá klientovi členem intervenčního týmu. Péče je rozdělena na bezodkladnou

Historie psychologické služby v policejních složkách. In BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 253).

²⁵⁶ Srov. Tamtéž.

²⁵⁷ Srov. LAŇKA, J. *Fenomén náboženství v ozbrojených složkách*. 2010, s. 67.

²⁵⁸ Srov. VYMĚTAL, Š. *Historie psychologické služby v policejních složkách*. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 253.

²⁵⁹ Srov. ZPPP č. 79/2010 ze dne 10. května 2010, kterým se mění ZPPP č. 21/2009, o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi. Příloha IV., V.

²⁶⁰ Srov. čl. 2, písm. a) ZPPP č. 21/2009, o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi ve znění pozdějších změn a doplňků.

primární pomoc, jejímž cílem je zmírnění následku traumatizující události a následnou péči, kterou se rozumí další opatření.²⁶¹ Intervenčním týmem je skupina pracovníků z řad Policie, Hasičského záchranného sboru a zaměstnanců Ministerstva vnitra, vyškolených k poskytování posttraumatické intervenční péče, externích spolupracovníků a duchovních.

System posttraumatické intervenční péče je metodicky řízen psychologickým pracovištěm Ministerstva vnitra. V čl. 5 ZPPP je upravena činnost, povinnosti a oprávnění člena intervenčního týmu. Jedná se zejména o poskytnutí posttraumatické intervenční péče klientovi a jeho seznámením s možnostmi dlouhodobé pomoci za využití dalších odborníků. Členové intervenčního týmu jsou vyškoleni v metodách CISM.²⁶² U vzniku tohoto modelu, jak zacházet se stresem v kritických situacích, byl Američan Jeffrey T. Mitchell. Přiblížení jednotlivých metod využívaných při krizové intervenci bude popsáno v kap. 5.2.2. Dále je v ZPPP vymezena povinnost poskytnutí posttraumatické intervenční péče, na požádání klienta nebo kteréhokoliv pracovníka. Členové intervenčního týmu jsou ve své činnosti a rozhodování nezávislí. Jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech souvisejících s činností intervenčního týmu.²⁶³

Spolupráce Policie České republiky s církevními organizacemi je upravena v čl. 8 a to dohodou o spolupráci s Ekumenickou radou církví (ERC) a Českou biskupskou konferencí (ČBK) v oblasti poskytování posttraumatické intervenční péče.²⁶⁴

Laňka ve své diplomové práci konstatuje, že podepsání dohody je první oficiální krok počínající spolupráce mezi církvemi a Ministerstvem vnitra ČR, ač se v tomto případě nejedná o zřízení funkce policejního kaplana.²⁶⁵

²⁶¹ Srov. Tamtéž, čl. 2, písm. c). V tomto případě se jedná se o opatření poskytnutá po bezodkladné primární pomoci nebo dle potřeby a zhodnocení situace.

²⁶² **Critical Incident Stress Management (CISM)**, jehož zakladatelem je Američan Dr. Jeffrey Mitchell, je osvědčenou formou asistence při kritických událostech. CISM je proces orientovaný na prevenci, který má povahu diskuse, podpory, strukturovaného setkávání a vzdělávání ohledně stresu. Pomáhá zvládat normální reakce při abnormálních situacích. Tím je myšleno, že reakce dotčených lidí jsou přiměřené, tedy normální vzhledem k situaci, která přináší mimořádnou a neočekávanou psychickou zátěž. Lidské reakce v těchto situacích většinou bývají velmi silné především po stránce emocionální, jsou však pochopitelné a zvladatelné, pokud se k nim přistoupí včas a odborně. Veškeré aktivity CISM týmů směřují ke zmírnění těchto reakcí. Nabízejí možnost tyto traumatické zážitky ventilovat a postupně normalizovat. K tomu využívají mezinárodně osvědčené metodiky individuálních i skupinových intervencí s cílem vrátit jedince k pracovním výkonům, které podával před událostí. Program CISM se skládá ze tří fází: informace, výcvik a podpora (srov. VYMÉTAL, Š. *Historie psychologické služby v policejních složkách*. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 253).

²⁶³ Srov. čl. 5 ZPPP č. 21/2009, o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi, ve znění pozdějších změn a doplňků.

²⁶⁴ Srov. Dohoda o účasti osob vykonávající duchovenskou službu na systému poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky ze dne 17. října 2002, Č.j.SP-6-63/PS-2002, dodatek č. 1 Č.j.SP-17-15/PS-2005 a dodatek č.2 Č.j.MV-4806-109/LG-2008. Příloha VI.

Souběžně se systémem posttraumatické intervenční péče začala 14. 11. 2002 v rezortu Policie ČR fungovat anonymní telefonní linka pomoci v krizi (dále jen „linka pomoci v krizi“). Jak již bylo uvedeno, provoz linky v krizi upravuje ZPPP č. 21/2009.²⁶⁶ Linka je určena policistům, zaměstnancům Policie ČR a Ministerstva vnitra a případně jejich rodinným příslušníkům k telefonické pomoci v situacích akutního či chronického stavu psychické nouze, k poskytování kontaktů, informací a psychologické podpory. Je přístupná všem, kteří pocítují tlak životních okolností jako nadhraniční a chtějí jej řešit, popřípadě funguje jako tísňové volání pro případy prevence nepředloženého, sebe či okolí poškozujícího jednání a protiprávního jednání v důsledku psychologicky obtížně řešitelných situací.²⁶⁷ Linka pomoci v krizi funguje v nepřetržitém provozu, který zajišťují speciálně vycvičení interventi. V příloze k ZPPP č. 21/2009 **Statut linky pomoci v krizi** je popsán postup a zásady práce s klientem na lince pomoci v krizi. Pracovník linky klientovi aktivně naslouchá, hovoří s ním a neomezuje ho v jeho svobodě a vyjadřování. Klientovi poskytuje podporu a zplnomocnění k řešení jeho vlastních problémů a snášení starostí. Poskytuje mu též informace o dalších možnostech následné péče, případně s klientovým souhlasem tuto péči zprostředkuje. Dále v příloze ZPPP jsou vymezeny povinnosti a práva pracovníka skupiny krizové intervence. Pracovník skupiny krizové intervence při výkonu služby na lince pomoci v krizi zůstává vůči klientovi v anonymitě.²⁶⁸ Je vázán mlčenlivostí o skutečnostech souvisejících s plněním úkolů na lince. Respektuje anonymitu jak klienta,²⁶⁹ tak i dalších pracovníků skupiny krizové intervence. Přístup ke klientovi nesmí být ovlivněn žádnými okolnostmi, na klienta nesmí být vyvíjen jakýkoliv nátlak pro jeho přesvědčení, náboženství, rasu, politický názor nebo příslušnost.

Po celou dobu své činnosti na lince pomoci v krizi má pracovník linky možnost využít podpory ostatních pracovníků skupiny krizové intervence a další péče včetně

²⁶⁵ Srov. LAŇKA, J. *Fenomén náboženství v ozbrojených složkách*. 2010, s. 65.

²⁶⁶ Srov. ZPPP č. 21/2009 ve znění pozdějších změn a doplňků, zejména ZPPP č. 79/2010.

²⁶⁷ Srov. Tamtéž, čl. 9.

²⁶⁸ Pracovník linky pomoci v krizi se nikdy nepředstavuje jménem, ale hlásí se jako „linka pomoci v krizi“. Toto pravidlo zabraňuje vytvoření vazby klienta na konkrétního pracovníka linky (srov. VYMĚTAL, Š. a kol. *Možnosti psychologické podpory v Policii ČR*. 2010, s. 14-20).

²⁶⁹ Jedná se o důležitou zásadu, která umožňuje nalezení pomoci i těm, kteří by o pomoc jinak nepožádali. Důvody proč mnozí začnou řešit svůj problém anonymně, jsou různé. U policistů ještě v současné době přetrvává obava, že problém s dopadem na psychiku může být důvodem propuštění ze služebního poměru. Zejména z tohoto důvodu se postižení neobrací na své nadřízené, kolegy, nevyhledávají psychology, ale ani odborníky. Možnost probrat svůj problém s duchovním zpravidla odmítají. Anonymita volajícího klienta je zaručena na pracovišti linky pomoci v krizi speciálním telefonním zařízením bez displeje se sluchátky a mikrofonem (srov. Tamtéž).

supervize. Existuje zde viditelná podobnost s linkou důvěry v civilním sektoru. Potřeba vzniku této tzv. rezortní linky pomoci v krizi byla podložena výzkumem na policejní akademii, a to na vzorku osob s různou délkou služby v různém služebním zařazení.²⁷⁰ Výsledkem tohoto průzkumu bylo zjištění, že téměř každý policista se v průběhu své služby dostal do situace, která byla pro něho nějakým způsobem zátěžová. A to buď přechodně, nebo i dlouhodobě. Prožil si tak traumatizující událost, která ovlivnila jeho život. Dalším důvodem pro zřízení linky pomoci v krizi byl rozbor a vyhodnocení statistiky sebevražedného jednání policistů.²⁷¹

Vytočení čísla linky pomoci v krizi²⁷² bývá často prvním krůčkem, který pomůže postiženého vyvést z tíživé situace, kterou mnohdy prožívá jako ztrátu pocitu bezpečí, smyslu života nebo neschopnost zvládnout nastalou situaci vlastními silami. Je jednou z účinných forem psychologické pomoci a poradenství v policii.

Vznik systému posttraumatické intervenční péče a telefonní krizové intervence je značným posunem k vytvoření kvalitní psychologické a rodící se duchovní podpory pro policisty. Jedná se o významnou pomoc pro překonání traumatizující události v životě policisty. Schopnost vypořádat se s takovou událostí je zcela individuální. Policista po prožití takovéto extrémní situace má mít právo čerpat od svého zaměstnavatele bezplatně a rychle kvalifikovanou a zcela diskretní pomoc.²⁷³ Takto poskytnutá pomoc se v žádném případě nepromítá do služebního hodnocení policisty.²⁷⁴ V zemích EU je u policejních sborů již běžným standardem poskytování posttraumatické péče svým zaměstnancům. Policista v České republice zasažený traumatizující událostí obvykle psychosociální pomoc nevyžaduje, přestože včasné poskytnutí této pomoci může zabránit vzniku a rozvoji posttraumatické stresové poruchy.²⁷⁵

Od doby zahájení poskytování posttraumatické intervenční péče byla krizovými interventy řešena celá řada případů z nejrůznějších oblastí. Bohužel není možné vzhledem k důvěrnosti informací uvést statistické záznamy o činnosti týmu

²⁷⁰ Srov. VYMĚTAL, Š. a kol. *Možnosti psychologické podpory v Policii ČR*. 2010, s. 15.

²⁷¹ Srov. VYMĚTAL, Š. *Historie psychologické služby v policejních složkách*. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 257.

²⁷² Služební číslo je 834 688 a číslo z veřejné telefonní sítě je 974 834 688.

²⁷³ Srov. VOSKA, V. *Koncepce poskytování psychologických služeb v Policii ČR*. Č.j.:PPR-7771-1/ČJ-2009-99OP-OM ze dne 31.3.2009 .

²⁷⁴ Princip diskretnosti patří mezi základní etické zásady psychologické péče (srov. VYMĚTAL, Š. a kol. *Možnosti psychologické podpory v Policii ČR*. 2010, s. 11-12).

²⁷⁵ Srov. VYMĚTAL, Š. *Historie psychologické služby v policejních složkách*. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 253-257.

posttraumatické intervenční péče.²⁷⁶ Opodstatněnost poskytování této péče byla potvrzena zejména analýzou poskytování pomoci po traumatických událostech v policejní praxi, provedenou pracovníky katedry společenských věd Policejní akademie v Praze.²⁷⁷ Přesto ne všichni policisté vědí o existenci a možnostech poskytování této odborné posttraumatické intervenční péče. Na přelomu roku 2009 – 2010 bylo provedeno v rámci Krajského ředitelství Policie České republiky Libereckého kraje (dále jen KŘPLBK) průzkumné šetření zaměřené na míru informovanosti policistů, co je smyslem poskytování posttraumatické intervenční péče.²⁷⁸ Průzkumu se zúčastnilo 188 respondentů z řad policie v přímém výkonu služby.²⁷⁹

Průzkumné šetření bylo zaměřeno na:

- 1) zjištění míry informovanosti o možnostech využití psychologické podpory,
- 2) využití odborné intervenční pomoci zaměstnavatelem,
- 3) zjištění nejvíce traumatizujících situací v průběhu služby a
- 4) ověření předpokladu, že většina policistů se v průběhu své policejní praxe ocitla v krizové situaci.

ad 1) Průzkumem bylo zjištěno, že v rámci KŘPLBK je informovanost o možnostech poskytování posttraumatické intervenční péče poměrně vysoká (72,6 %). Přesto existuje poměrně vysoké procento (27,4%) nedostatečné informovanosti. Nejvyšší míra informovanosti byla zjištěna u služebně mladších policistů,²⁸⁰ zatímco u policistů s délkou praxe mezi 6 – 10 lety byla míra informovanosti nejnižší.²⁸¹

ad 2) Jako odborná intervenční pomoc byla v rámci průzkumného šetření považována linka pomoci v krizi, intervence v rámci posttraumatické intervenční péče a psychologická péče policejním psychologem. Možnost zajištění odborné pomoci ze strany zaměstnavatele by volilo 63,3%. Ostatní respondenti volili možnost zajištění pomoci mimo resort a to zejména z důvodu:

²⁷⁶ Srov. LAŇKA, J. *Fenomén náboženství v ozbrojených složkách*. 2010, s. 73.

²⁷⁷ Srov. Tamtéž, s. 72.

²⁷⁸ Srov. PLACHÝ, J. *Posttraumatická intervenční péče u Policie ČR*. 2010, s. 55-92.

²⁷⁹ Policisté zařazení v přímém výkonu služby se při své každodenní činnosti setkávají nejvíce s náročnými nebo traumatizujícími událostmi. Jedná se o policisty zařazené ve službě pořádkové, dopravní a ve službě kriminální policie a vyšetřování. Početní stav policistů v rámci KŘPLBK k 1.1.2011 je 1374 policistů.

²⁸⁰ Je předpoklad, že informace o poskytování odborné psychologické péči tyto respondenti získali v rámci povinného policejního školství.

²⁸¹ Toto zjištění je částečně překvapující, neboť u těchto policistů je již předpoklad fundovaného získávání informací.

- Zajištění anonymity a z obavy zneužití získaných informací.
- Nedůvěry v odborné pracoviště policie.

ad 3) Za nejvíce traumatizující situaci bylo označeno použití střelné zbraně se smrtelným následkem. Dále jako silně traumatizující situace byla označena smrt kolegy při výkonu služby a ohrožení vlastního života.

ad 4) U 82,7% respondentů se potvrdilo, že v průběhu své policejní praxe prožili náročnou nebo traumatizující událost.

Provedené průzkumné šetření ve svých závěrech ukázalo zejména na výrazné rezervy v oblasti propagace a osvěty poskytování odborné psychologické péče.²⁸² Toto zjištění může být zčásti ovlivněno skutečností, že nově zřízené KŘPLBK²⁸³ si v době provádění průzkumného šetření tvořilo teprve vlastní strukturu, včetně intranetových stránek s odkazy na poskytování psychologické péče. Jako velmi pozitivní výsledek šetření se jeví využití možnosti zajištění resortní odborné péče o policisty, což dosvědčuje důvěru policistů k zaměstnavateli a poskytované péči.

5.2.2 Metody práce s klientem

Při krizové intervenci v rámci poskytování posttraumatické intervenční péče jsou pracovníci týmu, jak již bylo dříve uvedeno, proškoleni v různých metodách a technikách. V zásadě platí, že při práci s klientem je vyžadován individuální přístup ke každému klientovi. Klient je vnímán jako člověk, ne jako případ. Intervent přistupuje ke klientovi s ochotou pomoci překonat jeho tíživý stav. Vědom si, že jde o službu, která má základ v setkání a důvěře, je otevřený k jeho obtížím a k vnitřnímu světu. Pomáhající vztah se sestává z pocitů zájmu a porozumění, tzv. nasloucháním s otevřeným srdcem. Intervent je v roli pomáhajícího, kdy potřebnému pomáhá sdílet s ním jeho problémy, starosti a úzkosti. Můžeme říci, že společně odžívají klientovi těžkosti, nepříznivé životní situace či krize. Existují různé možnosti, jak ovlivnit průběh krize a její prožívání. Krizová intervence nám může pomoci krizi pojmenovat, navázat s ní kontakt a hlavně nám může pomoci nestát se její obětí.

Pojem krizové intervence je v odborné literatuře často používán nejednotně. Je však všeobecně srozumitelný. Krizová intervence je vnímána především jako rychlá pomoc

²⁸² Srov. PLACHÝ, J. *Posttraumatická intervenční péče u Policie ČR*. 2010, s. 91.

²⁸³ KŘPLBK vzniklo uskutečněním reformy Policie České republiky k 1. lednu 2010 transformací z bývalé Severočeské a Východočeské krajské správy Policie.

(tj. intervence) pro člověka v libovolné krizové situaci, založené zejména na technikách rozhovoru.²⁸⁴ Krizová intervence jako pomoc poskytovaná v krizových situacích. Je zaměřena na akutní potíže postiženého s cílem ohraničení akutního krizového stavu postiženého a zeslabení intenzity krize. Zpravidla na nic jiného zbývá čas.²⁸⁵ Baštecká za krizovou intervencí považuje pomoc někomu, kdo se dostal do krize s uplatněním zásady „vnímat člověka jako bytost nadanou zdravím a schopnou těžit i z nepříznivých okolností.“²⁸⁶ Vodačková krizovou intervencí myslí jako metodu, která spočívá v práci s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou, ohrožující. Krizovou intervencí zasazuje do roviny řešení klientova problému a překonávání konkrétních překážek.²⁸⁷ K účinnosti krizové intervence uvádí, že člověk v krizi k nám přichází celý, se svým tělem i duší.²⁸⁸ Baštecká krizovou intervencí vymezuje jako „zásah v krizi“. V užším smyslu jde o použití technik a strategií při zacházení s člověkem, který se dostal do zátěžové situace, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříjemnou a ohrožující. Intervent klienta podporuje v jeho kompetenci řešit problém tak, aby dokázal aktivně a konstruktivně zapojit vlastní síly a schopnosti a využít potenciálu přirozených vztahů. Cílem krizové intervence je, aby daný člověk získal znovu nad sebou vládu.²⁸⁹ V širším smyslu představuje krizová intervence metodu – uspořádání a návaznost postupů, které si kladou za cíl od vyřešení současné krizové situace, tzv. „návrat na předkrizovou úroveň“, až k tzv. „pokrizovému růstu“. Cílem je umožnit člověku vyřešení jeho současné situace a dosáhnout změny, po níž je zralejší a odolnější.²⁹⁰ U člověka, který se dostal do životně vypjaté situace²⁹¹ a tuto situaci úspěšně zvládl, se může projevit, jak uvádí Křivohlavý „skokem“ ve zrání osobnosti. Úspěšné zvládnutí prožitých těžkostí sebou často přináší změnu pohledu na věc, vyšší míru pokory, otevřenost novým zkušenostem, zlepšení integrity osobnosti, vyšší míra tvořivosti a mnohdy i radikální restrukturalizace životních priorit (hierarchie hodnot).²⁹²

Zásadní povinností při poskytování krizové intervence je dodržování etických pravidel, která vycházejí lidských práv. Jedná se zejména o právo člověka v krizi na

²⁸⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., SPURNÝ, J. Péče o policisty po extrémních stresových situacích. In *Policista*. 2001, č. 12.

²⁸⁵ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2000, s. 239.

²⁸⁶ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 163.

²⁸⁷ Srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 60.

²⁸⁸ Srov. Tamtéž.

²⁸⁹ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 163.

²⁹⁰ Srov. Tamtéž.

²⁹¹ Životně vypjatou situací je v pojetí této práce uvažována každá zátěžová situace s extrémním prožitkem, při kterém je ohrožena integrita jedince.

²⁹² Srov. KRIVOHlavý, J. *Psychologie moudrosti a dobrého života*. 2009, s. 95-96.

sebeurčení a na důvěrnost poskytovaných informací. Člověk je vnímán jako bytost nadaná zdravím a schopná těžit i z nepříznivých okolností.²⁹³ Hlavním úkolem krizové intervence je předejít dlouhodobým obtížím směřujícím k rozvoji posttraumatické stresové poruchy, syndromu vyhoření a v neposlední řadě i snížení pocitu životní spokojenosti. Cílem krizové intervence je eliminovat škodlivé dopady stresových vlivů, poskytnout racionální náhled na událost a jeho dopad na psychiku, redukovat přetrvávající nadměrné nabuzení, které zpravidla traumatickou událost doprovází a stabilizovat emoční prožívání. Krizová intervence je zaměřena na řešení konkrétního problému v časovém horizontu nedávná minulost – přítomnost – blízká budoucnost. Krizová intervence není psychoterapií ani psychologickým poradenstvím, což může na krizovou intervenci navazovat, a rozhodně též ne vyšetřováním. Je potřeba si uvědomit, že krizová intervence je určena normálními lidem, kteří se ocitli v nenormální situaci.²⁹⁴ Z uvedeného vymezení vyplývá, že se jedná o tzv. časnou intervenci, tj. krátkodobou psychosociální pomoc po traumatizujících událostech. Krizová intervence může být poskytována v osobním kontaktu intervent - klient nebo po telefonu.²⁹⁵

Jak již bylo uvedeno dříve, interventi posttraumatické intervenční péče v rámci policie jsou vyškoleni v metodách CISM. Jedná se o proces v zásadě orientovaný na prevenci v pojetí zvládnání zátěže pramenící z traumatizující události. Má povahu rozhovoru, podpory, strukturovaného setkání a poskytnutí informací ohledně stresu. Důvodem pro zavedení intervenční praxe a metod bylo zjištění, že oběti katastrof, hromadných neštěstí jsou zaskočeny projevy svých pocitů, které do té doby neznaly. Mnozí pociťovali strach, stud a reakcemi okolí byli ještě více zahanbováni. Druhým důvodem pro zavedení těchto technik je obava o výkonnost a duševní pohodu zasahujících policistů. Mnozí z nich se po letech služby stali oběťmi alkoholové, drogové či gamblerské závislosti.²⁹⁶

Vymětal popisuje následující opatření **CISM - krizově intervenční techniky** uplatňované při pomoci k zvládnutí zátěže po traumatizující události a následně podává jejich výklad:²⁹⁷

a) školení a vzdělávání,

²⁹³ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 164.

²⁹⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., SPURNÝ, J. Péče o policisty po extrémních stresových situacích. In *Policista*, 2001, č. 12

²⁹⁵ Srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 70-73.

²⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 381.

²⁹⁷ Srov. VYMĚTAL, Š. Policie při hromadných neštěstích. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 255-256.

- b) individuální krizová intervence,
- c) demobilizace,²⁹⁸
- d) critical incident stress defusing,²⁹⁹
- e) critical incident stress debriefing,³⁰⁰
- f) podpora od rodiny, organizace, popř. následná péče.

Individuální krizovou intervenci lze poskytnout přímo na místě traumatické události. Jde zejména o:

- zmírnění podnětů, tzv. redukcí stimulace na bezprostřední smyslové vjemy postiženého;
- přijetí krize, tzv. akceptací - nechat postiženého vyličit událost, city pocity. Smyslem této fáze je vnitřní přijetí situace;
- opravení, korekcí nesprávně vytvořeného hodnocení vlastních reakcí policisty - pokusit se vysvětlit, že momentální obtíže jsou pro danou situaci pochopitelné a normální;
- vysvětlení stresu a stresových reakcí;
- znovu uvedení do činnosti, popř. další opatření.

V závislosti na okolnostech lze s klientem později, je uváděno do 4 týdnů po události, pokračovat formou defusingu nebo debriefingu.

Demobilizace je využívána zejména u případů hromadných neštěstí pro homogenní profesní skupinu. Cílem je poskytnout jasné a strukturované informace o propuknutí možných symptomů, o způsobech zvládnání stresu, poskytnout copingová doporučení zejména ohledně dodržování životosprávy. Je třeba účastníky akce maximálně udržet na úrovni tzv. autopilota, aby mohli efektivně plnit likvidační práce. Demobilizace trvá přibližně 10 minut, pak následuje 20 minut relaxace spojené s občerstvením.

Defusing jako metoda je uplatňována bezprostředně po traumatizující události (optimální doba k defusingu je uváděna 3 až 8, maximálně do 18 hodin po události) pro malou skupinu (5-10 lidí), složenou z lidí, kteří událost prožili spolu. Cílem je tzv. „vyčistit“ situaci – zbavit ji výbušnosti. Využití defusingu je zejména u situací, kde

²⁹⁸ Demobilizace, z lat. de- a mobilis - pohyblivý, snížení vojenské pohotovosti.

²⁹⁹ Defusing, z angl. defuse – zmírnění, uklidnění, zbavit situaci výbušnosti.

³⁰⁰ Debriefing, z angl. debrief – podat hlášení. Debriefing i defusing vyjadřují dva stupně krizově-intervenční techniky pro vyrovnání se s traumatizující událostí. Mohou být použity pro všechny typy obětí. Mohou být realizovány individuálně, obvyklejší je však použití ve skupině.

může později následovat debriefing. Někdy je defusing popisován i jako zkrácená forma debriefingu. Defusing se provádí bezprostředně po návratu z nasazení, po prožití traumatizující události, dříve než se dotyční rozejdou, dokud u skupiny zřetelně převládají emoce. Podle Vymětala je vhodné, aby defusing byl veden zkušenými interventy, z vlastních zkušeností doporučuje nejlépe dvěma. Vodačková posouvá defusing do role nezbytné součásti pracovního postupu zasahující skupiny. Uvádí, že není třeba, aby ho vedl přímo psycholog nebo intervent. Vedení defusingu deleguje na velitele s cílem tzv. „vyčistit“ a opět navodit atmosféru podpory a pohody. Jako další cíl by defusing měl posílit citění týmu a společnou péči o ty, „co dostali nejvíce zabrat“, pomoci k opětovnému začlenění do skupiny.³⁰¹ Pro konání defusingu je důležité zajistit nerušené klidné místo, nejlépe v kruhu bez časového nátlaku. Doba trvání defusingu je doporučována do 30 minut.

Fáze defusingu:

1. Úvod

Případné představení, pokud se členové neznají. Poděkování za provedenou akci a upozornění na důvěrnost rozhovoru.

2. Explorace

Vylíčení vlastní události, „Co se vlastně stalo?“ Vyjádření, co jste pociťovali během události a co cítíte a jak uvažujete nyní.

3. Informace

Shrnutí vylíčené události. Naše reakce jsou reakce normálních lidí v nenormální situaci, žádné pocity viny. Upozornění na možný rozdílný průběh reakcí. Nabídka další pomoci a doporučení, jak se chovat.

Cíle defusingu můžeme na podkladě popsaných informací vymezit jako zmírnění intenzity reakcí na stres, normalizaci prožité zkušenosti, vzájemné doplnění informací k události, zabránění izolování postižených osob, poskytnutí informací k zacházení se stresem, jak se dále chovat a představení hlubších možností podpory.³⁰²

³⁰¹ Srov. VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 381.

³⁰² Srov. VYMĚTAL, Š. Policie při hromadných neštěstích. In BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 256.

Debriefing je uváděn jako nosný pilíř v poskytování posttraumatické intervenční péče. Často je nazýván metodou porozumění zážitkům ve vztahu k traumatizující události. Jedná se o metodu založenou na strukturovaném rozhovoru a využívá předností skupiny. Odborná literatura popisuje několik typů debriefingů.³⁰³ Kromě debriefingu zaměřeného na zpracování ohraničené události se může využít debriefing i tzv. historický, který začišťuje delší časový úsek. Např. při zákroku zahyne policista. Ostatní členové skupiny by měli mít možnost společně ztrátu včetně svých pocitů zpracovat.³⁰⁴

Debriefing oproti defusingu mívá rozdílnou délku, uspořádání a počet účastníků. Doporučuje se pečlivě zvážit složení skupiny.³⁰⁵ Debriefing se doporučuje provádět s určitým časovým odstupem od traumatizující události (je doporučováno minimálně 48 hodin po traumatizující události, nikoli bezprostředně po ní, do kdy ještě se může debriefing provádět není stanoven a i po několika měsících či letech může přinést výsledky pro lidi, kteří se nemohli o své traumatizující zážitky podělit). Debriefing svou pevně danou strukturou umožňuje, aby člověk sestoupil do zmatku vlastních reakcí a pocitů a zase vrátil k jejich rozumovému zpracování, které ho vybavuje silami do budoucna. Jde o metodu, která začistí a udělá tečku za událostí. Metoda si nečiní nároky na odstranění posttraumatických příznaků, ale vytváří podmínky, jak příznaky zvládnout.³⁰⁶ Je vhodné, aby debriefing byl součástí širšího krizově intervenčního programu. Po debriefingu by měli následovat další kroky péče.

Interventi týmů posttraumatické intervenční péče jsou proškolení v metodě CISM v tzv. klasickém mitchellovském debriefingu. Z tohoto důvodu bude podrobněji popsán tento typ a již nebudou popisovány jinak strukturované debriefingy. Jedná se o sedmikrokový postup určený přesnými pravidly.³⁰⁷

³⁰³ V současné době existuje celá řada typů debriefingů. Odborná literatura považuje za debriefing téměř jakékoliv skupinové sezení, v němž se nějakým způsobem probírá prožitek mimořádné události (srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 180).

³⁰⁴ Srov. BAŠTECKÁ, B. Krizové řízení a pomoc při hromadných neštěstích. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 381.

³⁰⁵ Debriefing lze dělat jen u toho, kdo měl briefing. „Only briefed individuals can be debriefed.“ Debriefingu se zúčastní pouze ten, kdo byl s ostatními členy skupiny spojen při plnění úkolu.

³⁰⁶ Srov. BAŠTECKÁ, B. Krizové řízení a pomoc při hromadných neštěstích. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 382.

³⁰⁷ Debriefing se zpravidla člení na sedm fází. Existuje rozčlenění např. na čtyři fáze (Hodgkinson a Stewart 1998), což mnohdy může působit přirozeněji (srov. BAŠTECKÁ, B. Krizové řízení a pomoc při hromadných neštěstích. In VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 2002, s. 383-384).

Fáze debriefingu:

1. Úvod

Představení a stanovení pravidel. Mezi pravidla patří zejména, že účastníky sezení jsou pouze ti, kteří se přímo účastnili akce, ze sezení se nepořizuje žádný záznam, nikdo nesmí odcházet, žádné přestávky, telefonování, jídlo atd. Důležité je uspořádání sezení v kruhu, motivování účastníků, vyslovení očekávání, tzv. „o co jde“. Neopomenout zdůraznění důvěrnosti sdělených informací.

2. Fáze faktická

Tzv. úsek skutečností. Co se stalo? Kde jste byl, když se to stalo? Co jste tam dělal? Co jste měl za úkol?

3. Fáze myšlenková

Jaká byla vaše první myšlenka, když se to stalo? A co vás napadlo potom?

4. Fáze reakce

Co jste pak udělal? Co jste dělal a jak jste se cítil, když to skončilo? Jaká byla vaše první noc a následující den po události? Jak reagovala vaše rodina, spolupracovníci, blízcí?

5. Fáze symptomatická

Tzv. „úsek příznaků“. Otázky typu: Jaké to bylo po návratu? Pociťoval jste nějaké změny v chuti k jídlu, v potřebě spánku, v prožívání? Co se od události změnilo?

6. Fáze informační

Někdy nazývaná úsekem učení a přípravy. Jak daná událost změnila váš život/život vašich blízkých? Co byste příště dělal jinak/stejně? Jak dnes rozumíte tomu co se s vámi tehdy dělo? V této fázi by mělo dojít k nabídce možností, formou výběru. Co pomáhalo v těžkých situacích v minulosti, zda existuje někdo, s kým o zážitku může mluvit.

7. Fáze opětného začlenění

Jde o zakončení sezení, uzavření dohody co bude dál, případně poskytnutí nabídky individuálních konzultací.

Debriefing, zejména skupinový by měli vést pouze odborně vyškolení interventi, kteří mají zkušenosti a dokážou odhadnout adekvátnost této metody.

Z popisu těchto uvedených metod a technik vyplývá, že hlavním prostředkem krizové intervence je rozhovor, naslouchání, pozorování a dovednost pracovníka rozpoznat aktuální potřeby klienta. Uvedené krizově-intervenční techniky pro práci s klienty po traumatizujících událostech mohou být používány individuálně nebo ve skupině.

Zavedení krizové intervence přímo do policejního prostředí, je jak uvádí Čírtková a Spurný z psychologického pohledu průlomovou záležitostí. Policie tímto způsobem vypouští prvky krizové intervence do regulérních personálních aktivit a navazuje na projekty založené na myšlence „peer-supportu“.³⁰⁸ Péče o duši a ducha pracovníků policie, podobně jako u jejich dalších kolegů z jiných rizikových povolání si zaslouží nemalou pozornost. Neboť stejně jako oběť se zcela nemůže uzdravit o samotě, nemůže ani policista pracovat s traumatem dlouhodobě sám.³⁰⁹

5.3 Duchovní podpora u policie

„Cokoli mluvíte nebo konáte, všechno dělejte ve jménu Pána Ježíše a skrze něho děkujte Bohu Otci.“

Kol 3,17

U policie v současné době není žádná jasně vymezená koncepce poskytování duchovní služby, potažmo duchovní péče, jako například u Armády České republiky (dále jen armáda).³¹⁰ Na rozdíl od armády, kde duchovní služba měla již svou tradici, vzniklou v dobách války, kdy kněz doprovázel vojáky na bojiště, podobná tradice u policie chybí. Duchovní podpora je u policie poskytována pouze v rámci posttraumatické intervenční péče. Do tohoto systému byli po vzoru západních evropských zemí zapojeni i duchovní. Činnost duchovních v týmech posttraumatické intervenční péče je upravena dohodou mezi Ministerstvem vnitra ČR a Ekumenickou radou církví.³¹¹ Dne 17. října 2002 podepsal tehdejší ministr vnitra ČR Stanislav Gross dohodu s Českou biskupskou konferencí zastoupenou Mons. Janem Graubnerem, předsedou ČBK a za Ekumenickou

³⁰⁸ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., SPURNÝ, J. Péče o policisty po extrémních situacích. In *Policista*. 2001, č. 12.

³⁰⁹ Srov. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce*. 2005, s. 77.

³¹⁰ Srov. Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany [online]. Podepsaná v Praze dne 3. června 1998 [cit. 2010-07-13]. Dostupné online na WWW: <<http://www.biskupstvi.cz/dokumenty>>.

³¹¹ Srov. Dohoda o účasti osob vykonávající duchovenskou službu na systému poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky ze dne 17. října 2002, Č.j.SP-6-63/PS-2002, dodatek č. 1 Č.j.SP-17-15/PS-2005 a dodatek č.2 Č.j.MV-4806-109/LG-2008.

radou církví Vladislavem Volným, předsedou ERC, o účasti osob vykonávající duchovenskou službu v systému poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům policie.

Touto dohodou bylo umožněno pověřeným duchovním³¹² společně s policejními psychology a proškolenými policisty poskytovat duchovní a psychickou pomoc v rozsahu posttraumatické intervenční péče. Duchovní mají v týmech postavení externího odborníka.³¹³

Uvedené představuje zatím jedinou možnost působení duchovních v policii. V současné době může celý vývoj poskytování duchovní péče v policii značně ovlivnit probíhající reforma policie, která přináší změny ve struktuře a práci policie, a zároveň také snahu o přiblížení společnosti a zavedení nových postupů a metod práce. Heslem „POMÁHAT A CHRÁNIT“ se policie snaží deklarovat, že policie není jen složkou represivní, ale i služebnou složkou společnosti. Tento posun otvírá nové možnosti práce v policii. Další vývoj je v mnohém závislý od přístupu policejního managementu, který vytvářením podmínek pro rozvoj činnosti týmů posttraumatické intervenční péče napomáhá možnosti poskytování duchovní podpory pro pracovníky policie. Zmíněné týmy zahrnující psychology, proškolené policisty a duchovní mohou být dobrou a potřebnou cestou, tzv. „*mostem*“ pro církve, jak naplnit výše zmíněné pastorální poslání II. vatikánského koncilu. Účast v týmech je dobrovolná a členy spojuje společný cíl – pomoc policistovi.

Dále je nezbytný proaktivní přístup jednotlivých duchovních a jako nezanedbatelná je i přítomnost věřících policistů na pracovištích, kteří svým příkladem mohou nejvíce pomoci. V případě potřeby mohou nevěřícím kolegům cestu k duchovnímu zprostředkovat.

Pojem duchovní péče byl až do nedávna v policii více méně tabu. Není proto divu, že se stále ještě mnoho lidí, včetně policejního managementu domnívá, že jde o jakési uspokojování potřeb jen věřících. Bylo by velkým nedorozuměním, že tato část práce se týká pouze věřících a že poskytování duchovní péče je určeno též pouze věřícím.

³¹² Duchovní osoba, která je vybrána do týmu posttraumatické intervenční péče ve smyslu ZPPP č. 21/2009 ve znění pozdějších změn a doplňků, musí být pověřena jednotlivými církvemi, které jsou zastoupeny církevními smluvními stranami, tj. pro účely této dohody ERC a ČBK. Vybraní duchovní absolvují výcvik v metodě CISM a jsou následně zařazeni do týmu posttraumatické intervenční péče. Duchovenské služby v rámci této dohody jsou poskytovány bezúplatně.

³¹³ O zařazení duchovního do týmu posttraumatické intervenční péče rozhoduje koordinátor týmu podle čl. 4 ZPPP č. 21/2009 ve znění pozdějších změn a doplňků.

Jankovský poukazuje na další omyl v uvažování, že poskytování této péče je doménou pouze duchovních.³¹⁴ Jejich role v duchovní péči je nezastupitelná a zcela očekávaná při udělování svátostí a při liturgických úkonech. Zároveň se však od duchovních očekává, že při výkonu svého poslání budou i dobrými psychology a že budou také schopni zcela spontánně pomáhat všem potřebným, tedy i nevěřícím. Jako samozřejmá je i duchovní péče ze strany laiků, tzv. „neliturgická spiritualita“.³¹⁵ Jak již bylo zmíněno, na jejich příkladu hodně záleží a skutečnost je taková, že erudovaný a osobnostně disponovaný laik (v našem případě věřící policista) může duchovní péči nejenom s velkým užitekem poskytovat, ale jak již bylo uvedeno, i zprostředkovat svým kolegům cestu k duchovnímu.³¹⁶

Duchovní péči potřebuje v zásadě každý člověk, věřící i nevěřící, neboť duchovní život člověka je, jak uvádí Jankovský podle Frankla, podstatnou složkou jeho osoby. Je přirozeným důsledkem holistického pojetí člověka.³¹⁷ V předchozích částech (srov. kap. 2) jsme lidskou bytost popsali v dimenzi tělesné, psychické, společenské a duchovní. Z daného pohledu na člověka vyplývá, že duchovní dimenze je vlastní každému člověku a záleží pouze na tom, jak a jakým způsobem je naplňována.³¹⁸

Zde se dostáváme k možnému problému, a to slučitelnosti policejního prostředí s duchovní péčí. Tento problém se pokusíme odstranit vymezením některých základních pojmů. Pojem duchovní péče nemá zcela jasný a přesně ohraničený význam. Existuje široké spektrum definic, které vymezují duchovní péči z mnoha různých úhlů. V původním významu duchovní péče vyjadřovala uspokojování pouze náboženských potřeb.³¹⁹ V tomto pojetí se jedná o pastorační péči, tzv. pastorační poskytnou jen

³¹⁴ Pod pojem duchovní rozumíme kněze, kaplana, jáhna, pastora, kazatele, atp. (srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2003, 150).

³¹⁵ Jankovský neliturgickou spiritualitu vymezuje jako duchovní péči a službu poskytovanou ze strany laiků (srov. Tamtéž).

³¹⁶ Srov. Tamtéž.

³¹⁷ Takto můžeme konstatovat, že potřebnost uspokojení duchovních potřeb je vlastní každému, ač u mnohých není tato potřeba jako duchovní přímo pojmenována (srov. Tamtéž).

³¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 151.

³¹⁹ V současné době je viditelná snaha pojem duchovní péče zaměňovat pojmem spirituální péče. Dále je důležité upozornit na určitou rozdílnost pojmu spiritualita v psychologii a v teologii. V psychologii se prosadilo chápání spirituality jako něčeho, co s náboženstvím nutně nesouvisí, což dalo vzniku tzv. nenáboženské spirituality. V tomto pojetí můžeme spiritualitu chápat jako komponentu funkční struktury osobnosti tvořící u některých jedinců integrující centrum motivů, postojů a citů i kognitivní orientace, jádro osobní identity a smyslu života. Spiritualitu můžeme ji vidět jako vrchol Maslowovy hierarchie potřeb (srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. 2007, s. 234). Pojem spiritualita je odvozen z latinského *spiritualis* – duchovní, duchovno. Spiritualita je původně teologický pojem, který vyjadřoval kvalitu či podobu křesťanského života v jeho celistvosti formované Duchem svatým. V tomto pojetí spiritualita označuje osobní vztah člověka s Bohem se vším, co tento vztah do sebe zahrnuje v chování a způsobech vyjadřování (srov. BEINERT, W. *Slovník katolické dogmatiky*. 1994, s. 333).

duchovními.³²⁰ II. vatikánský koncil toto pojetí pastorače rozšiřuje i o podíl laiků³²¹ a ve svých dokumentech vyjádřil jejich nezastupitelnou úlohu³²² v časném světě. Jejich apoštolát vyvěrá přímo z jejich křesťanského povolání a nemůže v církvi nikdy chybět (AA 1). Úloha laiků spočívá v žití jejich každodenního života, svědectví jejich křesťanského života a konání dobrých skutků (srov. Mt 5,16). Křesťané konají svůj skutečný apoštolát, tím že se snaží evangelizovat a posvěcovat lidi a také pronikat a zdokonalovat časný řád³²³ duchem evangelia, takže jejich působení v tomto řádu je zjevným svědectvím Kristu a slouží k spáse lidí. Protože je laickému stavu vlastní žít uprostřed světa a světských záležitostí, jsou laici povoláni k tomu, aby rozechřívání křesťanským duchem působili apoštolsky ve světě jako kvas (srov. AA 1).

5.3.1 Pastorače v policejním prostředí

Po přiblížení současného stavu duchovní podpory v policii a při snaze přiblížit možnosti duchovní péče je nutné nejdříve vymezit pojem pastorače. Při vymezování pojmu pastorače zohledníme naše zaměření na policejní prostředí.

Tímto požadavkem nám půjde o činnost zaměřenou na člověka, jeho doprovázení, utěšující přítomnost, společné snášení obtíží, které je v posledku zaměřeno pouze na to, aby bylo umožněno každému člověku lidské bytí.³²⁴ V tomto pojetí pastorače je dále předpokládáno zaměření na pomoc lidem najít napojení na jejich vlastní nejhlubší duchovní touhy. Pomoc v životních krizích, v otázkách po smyslu života, k podpoře vědomí vlastní odpovědnosti, vlastní identity a v neposlední řadě k uschopnění lidí vnímat sebe sama a dělat autonomní etická rozhodnutí. Z uvedeného pojetí budeme nadále při dalším vymezování vycházet. Toto vymezení odpovídá i poslání tak, jak je uvažováno v konstituci *Gaudium et spes*: „*Radost a naděje, smutek i úzkost lidí dnešní doby, zvláště trpících a chudých, je radostí i nadějí, smutkem i úzkostí učedníků*

³²⁰ Oficiální církevní dokumenty mluví o poskytování pastorační péče ve smyslu tří kristových úradů pastýři, jako nástupci apoštolů (srov. *Kodex kanonického práva* (CIC). 1994, can 375 a can 515).

³²¹ Srov. LG 31, k tomu CIC. can 228, 229, 230 a JAN PAVEL II. *Christifideles laici*. 1990, 23.

³²² Konstituce *Lumen gentium* (LG) podává definici laika: Laici jsou věřící křesťané, kteří byli křtem přivtěleni ke Kristu, stali se Božím lidem a svým způsobem účastnými Kristova úradu kněžského, prorockého a královského (srov. LG 31).

³²³ Časný řád je v dekretu *Apostolicam actuositatem* (AA) popsán v čl. 7, jako hodnoty života a rodiny, kultura, hospodářství, různá umění a zaměstnání, instituce politického společenství, mezinárodní vztahy atp. (srov. AA 7). „Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré“ (Gn 1,31).

³²⁴ Srov. KŘIŠŤAN, A. Pastorační koncept. In MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2008, s. 72.

Kristových /.../“ (GS 1). Pastorage je pak starost o člověka, pomoc s řešením jeho konkrétních problémů v jeho životních podmínkách ve světle a síle evangelia.³²⁵

Základní předpoklady pastorage, které je potřebné znát, jak je vymezuje Opatrný, použijeme pro policejní prostředí:³²⁶

- problémy a očekávání policistů;
- odpověď evangelia na prožívané problémy;
- směr cesty, po níž lze policistu doprovázet;
- metody použitelné k pastorači v policejním prostředí.

Opatrný k těmto předpokladům dodává, že pokud je dobře nedefinujeme, nepoznáme, kdo jsme, kam jdeme, kam chceme jít a co máme udělat proto, abychom poznaným směrem mohli jít, hrozí nebezpečí, že budeme zaměňovat přání za skutečnost, budeme přinášet odpovědi na otázky, které si lidé nekladou, a nebudeme odpovídat na otázky skutečné.³²⁷

Důležitým charakteristickým znakem pastorage je, že vychází od věřícího křesťana a spočívá v doprovázení v obtížích konkrétního člověka. Jedná se o pomoc k lidsky důstojnému zvládnutí životní situace, včetně smrti, a to na dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.³²⁸ Takto vymezenou definicí pastorační péče se otevírá prostor pro její možné uplatnění v policejním prostředí. O pastorači v policejním prostředí můžeme říci, že se jedná o kategorii tzv. „méně obvyklá situace“, která se nachází za hranicemi běžné pastorage. Jak jsme již uvedli, policejní prostředí je svým způsobem specifické (srov. kap. 1). V tomto prostředí je pastorační působení často konfrontováno s prožitky náročných životních situací, traumatizujících událostí a jiných obtížných situací. Pastorační působení spočívá především v individuální péči jak o věřící, tak i víru nevyznávající policisty, kteří se ocitli v situaci, na jejíž zvládnutí nestačí a potřebují pomoc.³²⁹ V tomto významu posouváme pastorační péči na starost o člověka, v našem případě policistu. V uvedeném kontextu zůstává zachováno důležité hledisko: „*ten, kdo se stará, je věřící křesťan a z této pozice také vystupuje. Ten, ke kterému pomoc směřuje, je člověk, bližní, který potřebuje pomoc, ať už věřící či nevěřící.*“³³⁰

³²⁵ Srov. OPATRŇY, A. *Pastorage v postmoderní společnosti*. 2001, s. 9.

³²⁶ Srov. Tamtéž.

³²⁷ Srov. Tamtéž, s. 10.

³²⁸ Srov. OPATRŇY, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 2001, s. 4.

³²⁹ Srov. Tamtéž.

³³⁰ KŘIŠŤAN, A., EHRLIHOVÁ, M. *Pastorage v sociální práci*. 2004, s. 38.

Při vymezení pojmu pastorační se dále pokusíme přistoupit z pohledu čtyř základních úkolů církve: kerygma (hlásání), diakonia (služba potřebným), leiturgia (bohoslužba) a koinonia (péče o společenství). Toto pastorační zaměření je charakteristické jako teologická reflexe v jednání církve po II. vatikánském koncilu, která vedla k odklonu od pyramidálního eklesiologického modelu ve prospěch modelu putujícího lidu Božího, mystického těla Kristova atp.³³¹ Tento odklon souvisí i se změnou modelu činnosti církve. Od pohledu na církev, jako na pokračování tří Kristových úřadů,³³² se všeobecně uznává i princip členění podle základních funkcí, sfér církve, někdy nazývaný jako změna paradigmatu.³³³ Jak jsme již uvedli výše, II. vatikánský koncil měl především **pastorační** zaměření, neboť církevní otcové se snažili položit si všechny otázky, které na člověka nárokuje současná situace a jejich snahou bylo nalezení možných odpovědí na konkrétní otázky, jež jsou v dnešní době pokládány. Církev se takto obrací k celému člověku, má na zřeteli všechny jeho potřeby, nejen ty duchovní. Spása, o které mluví křesťanská zvěst, se dotýká všech jmenovaných oblastí (srov. GS 26, 64). To znamená, že každá lidská potřeba je pro církev výzvou, aby se na ni snažila odpovědět a potřebnému pomoci (srov. GS 46). Koncilní otcové si tak byli vědomi změněných životních podmínek moderního člověka (srov. GS 54).

Prostřednictvím zmíněných sfér činnosti, se pokusíme vymezit podstatné úkoly církve v reflexi na tzv. „*znamení doby*“ ve vztahu k potřebám dnešního člověka.

Diakonia – služba potřebným, by měla přispívat k uspokojení základních lidských potřeb, být odpovědí na utrpení a nespravedlnost ve světě. **Martyria** – svědectví Bohu se vlastně naplňuje svědectvím života, odpovídající životní praxí v souladu s křesťanskou vírou a měla by tudíž uspokojovat potřeby vyšší – duševní. **Liturgie** – bohoslužebné jednání vyjadřuje vztah Boha k člověku a člověka k Bohu, zve ke slavení,

³³¹ Více a podrobněji k modelům církve srov. BOUBLÍK, V, *Boží lid*. 1997, k tomu srov. ŠTĚCH, F. Aby byl Boží lid světlem národů. In *Universum*. 2/XVI, s. 15-22.

³³² Do II. vatikánského koncilu všeobecně uznávaný princip pohledu na církev jako pokračování tří Kristových úřadů podle Kristova Prorockého, kněžského a královského poslání v reflexi na úřad učitelství, kněžství a království je v současné praktické teologii nahrazována teorií konstitutivních prvků církve. Jde o čtyři funkce, o jejichž realizaci musí církev usilovat, aby vůbec byla křesťanskou církví: bohoslužebné jednání (liturgie), svědectví Bohu (martyria), služba potřebným (diakonia) a společenství (koinonia). Nauka o třech úřadech nemá podle dnešních exegetických kritérií oporu v Písmu. V Novém zákoně jsou sice všechna tři označení dosvědčena: Ježíš je nazýván jak učitelem, tak i knězem a králem, ale systematicky spolu nesouvisí (srov. LEHNER, M. Prokrustovo lože. In *Teologické texty*. 1996, č. 5. s. 148).

³³³ Srov. KŘIŠŤAN, A. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. 2004, s. 15 a k tomu srov. LEHNER, M. Prokrustovo lože In *Teologické texty*. 1996, č. 5. s. 148.

k prožívání společenství s Bohem a odpovídá tak na potřeby duchovní. K tomu se přidává ještě zmíněná 4. sféra, a sice *koinonia* – společenství, která má na zřeteli onu čtvrtou rovinu, a to rovinu společenskou. V tomto pohledu činnost církve odpovídá pohledu na člověka, jak jsme popsali výše, tj. obsáhne všechny jeho dimenze. Ve skutečnosti by však *koinonia*, nabídka společenství, v němž člověk zakouší plné přijetí, neměla být jen čtvrtou rovinou, přidanou ke třem výše zmíněným, ale spíše by je měla prostupovat, je důležité, aby člověk ve všech třech sférách reálně zakoušel plné společenství.³³⁴

V uvedeném pojetí je pastorece vyjádřena jako celostní přístup k člověku (srov. kap. 2). Nejedná se pouze o uspokojení duchovních potřeb, ale jak jsme na základě uvedených sfér činnosti církve vyjádřili, jedná se potřeby celého člověka, ve všech jeho rovinách. Tento přístup k člověku vyjadřuje, že: „*Bůh není mimo naši službu, ale je přítomen v ní.*“³³⁵ Ve snaze pomoci konkrétnímu člověku se musíme naučit nejprve naslouchat a být vnímaví k jeho potřebám. Na mnoha místech Písma najdeme zmínku o potřebách člověka, ovšem přímo s pojmem potřeba se tam nesečkáme. Písmo totiž svědčí o lidském rozměru, z něhož potřeby, jak tělesné, duševní, duchovní, ale i společenské vyplývají.

Můžeme říci, že pastorece je vždy spojena s opravdovým lidstvím a s konkrétními lidskými potřebami, jak nám dosvědčují již citovaná úvodní slova pastorální konstituce o církvi v dnešním světě (srov. GS 1). Péče o člověka v nějaké více či méně náročné životní situaci patří do širokého spektra činností, jejichž společným jmenovatelem je pastorece.³³⁶

5.3.2 Pastorační koncept

Po výše uvedeném vymezení pojmu pastorece jako péče o „celého“ člověka se v této části zaměříme na pastorační koncept a možnosti jeho uplatnění v policejním prostředí.

Pro koncept poskytování pastorační péče je významné pojetí člověka a obraz Boha. Člověkem v jeho celistvosti jsme se zabývali v kap. 2. Obraz Boha jsme v této práci doposud nevynezovali. Pouze v kapitole nazvané Důstojnost lidské osoby jsme

³³⁴ Názory teologů na dnešní církvev a zejména, co je pro její praxi konstitutivní, o co má církvev usilovat, aby byla vůbec církvi, nejsou jednotné. Našemu pohledu nejvíce odpovídá pojetí Markuse Lehnery (srov. OPATRŇY, M. Služba potřebným – diakonie jako konstituční prvek církve. In MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2008, s. 62-70).

³³⁵ POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. 2002, s. 9.

³³⁶ Srov. KŘIŠŤAN, A. EHRLIHOVÁ, M. *Pastorece v sociální práci*. 2004, s. 38.

na obraz Boha poukázali skrze nauku o Božím obrazu (srov. kap. 2.2.1). Pro existenci mnoha různých úhlů pohledu na obraz Boha, často velmi extrémních, uvedeme pouze následující:

- Bůh transcendentní, světu vzdálený – Bůh přítomný v každém stvoření;
- Bůh kontrolující, hněvivý, soudící, trestající – Bůh, který se lidem ukazuje v situacích nouze a krizí, opatrující, ochraňující, s lidmi soucítící.³³⁷

Koncept poskytování pastorační péče musí obsahovat i určení role a kompetenčního profilu pastoračního pracovníka. Vzhledem k současným podmínkám poskytování duchovní podpory v policii (srov. kap. 5.3) je role pastoračního pracovníka odkázána do roviny dobrovolné externí pomoci.³³⁸ Ke kompetencím pastoračních pracovníků patří vedle odborné teologické a duchovní i osobní kompetence. Schopnost vstupovat s ostatními lidmi do vztahů jakožto fyzicky a psychicky stabilní osobnosti, schopné tyto vztahy rozvíjet. Mezi významné kompetence, uplatnitelné v policejním prostředí, patří psychoterapeutická kompetence v poradenství při řešení krizí, při individuálních či skupinových rozhovorech nad životními problémy, aj.³³⁹

Na závěr k poskytování pastorační péče a jejímu konceptu můžeme s Křišťanem souhlasit, že každý pastorační koncept musí obsahovat tři základní dimenze ve smyslu teologicko-biblické, psychologicko-terapeutické a sociologicko-politologické. Tyto dimenze, jak uvádí Křišťan, nemají být zastoupeny rovnoměrně, ale dle zaměření, oblasti působení a cíle.³⁴⁰ Jako nejvhodnější koncept pro poskytování péče v policii se předpokládá převážně v dimenzi psychologicko-terapeutické (individuální pomoc v životních konfliktech, pomoc v krizích, aj.) doplněný o sociologicko-politologickou dimenzi (individuální pomoc v každodenním životě, pomoc v nouzi, aj.) a teologicko-biblickou dimenzi (individuální pomoc ve víře, otázky smysluplnosti života, aj.).³⁴¹

³³⁷ Srov. KŘIŠŤAN, A. Pastorační koncept. In MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2008, s. 73.

³³⁸ Srov. ZPPP č. 21/2009 ve znění pozdějších změn a doplňků, zejména ZPPP č. 79/2010.

³³⁹ Srov. KŘIŠŤAN, A. Pastorační koncept. In MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2008, s. 73.

³⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 76-77.

³⁴¹ Srov. Tamtéž.

5.3.3 Možnosti poskytování duchovní péče v policii

Po vymezení pojmu pastorační péče v širším slova smyslu jako péče o člověka a konceptu poskytování pastorační péče, se v této části pokusíme nastínit, jaké jsou možnosti poskytování duchovní péče v policii.

Duchovní péči lze chápat jako poskytnutí duchovní služby, náboženské posily, člověku v těžké životní situaci. Duchovní dimenze se u člověka projevuje často v potřebě vztahů, nejen horizontálních, ale i vertikálních, naplňováním nejen základních potřeb, ale i potřeb z tzv. „B-úrovně“ (srov. Maslowova hierarchie potřeb). Uvědomováním si hloubky života a pátráním po jeho smyslu se v nás probouzí často až průběhu prožívání těžké životní situace. Významnou pomocí nám bude vymezený pohled na člověka (srov. kap. 2). Člověka jsme popsali v jeho celistvosti jako bytost *tělesnou, duševní a duchovní*, jako celek lidského bytí člověka s vyjádřením jeho jedinečnosti. Poté na procesu personalizace jsme popsali tzv. „dotvoření“ člověka v bytost společenskou. Pojímáním člověka se zřetelem na všechny jeho složky neztratíme člověka jako takového. Je-li v centru pozornosti pouze problém, nikoli celý člověk dochází k degradaci člověka na „případ“ a ztrácí se tak jeho důstojnost.³⁴²

Jak bylo uvedeno výše, v policejním prostředí je částečně na duchovní potřeby policisty pamatováno (srov. kap. 5.3). Slabé naplnění duchovních potřeb se může projevit zejména v průběhu prožívání zátěžových událostí. Jak bylo výše uvedeno, policista při výkonu služby se do takovýchto situací dostává. Při setkání s mimořádnou událostí jsme zpravidla nepřipraveni. Zvláště, dojde-li k těžkým zraněním či dokonce k úmrtí. Jak uvádí Marie Svatošová, člověk pak trpí a je potřeba mu ukázat, že v každé situaci se dá žít smysluplně.³⁴³ Zde jsem použil slova Svatošové, která k nenaplnění těchto potřeb dále uvádí: „*Nenaplněnost této potřeby smysluplnosti se rovná skutečnému stavu duchovní nouze.*“³⁴⁴ A proto můžeme říci, že život a uskutečňování hodnot může být smysluplné v každém přítomném okamžiku. A právě při hledání odpovědi nebo jen formulováním otázek na smysluplnost života je role duchovního nezanedbatelná. Duchovní pomoc lze v tomto kontextu chápat jako poskytnutí duchovní služby člověku v jeho těžké životní situaci. Role duchovního je významná zejména v citlivém přístupu k těm, kteří prožívají jakýkoliv druh problémů. Pomoc může být realizována jeho „pouhou“ přítomností, nasloucháním, společným mlčením, ale

³⁴² KŘIŠŤAN, A., EHRLIHOVÁ, M. *Pastorační péče v sociální práci*. 2004, s. 38.

³⁴³ Srov. SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*. 2008, s. 21.

³⁴⁴ Tamtéž.

i vyčtením vhodného slova, které dovede přinést uklidnění po prožité události. V životě člověka jsou situace, které vyžadují mimořádně citlivý přístup.

5.3.4 Průzkumné šetření

Hlavním cílem diplomové práce bylo popsání psychologické a duchovní podpory v policii. Dalším cílem bylo zvážit možnost zavedení duchovní služby u policie.

Významnou pomocí pro dosažení stanovených cílů bylo provedené průzkumné šetření.

Cíl průzkumného šetření:

Shromáždit další podklady na základě odborných názorů respondentů pro vytvoření duchovní podpory u policie.

Dále je cílem zjistit, zda je reálné zavedení duchovní služby u policie.

Použitá metoda průzkumného šetření:

V průzkumném šetření byla použita kvalitativní metoda dotazování, formou osobních rozhovorů a rozhovorů prostřednictvím e-mailové korespondence. K získání odborných osobních názorů na danou problematiku byl sestaven okruh otevřených otázek. Okruh otázek byl vypracován jako podnět k vyjádření možných názorů respondentů.

Průběh průzkumného šetření:

Před zahájením rozhovoru byl respondent seznámen s připraveným okruhem otázek a byl vyžádán jeho souhlas se záznamem rozhovoru a jeho následnou interpretací.³⁴⁵

Výsledky provedeného průzkumného šetření budou dílem interpretovány v této (výsledky průzkumného šetření) a dílem v následující části práce (kap. 5.3.3 Duchovní péče v policii). Výsledky nebudou presentovány ve formě statistického výstupu, nýbrž výběrem názorů na zpracovávané téma. Názory respondentů budou interpretovány vyjádřením podstaty odpovědi na otázku.

Popis vzorku respondentů:

Výběr vzorku respondentů byl proveden v souladu s uvedenými cíly průzkumného šetření. Podmínkou pro zařazení do vzorku respondentů byla povědomost respondenta o poskytování psychologické nebo duchovní péče, dále znalost policejního prostředí. Výběr respondentů byl proveden z řad policistů, policejních psychologů a duchovních působících v týmech posttraumatické intervenční péče. Do vzorku respondentů byly

³⁴⁵ Srov. Požádání respondenta o provedení rozhovoru (e-mailového dotazování) s předem připraveným okruhem otázek. Příloha VII.

zařazeny dále i osobnosti věnující se blízké oblasti, jejichž názory by mohly poskytnout cenné informace. Do průzkumného šetření byl vybrán vzorek 11 respondentů dle podmínek, jak bylo uvedeno výše.

Výsledky průzkumného šetření:

Na základě shromážděných odborných názorů k předloženému okruhu otázek bylo následně provedeno jejich zpracování.

Úvodní otázka byla zaměřena na **vyjádření názoru na poskytování duchovní, ale zároveň i psychologické péče o policisty a na potřebnost této péče.**³⁴⁶ Respondenti ve shodě vyjádřili její důležitost a významnost a to zejména vzhledem k profesi policisty. Opět ve shodě kladně hodnotili vznik a působení týmů posttraumatické intervenční péče. Zároveň někteří z respondentů vyjádřili obavu, že v současné době přetrvává mezi policisty nedůvěra vůči těmto typům pomoci. K uvedenému policejní psycholog J. Hubert dodává: „*Kontakt s psychologem vnímají policisté stále jako ohrožující, /.../ jde o přetrvávající nechuť policistů se svěřovat se svými slabostmi.*“³⁴⁷

Má duchovní péče v policii své místo? V odpovědi na uvedenou otázku všech 11 respondentů jednoznačně odpovědělo, že ano. Respondenti vyjádřili přesvědčení o vhodnosti poskytování duchovní péče policistům, bez jejich příslušnosti k náboženskému vyznání. Vzhledem k tomu, že profese policisty je značně specifická, musí být i poskytovaná péče specifická: „*Nelze používat běžné a zavedené recepty z oblasti tzv. civilně-církevní. Rozhodně nejde o to, mlátit kolem sebe Bibli za každou cenu a zasypávat klienta suchými teologickými poučkami a farářskými klišé.*“³⁴⁸ Dále z jednotlivých odpovědí: „*...otázka je jaké?*“, „*...má takové, jaké je jí umožněno.*“, ale zároveň své místo má, tak jako u všech pomáhajících profesí. „*Policista je člověkem ve všech aspektech svého bytí.*“ Poskytování duchovní péče v policii tak dovršuje celkové zabezpečení policisty a umožňuje mu být člověkem v plné jeho šíři.³⁴⁹

Na otázku: **O jakou péči (duchovní) a v jaké podobě by se mělo jednat?**, byly odpovědi rozdílné. Jako vhodné řešení se nabízí poskytování péče policejním kaplanem jako služby „lidskému rozměru policisty“. Péče poskytovaná profesionálem, proaktivně

³⁴⁶ Otázky byly zaměřeny na poskytování též psychologické péče a na provázanost mezi psychologickou a duchovní péčí pro zjištění názorů na spolupráci mezi psychologem a duchovním.

³⁴⁷ HUBERT, J. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření.*

³⁴⁸ MLÝNEK, B. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření.*

³⁴⁹ Srov. LAŇKA, J. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření.*

nabízená všem.³⁵⁰ Konkrétní názory respondentů budou presentovány v následující části jako podklad při vymezování duchovní služby v policii. Při odpovědi většina respondentů zahrnuje i **odpověď na otázku týkající se postavení duchovního a jeho možného začlenění do policie**. Převládaly odpovědi, které vyjadřovaly vhodnost začlenění duchovního poskytující duchovní podporu pracovníkům policie do organizační struktury policie (7x pro, 4x proti). „Myslím, že by to stálo za pokus mít něco jako policejního kaplana, tím by de facto byl jedním z nás, což by bylo určitě velké plus.“³⁵¹ „Mělo by se jednat o člověka, který důvěrně zná policejní prostředí, chápe jeho zvláštnosti a specifika, /.../jako bratr ve zbrani.“³⁵² „V současné době je myslím jediná cesta externista (zařazení duchovního v rámci týmu posttraumatické intervenční péče). /.../Policie duchovního jako zaměstnance nepotřebuje.“³⁵³ K pozici duchovního jako externisty Mlýnek uvádí, že výhodou je naprostá nezávislost na systému, ale ve své činnosti je prakticky odkázán na to, až ho někdo kontaktuje a o pomoc požádá. V začlenění duchovního do policejní struktury vidí výhodu v tom, že se stane policistům tzv. „známou tvář“, se kterou se možná denně setkávají při výkonu služby.³⁵⁴ Výhodou a zároveň i nevýhodou je, jak uvádí Šimr, skutečnost, že duchovní přichází tzv. „zvenku“. Policisté se nemusí obávat, že to, co mu řeknou, se dozví třeba kolega nebo nadřízený. „Nejsem policistou a nezavazují mne žádné služební předpisy – naopak: Jsem jako duchovní vázán mlčenlivostí („zpovědním tajemstvím“), která mne vyvazuje i z občanské oznamovací povinnosti.“ Nevýhodou spatřuje v tom, že právě do sebe uzavřený svět policistů někdo narušuje – navíc někdo, s kým si mnohdy neví rady. Jako řešení vidí v častějších setkáních s policisty v běžných situacích, v běžném policejním provozu, kde se lidé mohou poznat a najít k sobě důvěru.³⁵⁵

Následující otázka: **Co si myslíte, jaká může být nabídka ze strany duchovního?**

Na uvedenou otázku nejkonkrétněji odpověděli respondenti ze skupiny duchovních. V odpovědích zazněla nabídka péče o obyčejné „lidství“ a jeho důstojnost. Být k dispozici, naslouchat, být vnímavým k duchovním potřebám, které jsou vlastní každému člověku a které se právě ve vyhocených životních situacích vynořují: Jak zpracovat těžký prožitek? Proč se to děje? Jaký to má smysl? Jak se vyrovnat s lidským

³⁵⁰ Srov. SVOBODA, P. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵¹ SVAČINA, T. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵² LAŇKA, J. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵³ ŽELEZNÝ, M. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵⁴ Srov. MLÝNEK, B. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵⁵ Srov. ŠIMR, K. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

utrpením nebo také s vlastním selháním? Jak najít sílu a naději v situaci, která se zdá bezvýchodná? Názory z ostatních skupin respondentů vyjádřily požadavek na otevřenost, empatii, umění naslouchat, umění „mlčet“, neslužební postoj, přítomnost pro všechny a nejen pro věřící.

Co může očekávat policie jako organizace od nabízené duchovní péče? Při odpovědi na otázku respondenti ve shodě odpověděli, že dobře fungující duchovní péče může být pro policii přínosem. Policie takto může získat další formu účinné péče o své zaměstnance vedle již fungující péče zaměřené na psychologické potřeby, tak i péči orientovanou duchovně. Bublán v zavedení duchovní péče vidí zejména „kultivaci“ policejního prostředí v dlouhodobé perspektivě.³⁵⁶

Co může očekávat policista? Ve většině odpovědí zaznělo přijetí, důvěru, pomoc v těžkých osobních chvílích, dostatek času atp. Očekávání policisty z vlastní zkušenosti vystihl intervent posttraumatické intervenční péče evangelický duchovní Šimr: „*Z mých prvních dojmů se mi jeví, že je pro vás policisty velmi důležité, aby nebylo ohroženo vaše pracovní uplatnění.*“ /.../ „*Někoho s kým můžete mluvit o čemkoli v jistotě, že to zůstane díky zpovědnímu tajemství mezi čtyřma očima.*“³⁵⁷ Odpověďmi na uvedenou otázku se budeme podrobněji zabývat v následující části.

Odpovědi na poslední otázku zaměřenou na téma spolupráce mezi **duchovním a psychologem** vyjadřovaly obecnou shodu ve smyslu užitečnosti této spolupráce v každé skupině respondentů. Pro určitou specifickou otázku zde uvedeme pouze výběr názorů ze skupiny respondentů psychologů a duchovních. Dotazovaní psychologové ve spolupráci s duchovním vidí přínos zejména v oblasti oznamování tragických zpráv a při následné péči o pozůstalé. Duchovní spolupráci vidí zejména v rozšíření péče o člověka, o jeho duchovní rozměr. Obě skupiny shodně vyjádřili, že k účelné spolupráci je umět rozpoznat omezení či hranice vlastního oboru a vzájemný respekt. A jak uvádí Holub: „*vnímat rovnocenně psychologický a duchovní rozměr člověka*“.³⁵⁸

Závěrem průzkumného šetření bych rád citoval názor duchovního Mlýnka, který je zároveň i členem týmu posttraumatické intervenční péče. Mlýnek variantu možné spolupráce psychologů a duchovních charakterizuje takto: „*Duchovní by měl tu „horizontálu“ – tedy oblast, kde jsou odborníky psychologové – propojovat*

³⁵⁶ Srov. BUBLAN, F. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵⁷ Srov. ŠIMR, K. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁵⁸ HOLUB, T. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

s „vertikálou“ (od země k nebi). Otevírat zraněným na duchu, policistům unaveným a klesajícím, trpícím výčitkami svědomí, toužícím po odpuštění novou budoucnost, přibližovat věčnost.³⁵⁹

5.3.5 Duchovní péče v policii

V této části navážeme na provedené průzkumné šetření. Na podkladě získaných informací z uskutečněných osobních rozhovorů a z rozhovorů uskutečněných prostřednictvím e-mailové korespondence a dále z dostupné literatury se pokusíme vymezit konkrétní způsoby duchovní péče v policejním prostředí. Získané odborné osobní názory se tak staly významným zdrojem při následném vymezování možností uplatnění duchovní služby v policii, prostřednictvím níž je možné duchovní péči uskutečňovat.

Pastorační rozhovor jako základ pastorační péče

Pastorační rozhovor je považován za nejobvyklejší a nejužívanější prostředek pastoračního působení. Pastorační rozhovor můžeme vymezit jako rozhovor, který vychází ze situace, přání a potřeb toho, komu je poskytována pastorační péče. Smyslem pastoračního rozhovoru není vyřešení problému, ani poučení klienta, ale snaha dát člověku najevo, že od této chvíle nezůstává se svým problémem osamocen. Cílem, jehož nemusí být vždy a za každých okolností dosaženo je, aby klient našel jako nejdůležitějšího a nejmocnějšího spojence ve své situaci Boha – čímž, jak uvádí Opatrný, není vyloučena pomoc na lidské úrovni.³⁶⁰ Účelem rozhovoru je přispět k lidsky důstojnému zvládnutí situace na úrovni víry klienta a má být podporou jejího dalšího růstu.³⁶¹ Primárním cílem není ani evangelizace, ani náprava morálních nedostatků, ale lidská pomoc člověku v jeho obtížné situaci.³⁶² Většinou se jedná o vřele lidský a náboženskou víru nevyklučující rozhovor o potížích a problémech konkrétního člověka, který bohužel nemá žádná přesně daná pravidla.³⁶³ Použitím metod a principů využívaných pro vedení pomáhajícího rozhovoru i v pastoračním rozhovoru tento

³⁵⁹ Srov. MLÝNEK, B. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

³⁶⁰ Srov. OPATRŇÝ, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 2001, s. 7.

³⁶¹ Pastorační rozhovor není za všech okolností „náboženský“ nebo „nenáboženský“. Rozhovor je veden na stupni víry, která je klientovi přiměřená. Obsah pastoračního rozhovoru má zpravidla pouze menšinově náboženský charakter a týká se převážně otázek vztahových, a to jak soukromých, tak i pracovních (srov. HOLUB, T. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. 2007, s. 9).

³⁶² Srov. OPATRŇÝ, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 2001, s. 7-8.

³⁶³ Srov. OPATRŇÝ, M. *Přehled metod pastorační práce*. 2009, s. 30.

nedostatek částečně odstraníme. Mezi základní principy vedení pomáhajícího rozhovoru patří otevřenost vůči realitě, bezpodmínečná svoboda a otevřenost vůči osobě.

Otevřeností vůči realitě je míněna transparentnost pracovníka, autentičnost, opravdovost. Pracovník je ve vztahu ke klientovi sám sebou, nenasazuje si žádnou osobní masku. Situace toho, s kým pracovník hovoří, není přikrášlována ani viděna jen v tom nejhorsím světle.

Bezpodmínečná svoboda vyjadřuje respekt a nehodnotící přístup pracovníka ke klientovi, jeho bezpodmínečným pozitivním přijetím – akceptací.

Otevřenost vůči osobě vyjadřuje empatický, soucítící postoj pracovníka ke klientovi. Pracovník si uvědomuje právě ty pocity a osobní významy situace, které klient prožívá a svým postojem, aktivním nasloucháním tzv. spolunese, spolukráčí či spoluprožívá klientovu těžkou situaci.³⁶⁴

K těmto třem principům vedení pomáhajícího rozhovoru Doležel přiřazuje odpovídající teologické kategorie, které vyjadřují skutečnosti křesťanské víry a mají velký význam pro seberealizaci člověka, resp. pro překonání náročné životní situace. Otevřenost vůči realitě nachází svoji analogii v *pravdě*, bezpodmínečná svoboda je ve výše uvedeném pojetí příbuzná s teologickou kategorií *lásky* a k otevřenosti vůči osobě ve smyslu spoluprožívání Doležel přiřazuje termín „*com-passio*“.³⁶⁵

S výše vymezeným pojetím pastoračního rozhovoru se shodují názory v provedeném průzkumném šetření. Respondenti pastorační rozhovor považují za základní formu duchovní služby v policii. Významnost je spatřována zejména v zachování povinnosti mlčenlivosti duchovními.³⁶⁶ Institut zpovědního tajemství dává možnost vysoké diskrétnosti, která se týká všech oblastí života. Pastorační rozhovor je v tomto vymezeném pojetí akceptován jako diskrétní rozhovor, tímto tajemstvím krytý.³⁶⁷

³⁶⁴ Srov. OPATRŇY, M. *Přehled metod pastorační práce*. 2009, s. 32-33. K tomu srov. základní charakteristiky vedení pomáhajícího rozhovoru podle Křivohlavého ve shodě s Rogersem. Otevřeností vůči realitě odpovídá *Autentičnost*, Bezpodmínečné svobodě *Akceptace*, Otevřeností vůči osobě Křivohlavý označuje jako *Empatické porozumění* (srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Pastorální péče*. 2000, s. 167-168).

³⁶⁵ Srov. DOLEŽEL, J. Východiska a cíle charitativně-diaconické práce se seniory. In *Sociální práce/Sociální práce*. 3/2004, s. 90-102. Latinský teologický pojem *compassio* znamená doslova spoluutrpení (*com* – spolu, *passio* – utrpení). V uvedeném pojetí užito ve smyslu spolunesení, spolukráčení, spolucítění či spoluprožívání utrpení (OPATRŇY, M. *Přehled metod pastorační práce*. 2009, s. 33).

³⁶⁶ Srov. § 7 písm. f) zák. č. 3/2002 Sb., zákon o církvích a náboženských společnostech.

³⁶⁷ Srov. HOLUB, T. Osobní komunikace. In *Průzkumné šetření*.

Služba přítomnosti

Jako další významnou formou služby, v armádě považovanou za nejvýznamnější, je „služba přítomnosti“. Její naplňování je zamýšleno v přítomnosti na služební činnosti od aktivní účasti, přes přítomnost ve společenském a mimoslužebním životě, až k vlastní bohoslužebné činnosti.³⁶⁸ V možnosti uplatnění této formy služby vidí T. Holub zásadní odlišnost policejního a armádního prostředí. Pod službou přítomnosti si lze představit „*jen být s lidmi, pít s nimi kafe, ptát se jich, jak se jim daří*“. „*Duchovní má to privilegium ptát se, jak se daří, zajímat se o člověka jako člověka.*“³⁶⁹ V těchto chvílích, jak dále uvádí, si lidé chtějí s kaplanem privátně pohovořit. Vznikne tzv. potřeba si popovídat, říci něco, co se nikdo jiný nedozví. V drtivé většině nejde o zpověď, ale zejména o osobní záležitosti. Kaplan je vnímán jako někdo, kdo nemá povinnost to hlásit dál, dokonce nesmí.³⁷⁰

Služba liturgických úkonů jako vyjádření vztahu k transcendentnu

Tato služba může nalézat své uplatnění při významných událostech policie, ale i při pohřebních obřadech, např. při úmrtí policisty. Vzpomínkové bohoslužby mohou být významnou pomocí v procesu zmírňování lidských bolestí. Právě při nich, jak uváděli respondenti ze skupiny duchovních, může být dobře spojeno vědomí naší pomíjitelnosti na straně jedné a nové naděje na straně druhé. Respondenti ze skupiny policistů uvedli jako vhodné konání bohoslužeb po skončení náročných policejních akcích. Ve svých odpovědích zmiňovali např. opatření k zajištění bezpečnosti při konání zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, při Summitu NATO, při konání Czech teků, ale i při návštěvě papeže v České republice.

Služba skryté modlitby jako naděje pro člověka

Této formě služby je rozuměno ve smyslu modlit se za každého policistu. Jak uvádí Holub, ze zkušenosti v armádním prostředí, stojí navenek jako nedůležitá součást, nicméně zcela zásadně vytváří duchovní zázemí pro aktivní službu. „*Kaplani o ní otevřeně hovoří jako o součásti své služby.*“ Za základní pravidlo v této službě kaplani uvádějí: „*Modlím se za vojáky sám a ve skrytosti. Nemodlím se za ně proto, že by*

³⁶⁸ Srov. HOLUB, T. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. 2007, s. 8.

³⁶⁹ Srov. HOLUB, T. *Osobní komunikace*. In *Průzkumné šetření*.

³⁷⁰ Srov. Tamtéž.

*nechtěli, ale protože je to nikdo nenaučil.*³⁷¹ Modlitba je specifickým nástrojem duchovního.

Jsou případy, kdy o modlitbu požádá sám policista, jak uvádí Mlýnek ze svých zkušeností z policejního prostředí. V takových situacích jsou pro modlitbu nezbytná následující doporučení: *„Nesmí být násilná, křečovitá, vynucená – musí vyplynout z celkové situace a atmosféry rozhovoru.*³⁷²

Vzdělávací semináře

Služba ve formě vzdělávání jako pomoc při osobním a profesním rozvoji policistů. Uvedené vyplynulo z uskutečněného průzkumného šetření a tato forma byla spatřována zejména v etickém vzdělávání, včetně pomoci zavádění etického kodexu do praxe. Dalším okruhem, převážně ve spolupráci s psychology, je oblast komunikace a komunikačních dovedností. Jako významný prostor pro pomoc respondenti uváděli možnost výuky na policejních školách. V dnešní době se v České republice neustále zvyšuje počet cizinců z rozličných částí světa. Česká republika se tak stává multikulturní společností, kde se setkávají lidé s různými zvyky, tradicemi a náboženstvími. Tato skutečnost se stále častěji projevuje i v práci policie. Policisté při výkonu služby řeší případy, u kterých neznalost v oblasti náboženských a kulturních odlišností může být důvodem nepochopení na obou stranách. K uvedenému T. Holub doplňuje: *„V rámci vzdělávání mohou duchovní nabídnout etický pohled na řešení lidských problémů, dilemat.“* A dále dodává: *„Je důležité, aby se duchovní nestal jen jedním z učitelů, ale jako někdo, s kým policisté něco prožili - mohli si na duchovního tzv. šáhnout, kdo je s nimi schopen mluvit a hledat společná řešení.*³⁷³

Zhodnocení

Uvedená část bude věnována zhodnocení možností duchovní péče u policie. Významným zdrojem pro vytvoření možného nastínění duchovní péče bylo vedle dostupné literatury provedené průzkumné šetření, jak bylo výše uvedeno. Přínos průzkumného šetření je možné spatřovat v osobních názorech a podnětech respondentů. Jejich poskytnuté informace se staly cenným zdrojem pro nastínění možné duchovní péče v policejním prostředí.

³⁷¹ Srov. HOLUB, T. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. 2007, s. 9.

³⁷² Srov. MLÝNEK, B. *Osobní komunikace*. In *Průzkumné šetření*.

³⁷³ HOLUB, T. *Osobní komunikace*. In *Průzkumné šetření*.

Za důležité považuji dále vyjádření respondentů k možnému začlenění duchovních do organizační struktury policie. Respondenti ve svých odpovědích se vyjadřovali jak k výhodám uvedeného začlenění, tak zároveň vyjádřili přednosti externě poskytované duchovní péče. Na podkladě získaných informací se jeví jako vhodné provedení dalšího šetření zaměřeného na vhodnost a účelnost začlenění duchovních do policejního prostředí. Podkladem mohou být také zkušenosti s poskytováním duchovní péče u kolegů v zahraničí. Za významné považuji zařazení profese kaplana do katalogu prací jako možný počátek pro zřízení „tabulkového“ místa v rámci organizační struktury policie.³⁷⁴

Domnívám se, že zařazení profese duchovního do organizační struktury policie by mohlo být způsobem cesty k postupnému přijetí duchovní péče u policie. Samozřejmě je, že významnou roli by sehrála i osobnost duchovního a jeho nastavení pro přijetí „v poli neoraném“. Uvážený výběr vhodného kandidáta je nezbytným předpokladem, výhodou by mohla být i případná znalost policejního prostředí. Možná by stálo za zvážení začít pouze se zřízením jednoho místa, které by zastával člověk schopný to tzv. „rozjet“. Dokázal by promyslet a především spustit službu duchovních u policie. Další možností působení duchovního se může stát i oblast vzdělávání např. na Policejní akademii v oblastech blízkých duchovním, etickým a dalším otázkám (srov. např. vzdělávací semináře s. 103). Studenti (policisté) by měli možnost v rámci studia přijímat samozřejmost duchovního u policie. Takové postupné otevírání prostoru pro působení duchovních vidím jako reálnou možnost.

Za velmi vhodné považuji konání bohoslužeb po náročných policejních akcích, otevřených i široké veřejnosti. Domnívám se, že takový veřejný projev může ukázat i jinou dimenzi osobnosti policistů, než jaký je jejich obraz ve společnosti. Zde je příležitost pro věřící policisty, kteří mohou být duchovnímu nápomocni.

Zviditelnění věřících policistů může být další pomocí pro vybudování duchovní podpory u policie. Není běžné, aby policista při prožívání těžké životní situace požádal pomoc duchovního. Kolega – věřící policista může cestu k duchovnímu zprostředkovat

³⁷⁴ Od 1. října 2010 obsahuje katalog prací ve veřejných službách a správě novou profesi 1.05.04 kaplan. Pozicí kaplan je zamýšleno poskytování, případně systémová koordinace duchovní služby, včetně zajišťování styku s jednotlivými církvemi (srov. NV č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě). Odlišně pojímá postavení kaplana římsko-katolická církev v Kodexu církevního práva: „Kaplan je kněz, kterému je *natrvalo anebo alespoň z části svěřená pastorační péče o některé společnosti anebo zvláštní skupinu křesťanů*“ (srov. CIC. can 564).

a může i sám svojí přítomností poskytnou vhodnou podporu. Pokud je věřící policista dostatečně osobnostně vyzrálý, může být i schopen poskytnout pastorační rozhovor, jak byl výše vymezen.

Závěr

Člověk jako bytost celistvá může mít v tomto světě smysluplné naplnění pouze usiluje-li o nějaký cíl, který je zaměřen mimo něj. Policista je člověk, který je také celistvou bytostí se svými potřebami, ale občas tápe v hledání smysluplnosti svého života. Každodenní setkávání s těžkostmi a negativními jevy nahlodává jeho nitro a je otázkou času, kdy dojde k jejich působení v samotném policistovi. Z uvedeného je zřejmé, že i policista potřebuje pomoc. Citlivě zaměřenou na bolesti, s kterými se setkává a citlivě zaměřenou na jeho duši.

Celou dobu v průběhu vypracování diplomové práce mě vedla myšlenka: „jděte i vy na mou vinici“. S tímto záměrem jsem přistupoval k naplnění jejího cíle, především v podobě nastínění možností psychologické a duchovní podpory pro policisty.

Cíle popsání psychologické a duchovní podpory u policie a nastínění možností její realizace bylo v práci dosaženo prostřednictvím následující struktury. V prvním oddíle byl vymezen zákonný rámec policejní služby a policie definována jako služba veřejnosti, zaměřená k ochraně práv a svobod občanů. V tomto pojetí je policista vnímán jako představitel výkonné státní moci a zároveň jako člověk. Na uvedené bylo navázáno dvěma pohledy na člověka v jeho celistvosti, a to z pohledu existenciální analýzy a II. vatikánského koncilu. Obě pojetí chápou člověka jako bytost tělesnou, duševní a duchovní. Zároveň ale ne jako bytost izolovanou, nýbrž jako bytost společenskou a tímto pohled na člověka dotvářejí. V oddíle věnovaném osobnosti policisty byly přiblíženy podmínky přijetí do služebního poměru. Podrobněji bylo poukázáno na osobnostní způsobilost policisty a na přínos profesní etiky. V části věnované etickému kodexu policie bylo poukázáno i na odpovědnost policisty za roli, kterou na sebe přijal prostřednictvím služby u policie. V části věnované problémům spojených s výkonem policejní činnosti byly popsány negativní jevy, které ovlivňují samotného policistu. Byli jsme seznámeni se stresem a se způsoby jeho zvládnutí. Dále s traumatizující událostí, která se často stává prvotním spouštěčem následných psychosomatických onemocnění. Práce policisty je ovlivňována i prožíváním jeho osobních krizí, které patří k životu každého. Závěr této části byl věnován syndromu vyhoření, který se u policie nejčastěji projevuje jako ztráta smysluplnosti ve výkonu zvolené profese.

Uvedené se stalo podkladem pro zamýšlení nad potřebami člověka potažmo i potřebami samotného policisty. Na základě vymezení potřeb byla dále práce věnována psychologické a duchovní podpoře. Forma psychologické podpory byla již popsána v realizovaném systému poskytování krizové intervence, psychologického poradenství, preventivního a sociálně psychologického servisu. Duchovní podpora nemá doposud vymezenou žádnou specifickou koncepci. Působení duchovních u policie je umožněno pouze v rámci týmu posttraumatické intervenční péče, kde mají pozici externího odborníka. Vzhledem k uvedenému byla nejprve vymezena duchovní péče jako pomoc směřující k člověku. Pomoc prostřednictvím duchovní péče je při řešení konkrétních problémů v jeho životních těžkostech poskytována z pohledu evangelia. Na podkladě uvedeného pojetí byly popsány možné způsoby duchovní podpory v policii. Výčtem možností poskytování psychologické a duchovní podpory pro policisty byl naplněn cíl této předkládané práce.

Na vinici Páně je práce pro každého dost, stačí pochopit Boží záměr s námi a nezůstat nečinným. Hlas „Majitele vinice“ zaznívá v nejhlubším nitru každého člověka. „*Nikomu není dovoleno zůstat nečinným.*“, tak slyší ono volání ten, kdo pochopil...³⁷⁵ Diplomová práce se pro mě tak stala další inspirací v naplnění smyslu mého působení u policie. V průběhu jejího vypracování jsem získal informace, které mě samotného obohatily a pomohly mi lépe pochopit, jakým způsobem mohu pomáhat i já. Rád bych uvedené využil i na svém pracovišti, kde z pozice vedoucího pracovníka vidím potřebu podpory nejen psychologické, ale zároveň i duchovní.

³⁷⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Christifideles Laici*. 1996, s. 10-11.

Seznam použitých zdrojů

Církevní dokumenty:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Česká biblická společnost, 2008. 1387 s. ISBN 978-80-85810-80-6.

Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995. 603 s. ISBN 80-7113-089-3.

Christifideles laici. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě. Praha: Zvon, 1996. 129 s. ISBN 80-7113-162-8.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1994. 793 s. ISBN 80-7113-132-6.

Kompendium sociální nauky církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 534s. ISBN 978-80-7195-014-1.

Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 62 s. ISBN 80-9271-971-9.

Monografie:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie.* 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 304 s. ISBN 80-04-26038-1.

BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce. Psychosociální intervenční týmy.* Praha: Grada Publishing, 2005. 300 s. ISBN 80-247-0708-X.

BEINERT, W. *Slovník katolické dogmatiky.* Olomouc: MCM, 1994. 477 s. ISBN neuvedeno.

BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie.* 2.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 191 s. ISBN 80-7195-059-9.

BRUGGER, W. *Filosofický slovník.* Praha: Naše vojsko, 1994. 640 s. ISBN 80-206-0409-X.

FILÁK, A. a kol. *Zákon o Policii České republiky s komentářem.* Praha: Police history, 2009. 285 s. ISBN 978-80-86477-49-7.

FRANKL, V. E. *A přesto říci život ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor.* 2.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 175 s. ISBN 80-7192-848-8.

FRANKL, V. E. *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu.* Brno: Cesta, 2006. 87 s. ISBN 80-7295-088-6.

FRANKL, V. E. *Psychoterapie pro laiky.* Brno: Cesta, 1998. 158 s. ISBN 80-85319-80-2.

FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši. Základy logoterapie a existenciální analýzy.* Brno: Cesta, 2006. 237 s. ISBN 80-7295-085-1.

FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu. Vybrané přednášky o logoterapii.* 2.vyd. Brno: Cesta, 2006. 212 s. ISBN 80-7295-084-3.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

HERZOGOVIÁ, Z. *Policejní etika.* Praha: Vlastním nákladem, 2003. 227 s. ISBN 80-238-9984-8.

- HERZOGOVÁ, Z. *Základy filosofie a profesní etiky*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1997. 133 s. ISBN 80-85981-42-4.
- HOLUB, T. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007. 18 s. ISBN neuvedeno.
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
- KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. 2. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. 23 s. ISBN 80-7071-231-7.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 2.vyd. Praha: Portál, 1997. 146 s. ISBN 80-7178-150-9.
- KŘIŠŤAN, A. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. 133 s. ISBN 80-7254-605-8.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. Praha: Grada, 1998. 136 s. ISBN 80-7169-551-3.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. 134 s. ISBN 978-80-7195-404-0.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Pastorální péče*. Praha: Oliva, 2000. 177 s. ISBN 80-85942-42-9.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha: Grada, 2009. 144 s. ISBN 978-80-247-2362-4.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence. Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada Publishing, 2006. 204 s. ISBN 80-247-1370-5.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 279 s. ISBN 80-7178-774-4.
- LÄNGLE, A. *Smysluplně žít. Aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002. 79 s. ISBN 80-7295-037-1.
- MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Praha: JABOK, 2008. 175 s. ISBN 978-80-904137-2-6.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 269 s. ISBN 978-80-246-1312-3.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1998. 336 s. ISBN 80-200-0628-1.
- NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 1998. 590 s. ISBN 80-200-0689-3.
- NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7380-195-3.
- OPATRŇÝ, A. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 150 s. ISBN 80-7192-557-8.

OPATRŇY, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 3. doplněné vyd. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001. 47 s. ISBN neuvedeno.

POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 214 s. ISBN 80-7192-748-1.

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007. 328 s. ISBN 978-80-7367-312-3.

SKALICKÝ, K. *Radost a naděje*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 303 s. ISBN 80-7192-430-X.

SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister&Principal, 2002. 517 s. ISBN 80-85947-80-3.

SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*. 6. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 151 s. ISBN 978-80-7195-307-4.

ŠPATENKOVÁ, N. a kol. *Krize. Psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada, 2004. 132 s. ISBN 80-247-0888-4.

TOURNIER, P. *Osoba a osobnost*. Praha: Návrat domů, 1998. 190 s. ISBN 80-85495-78-3.

VODAČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence. Krize v životě člověka. Formy krizové pomoci a služeb*. Praha: Portál, 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9.

Články v seriálových publikacích:

DOLEŽEL, J. Východiska a cíle charitativně-diaconické práce se seniory. In *Sociální práce/Sociální práce*, 2004, č. 4, s. 90-102.

FRYŠTÁK, M. Kodex policejní etiky. In *Kriminalistika*, 2004, roč. XXXVII, č. 1, s. 42-50.

HERZOGOVIÁ, Z. Etické principy policejní práce. In *Policista*, 2002, č. 4, s. 91-95.

HERZOGOVIÁ, Z. Policejní etika a její místo v systému profesních etik. In *Kriminalistika*, 1999, roč. XXXII, č. 3, s. 199-206.

HERZOGOVIÁ, Z. Sociální role policie a etický kodex. In *Kriminalistika*, 1998, roč. XXXI, č. 4, s. 273-279.

LEHNER, M. Prokrustovo lože. In *Teologické texty*, 1996, č. 5, s. 148-151.

MALLOTOVIÁ, K. Burn-out neboli syndrom vyhoření. In *Psychologie dnes*, 2000, roč. 6, č. 2, s. 14-15.

MUSIL, J. Sociální role policie včera, dnes a zítra. In *Kriminalistický sborník*, 1996, roč. XL, č. 2, s. 41-47.

Závěrečné studentské práce:

LAŇKA, J. *Fenomén náboženství v ozbrojených složkách. Možnosti kaplanství u PČR na základě reflexe zkušeností DS AČR*. České Budějovice, 2010. Diplomová práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí práce M. Opatrný.

PLACHÝ, J. *Posttraumatická intervenční péče u Policie ČR*. Praha, 2010. Diplomová práce. Universita Jana Ámose Komenského Praha. Vedoucí práce M. Železný.

Legislativní dokumenty:

Deklarace o policii. In Rezoluce rady Evropy č. 390/1979.

Sdělení č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a svobod ve znění protokolů a dokumentů na Úmluvu navazujících.

Vyhláška MV č. 487/2004 Sb. ze dne 7. září 2004, o osobnostní způsobilosti, která je předpokladem pro výkon služby v bezpečnostním sboru.

Zákon č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti ve znění pozdějších změn a doplňků.

Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společnostech ve znění pozdějších změn a doplňků.

Zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu ve znění pozdějších změn a doplňků.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů ve znění pozdějších předpisů a předpisy související. Odbor personální MV, oddělení metodiky a kontroly, Praha, 2006.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků.

Další zdroje:

Informace pro nadřízené, postižené, kolegy, životní partnery. Akutní a posttraumatické zátěžové reakce po extrémních událostech při výkonu policejní služby. 3. uprav. vyd. Praha: Tiskárna MV, 2003. 8 s.

KŘIŠŤAN, A., EHRLICHOVÁ, M. *Pastorace v sociální práci*. Studijní materiál. Jihočeská universita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. České Budějovice. 2004, 58 s.

LUKEŠ, V. Policista a stres. In *Policista*. Pracovní sešit. 2006, č. 11, 15 s.

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. MKN-10. Desátá revize. Praha: Bomtom, 2008. ISBN 974-80-904259-0-3.

OPATRŇÝ, M. *Přehled metod pastorační práce*. Skriptum k předmětu Speciální okruhy pastorační práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. České Budějovice. 2009, 41 s.

VOSKA, V. *Koncepce poskytování psychologických služeb v Policii ČR*. Č.j.:PPR-7771-1/ČJ-2009-99OP-OM ze dne 31.3.2009.

VYMĚTAL, Š. a kol. *Možnosti psychologické podpory v Policii ČR*. Praha: Tiskárna MV, 2010. 77 s. ISBN 978-80-7312-065-8.

Internetové zdroje:

ČÍRTKOVÁ, L., SPURNÝ, J. Péče o policisty po extrémních stresových situacích. In *Policista* [online]. 2001, č. 12 [cit. 2010-08-01]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2001/0012/pecopol.html>>.

DUFKOVÁ, I., ZLÁMAL, J. *Policie a profesní etika se zaměřením na etický kodex Policie České republiky* [online]. Praha: Střední policejní škola Ministerstva v Praze, 2003, s. 65 [cit. 2010-08-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.skolamv.cz/publikace/etika.doc>>.

HERZOGOVI, Z. Etické principy policejní práce. In *Policista* [online]. 2002, č. 4 [cit. 2010-08-09]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2002/04/etika.html>>.

JURÁSKOVÁ, J. a kol. Historie budování systému posttraumatické intervenční péče v Policii ČR. In *Policista* [online]. 2000, č. 12 [cit. 2010-09-09]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2000/0012/pecopol.html>>.

KARAČAS, D. Jak žít. Klasifikace stresu [online]. 2006 [cit. 2010-11-07]. Dostupné na WWW: <<http://kacaras.cz/rubrika/stres-klasifikace>>.

LÄNGLE, A. *Nalézt přitakání životu*. [online]. 2009 [cit. 2010-09-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

MATOUŠKOVÁ, I. Syndrom vyhoření, burn-out. In *Brána vzdělání* [online]. 2007 [cit. 2010-10-24]. Dostupné na WWW: <http://www.branavzdelani.estranky.cz/clanky/clanky/syndrom-vyhoreni_-burn-out>.

Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany [online]. Podepsaná v Praze dne 3. června 1998 [cit. 2010-07-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.biskupstvi.cz/dokumenty>>.

Ústava WHO: definice zdraví [online]. 2008 [cit. 2010-09-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.ped.muni.cz/whealtheDU/WEB/texty/Zdravi.htm>>.

VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A. Stres, eustres a distres. Interní medicína pro praxi. In *Mezioborové přehledy* [online]. 2008 [cit. 2010-08-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.solen.czpdfsint20080409.pdf>>.

VYMĚTAL, Š. Posttraumatická intervenční péče jako prevence rozvoje posttraumatické stresové poruchy u policistů. In *Policista* [online]. 2003, č. 12 [cit. 2010-08-10]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2003/12/vymetal.html>>.

VYMĚTAL, Š. Psychologická péče o policisty. In *Policista* [online]. 2003, č. 12 [cit. 2010-08-10]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2003/12/vymetal.html>>.

WAGENKNECHT, M. *Nástin dalšího vývoje Franklovy existenciální analýzy a logoterapie* [online]. 2009 [cit. 2010-09-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

WAGENKNECHT, M. *Osoba v dialogu* [online]. 2009 [cit. 2010-09-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.slea.cz>>.

Osobní komunikace:

E-mailové dotazování s Tiborem Břečkou (duchovní, člen týmu posttraumatické intervenční péče). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Jiřím Laňkou (policista). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Benjaminem Mlýnkem (duchovní, člen týmu posttraumatické intervenční péče). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Tomášem Svačinou (policista, člen týmu posttraumatické intervenční péče). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Petrem Svobodou (duchovní, kaplan vojenské policie). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Karlem Šimrem (duchovní, koordinátor Psychosociálního intervenčního týmu ČR, člen týmu posttraumatické intervenční péče). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Markétou Vavříkovou (policejní psycholog, člen týmu posttraumatické intervenční péče). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

E-mailové dotazování s Mojmírem Železným (policista, člen týmu posttraumatické intervenční péče). Záznam není součástí příloh. K dispozici v osobním archivu autora.

Rozhovor s Františkem Bublanem (předseda sněmovního výboru pro obranu a bezpečnost, poslanec Parlamentu ČR, bývalý ministr vnitra) ze dne 25. ledna 2011. Rozhovor není součástí příloh. Jeho přepis je k dispozici v osobním archivu autora.

Rozhovor s Tomášem Holubem (1. hlavní kaplan Armády České republiky, poradce ministra obrany pro duchovní službu) ze dne 28. února 2011. Rozhovor není součástí příloh. Jeho přepis je k dispozici v osobním archivu autora.

Rozhovor s Janem Hubertem (policejní psycholog, koordinátor týmu posttraumatické intervenční péče) ze dne 1. února 2011. Rozhovor není součástí příloh. Jeho přepis je k dispozici v osobním archivu autora.

Seznam použitých zkratek

AA	- Apostolicam actuositatem, dekret II. vatikánského koncilu o apoštolátu laiků
APA	- American Psychiatric Association (Americká psychiatrická společnost)
CIC	- Codex Iuris Canonici (Kodex kanonického práva)
CISM	- Critical Incident Stress Management (Řízení stresu při kritických událostech)
ČBK	- Česká biskupská konference
ČR	- Česká republika
DH	- Dignitatis humanae, deklarace II. vatikánského koncilu o náboženské svobodě
DSM	- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch)
ERC	- Ekumenická rada církví
EQ	- Emotional quotient (Emoční kvocient)
EU	- Evropská unie
GAS	- General Adaptation Syndrome (všeobecný adaptační syndrom)
GS	- Gaudium et spes, pastorální konstituce II. vatikánského koncilu
IACP	- International Association of Chiefs of Police (Mezinárodní sdružení šéfů policie)
IQ	- Intelligence quotient (Intelligenční kvocient)
KKK	- Katechismus katolické církve
KŘPLBK	- Krajské ředitelství Policie České republiky Libereckého kraje
KSNC	- Kompendium sociální nauky církve
LG	- Lumen gentium, dogmatická konstituce II. vatikánského koncilu o církvi
MKN	- Mezinárodní klasifikace nemocí
MVČR	- Ministerstvo vnitra České republiky
NATO	- North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
NZ	- Nový zákon
PTSD	- Post Traumatic Stress Disorder (Posttraumatická stresová porucha)
RPP	- Rozkaz policejního prezidenta
SZ	- Starý zákon
USA	- United States of America (Spojené státy Americké)
WHO	- World health organization (Světová zdravotnická organizace)
ZPPP	- Závazný pokyn policejního prezidenta

Seznam příloh

- Příloha I. Etický kodex Policie České republiky. In Rozkaz policejního prezidenta č. 91/2010, o profesní etice Policie České republiky.
- Příloha II. Fáze stresu.
- Příloha III. Tabulka traumatizujících událostí.
- Příloha IV. ZPPP č. 21/2009, o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi.
- Příloha V. ZPPP č. 79/2010, který upravuje ZPPP č. 21/2009, o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi.
- Příloha VI. Dohoda o účasti osob vykonávající duchovenskou službu na systému poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie ČR.
- Příloha VII. Průzkumné šetření. Požádání respondenta o provedení rozhovoru (e-mailové dotazování) s předem připraveným okruhem otázek.

PŘÍLOHA I.

Příloha č. 1 k RPP č. 91/2010

ETICKÝ KODEX POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY

Příslušníci Policie České republiky, vědomi si svého poslání, spočívajícího ve službě veřejnosti a založeného na úctě a respektu k lidským právům, vyjadřují následující principy, jež chtějí sdílet a dodržovat.

1. Cílem Policie České republiky je

- a) chránit bezpečnost a pořádek ve společnosti,
- b) prosazovat zákonnost,
- c) chránit práva a svobody osob,
- d) preventivně působit proti trestné a jiné protiprávní činnosti a potírat ji,
- e) usilovat o trvalou podporu a důvěru veřejnosti.

2. Základními hodnotami Policie České republiky jsou

- a) profesionalita,
- b) nestrannost,
- c) odpovědnost,
- d) ohleduplnost,
- e) bezúhonnost.

3. Závazkem Policie České republiky vůči společnosti je

- a) prosazovat zákony přiměřenými prostředky s maximální snahou o spolupráci s veřejností, státními a nestátními institucemi,
- b) chovat se důstojně a důvěryhodně, jednat se všemi lidmi slušně, korektně a s porozuměním a respektovat jejich důstojnost,
- c) uplatňovat rovný a korektní přístup ke každé osobě bez rozdílu, v souladu s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti příslušníků menšinových skupin všude tam, kde nedochází ke střetu se zákony,
- d) při výkonu služby jednat taktně, korektně a vhodně uplatňovat princip volného uvážení,
- e) používat donucovacích prostředků pouze v souladu se zákonem; nikdy nezacházet s žádnou osobou krutě, nehumánně ani ponižujícím způsobem,
- f) nést odpovědnost za každou osobu, která byla omezena Policií České republiky na osobní svobodě,
- g) zachovávat mlčenlivost o informacích zjištěných při služební činnosti,
- h) zásadně odmítat jakékoliv korupční jednání, netolerovat tuto protizákonnou činnost u jiných příslušníků Policie České republiky, odmítnout dary nebo jiné výhody, jejichž přijetím by mohlo dojít k ovlivnění výkonu služby,
- i) zásadně se vyhýbat jakémukoliv jednání, které by mohlo být střetem zájmů.

4. Závazkem vůči ostatním příslušníkům Policie České republiky je

- a) usilovat o otevřenou a partnerskou spolupráci,
- b) dbát, aby vztahy byly založeny na základě profesní kolegiality, vzájemné úcty, respektování zásad slušného a korektního jednání; jakékoliv formy šikanování a obtěžování ze strany spolupracovníků či nadřízených jsou vyloučeny,
- c) netolerovat ani nekrýt podezření z trestné činnosti jiných příslušníků Policie České republiky a trestnou činnost neprodleně oznámit; stejně tak netolerovat ani jiné jejich protiprávní jednání či jednání, které je v rozporu s Etickým kodexem Policie České republiky.

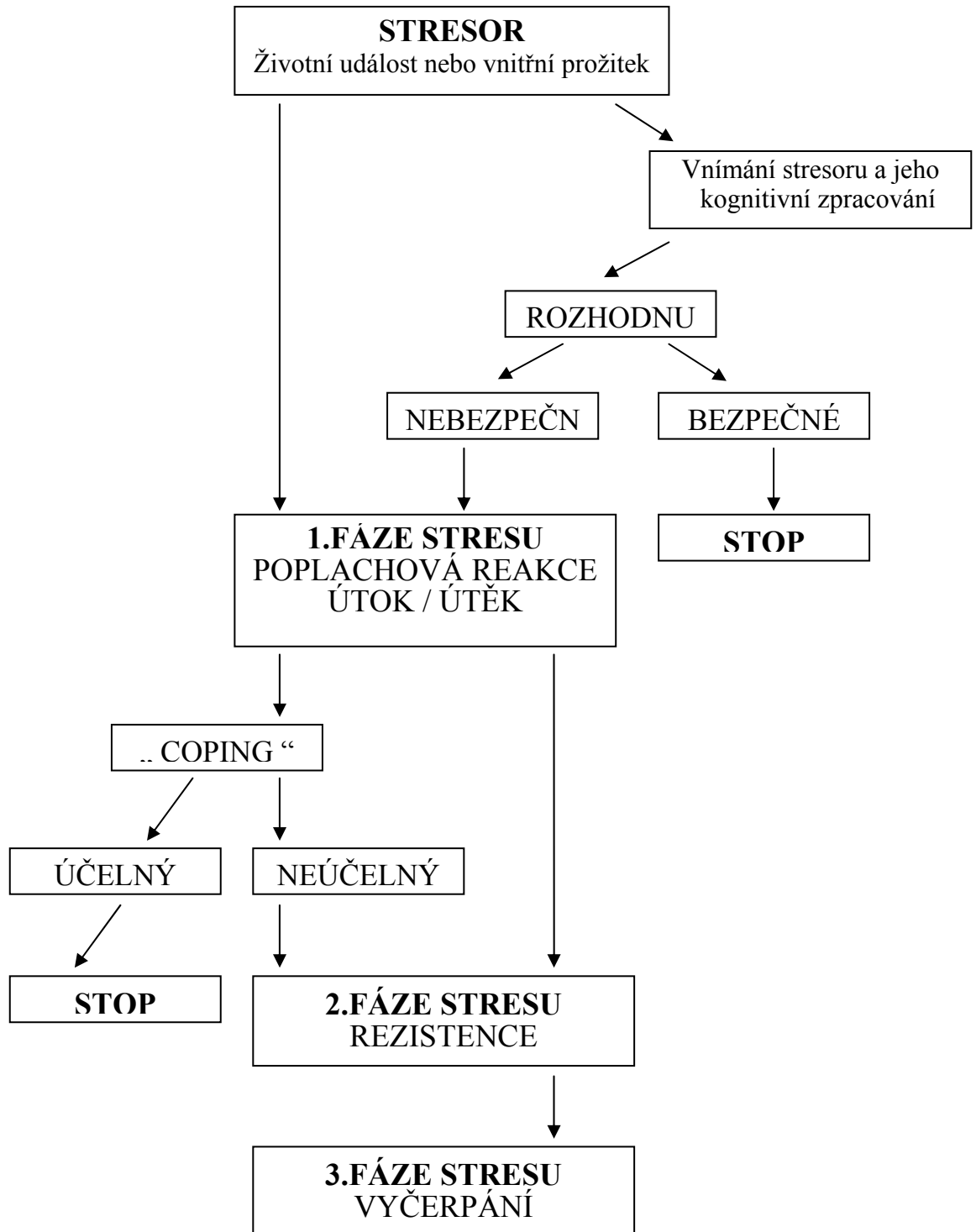
5. Osobním a profesionálním přístupem příslušníků Policie České republiky je

- a) nést osobní odpovědnost za svoji morální úroveň a svůj profesionální výkon,
- b) chovat se bezúhonně ve službě i mimo ni tak, aby důstojně reprezentovali Policii České republiky svým jednáním, vystupováním i zevnějškem.

Každý příslušník Policie České republiky, který jedná v souladu se zákonem a Etickým kodexem Policie České republiky, si plně zaslouží úctu, respekt a podporu společnosti, jejíž bezpečnost chrání i s nasazením vlastního života.

PŘÍLOHA II.

Fáze stresu

Zdroj: VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A. *Stres, eustres a distres*. 2008, s. 190.

PŘÍLOHA III.

TRAUMATIZUJÍCÍ UDÁLOSTI, PŘI KTERÝCH JE ZEJMÉNA POSKYTOVÁNA POSTTRAUMATICKÁ INTERVENČNÍ PÉČE

Policista způsobí sám:
<u>Smrt nebo těžké zranění někoho jiného</u> např. v důsledku - použití střelné zbraně; - dopravní nehody.
Policista utrpí:
<u>Těžké ohrožení života nebo tělesné nedotknutelnosti</u> např. - hrozba nebo použití střelných zbraní proti policistům; - policista byl vzat jako rukojmí. <u>Těžké poranění ve službě</u> např. - vážná dopravní nehoda; - po násilném napadení.
Policista zažije:
<u>Úmrtí nebo těžké poranění jiných osob jako přímý svědek události</u> (především u dětí nebo kolegů) např. - svědek sebevraždy; - v rámci policejních opatření: <ul style="list-style-type: none">• katastrofy,• velké škodní události,• obzvláště tragické delikty (např. usmrcení, nehody s množstvím obětí, extrémně vypadající oběti).

zdroj: *Informace pro nadřízené, postižené, kolegy, životní partnery*. 2003, s. 8.

PŘÍLOHA IV.

21

ZÁVAZNÝ POKYN
policejního prezidenta
ze dne 16. února 2009
o posttraumatické intervenční péči
a anonymní telefonní lince pomoci v krizi

S t a n o v í m:

ČÁST PRVNÍ
ÚVODNÍ USTANOVENÍ

Čl. 1

Předmět úpravy

Tímto závazným pokynem se upravuje

- a) systém posttraumatické intervenční péče,
- b) anonymní telefonní linka pomoci v krizi (dále jen „linka pomoci v krizi“).

Čl. 2

Vymezení pojmů

Pro účely tohoto závazného pokynu se rozumí

a) traumatizující událostí

zátěžová situace, kterou může být zejména

- 1. zákrok s použitím střelné zbraně, účast v akci na záchranu rukojmí, pronásledování nebezpečného pachatele, zákrok proti agresivním skupinám, náročný výslech obětí, vlastní zranění, teroristický útok nebo jiná mimořádná událost,
- 2. smrt nebo zranění blízké osoby, pohled na usmrcení osob či jejich těžká zranění při vážných dopravních nehodách průmyslových haváriích nebo hromadných neštěstích,

b) klientem

- 1. příslušník Policie České republiky (dále jen „policie“), který zejména v souvislosti s plněním služebních úkolů prožil nebo prožívá traumatizující událost,
- 2. zaměstnanec policie a Ministerstva vnitra, jejich rodinní příslušníci, popřípadě další blízké osoby a osoby z řad veřejnosti, v rámci prevence rozvoje posttraumatických potíží,
- 3. volající na linku pomoci v krizi; je jím příslušník nebo zaměstnanec policie (dále jen „pracovník“), Hasičského záchranného sboru a Ministerstva vnitra, jejich rodinní příslušníci, případně další osoby z řad veřejnosti,

- c) posttraumatickou intervenční péčí
 - péče poskytnutá klientovi členem intervenčního týmu, která zahrnuje
 - 1. bezodkladnou primární pomoc, kterou se rozumí bezprostřední užití prostředků, jejichž cílem je zmírnění následku traumatizující události,
 - 2. následnou péči, kterou se rozumí další nutná opatření poskytnutá po bezodkladné primární pomoci nebo dle potřeby a zhodnocení situace,
- d) intervenčním týmem skupina pracovníků z řad policie, Hasičského záchranného sboru a zaměstnanců Ministerstva vnitra, vyškolených k poskytování posttraumatické intervenční péče, externích spolupracovníků a duchovních,
- e) týmem linky pomoci v krizi skupina vyškolených pracovníků, případně dalších vyškolených zaměstnanců Ministerstva vnitra, zajišťující poskytování telefonické krizové intervence.

Čl. 3

Zřízení intervenčního týmu

(1) Ředitel ředitelství pro řízení lidských zdrojů Policejního prezidia České republiky (dále jen „ředitelství pro řízení lidských zdrojů“) jmenuje a odvolává

- a) koordinátory intervenčních týmů (dále jen „koordinátor“) Policejního prezidia České republiky (dále jen „prezidium“) a krajských ředitelství policie (dále jen „krajské ředitelství“) na návrh oddělení psychologie odboru personálního Ministerstva vnitra (dále jen „psychologické pracoviště Ministerstva“), které systém posttraumatické intervenční péče metodicky řídí,

- b) členy intervenčního týmu prezidia na návrh koordinátora prezidia;

seznam členů intervenčního týmu prezidia a koordinátorů bude vydán pokynem ředitele ředitelství pro řízení lidských zdrojů a bude uveřejněn na intranetových stránkách ředitelství pro řízení lidských zdrojů, které odpovídá za jeho aktuálnost.

(2) Členy intervenčního týmu zřízeného u krajského ředitelství jmenuje a odvolává ředitel krajského ředitelství na návrh koordinátora krajského ředitelství z pracovníků se služebním a pracovním působištěm v teritoriu krajského ředitelství.

(3) Ředitel krajského ředitelství je povinen zajistit

- a) vedení aktuálního seznamu členů intervenčního týmu zřízeného u krajského ředitelství na příslušných intranetových stránkách,
- b) informování ředitelství pro řízení lidských zdrojů dojde-li ke změně v osobě koordinátora krajského ředitelství.

(4) Služební funkcionáři jsou povinni vytvářet koordinátorům a členům intervenčních týmů potřebné podmínky pro jejich činnost.

Čl. 4

Koordinátor

Koordinátor zejména

- a) odpovídá za činnost intervenčního týmu,
- b) předkládá návrhy na jmenování, odvolání a doplnění členů intervenčního týmu příslušnému služebnímu funkcionáři,
- c) při výběru nového člena intervenčního týmu vede strukturovaný rozhovor,
- d) vede seznam členů intervenčního týmu a evidenci poskytnuté posttraumatické intervenční péče v souladu s právním předpisem,
- e) zajišťuje spolupráci a součinnost s
 1. ostatními intervenčními týmy,
 2. psychology policie, psychology a týmy posttraumatické péče Hasičského záchranného sboru České republiky, týmem linky pomoci v krizi a s psychologickým pracovištěm ministerstva,
 3. dalšími mimoresortními odbornými pracovišti,
- f) zajišťuje školení a další vzdělávání členů intervenčního týmu,
- g) každoročně vyhodnocuje činnost intervenčního týmu,
- h) zajišťuje intervizi a supervizi členů intervenčního týmu a pořádá zakončovací setkání,
- i) zajišťuje preventivní a osvětovou činnost, která se týká psychologické péče.

Čl. 5

Činnost, povinnosti a oprávnění člena intervenčního týmu

- (1) Úkolem členů intervenčního týmu je poskytnout klientovi posttraumatickou intervenční péči a seznámit jej s možnostmi dlouhodobé pomoci prostřednictvím dalších odborníků.
- (2) Posttraumatickou intervenční péči je člen intervenčního týmu povinen poskytnout, považuje-li to za potřebné, na požádání klienta nebo kteréhokoliv pracovníka. O jejím poskytnutí rozhodne přímý nadřízený.
- (3) Činnost člena intervenčního týmu se posuzuje jako výkon práce nebo výkon služby.
- (4) Posttraumatická intervenční péče je poskytována zpravidla na pracovišti klienta nebo člena intervenčního týmu; je-li to vhodné, je ji možno poskytnout na jiném místě.
- (5) Člen intervenčního týmu je pro účely poskytnutí posttraumatické intervenční péče oprávněn využít služební vozidlo policie k uskutečnění cesty za klientem, nebrání-li tomu závažné pracovní nebo služební úkoly.

(6) O tom, zda doba poskytnutí posttraumatické intervenční péče nad rámec pracovní doby nebo doby služby bude uznána jako práce nebo služba přesčas, rozhoduje přímý nadřízený.

(7) Člen intervenčního týmu nesmí být jakkoliv znevýhodňován z důvodů jeho činnosti v intervenčním týmu.

(8) Členové intervenčního týmu jsou ve své činnosti a rozhodování nezávislí. Jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech souvisejících s činností intervenčního týmu.

(9) Členové intervenčních týmů podle potřeby spolupracují s psychology a týmy uvedenými v čl. 4 písm. e).

(10) Členové intervenčního týmu jsou povinni zúčastňovat se odborné přípravy, akcí organizovaných koordinátory a psychologickým pracovištěm ministerstva a jsou povinni sami dbát o svůj odborný růst. Účast na cvičeních Integrovaného záchranného systému České republiky je nedílnou součástí jejich vzdělávání.

Čl. 6

Členství v intervenčním týmu

(1) Přihlášku k členství v intervenčním týmu předkládá uchazeč o členství koordinátorovi prostřednictvím svého přímého nadřízeného, který na ní uvede své stanovisko.

(2) O vhodnosti uchazeče o členství rozhodují všichni členové intervenčního týmu. Ti se též vyjadřují k návrhu koordinátora na jeho odvolání.

(3) Uchazeči o členství jsou povinni se zúčastňovat akcí a cvičení uvedených v čl. 5 odst. 10.

(4) Člen intervenčního týmu může být z intervenčního týmu uvolněn na vlastní žádost, která nemusí obsahovat důvod.

Čl. 7

Poskytnutí posttraumatické intervenční péče

(1) O poskytnutí posttraumatické intervenční péče je klient oprávněn požádat již v průběhu traumatizující události nebo v kterékoliv době po jejím skončení podle svého uvážení

a) přímo člena intervenčního týmu,

b) člena týmu linky pomoci v krizi, prostřednictvím přímého nadřízeného, kolegy nebo operačního důstojníka; v souvislosti s jejím poskytnutím nesmí být žádným způsobem znevýhodňován.

(2) O poskytnutí posttraumatické intervenční péče klientovi může podle svého uvážení požádat přímý nebo vyšší nadřízený klienta nebo operační důstojník; ti tak učiní vždy, jde-li o traumatizující událost zvláště závažnou (např. hromadné neštěstí, použití střelné zbraně proti osobě se smrtelným následkem nebo těžkým zraněním, usmrcení dítěte, usmrcení osoby, které bylo spojeno s mučivými útrapami nebo při něm došlo k závažným zraněním, která jsou viditelná).

Čl. 8

Spolupráce s církevními organizacemi

Spolupráce s Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí v oblasti poskytování posttraumatické intervenční péče je upravena dohodou s Ministerstvem vnitra.

ČÁST DRUHÁ

LINKA POMOCI V KRIZI

Čl. 9

Linka pomoci v krizi a tým linky pomoci v krizi

(1) Linka pomoci v krizi je určena klientům

- a) k telefonické pomoci v situacích akutního či chronického stavu psychické nouze,
- b) k poskytování kontaktů, informací a psychologické podpory,
- c) k prevenci nepředloženého, sebe či okolí poškozujícího jednání a protiprávního jednání v důsledku psychologicky obtížně řešitelných situací.

(2) Telefonní čísla linky pomoci v krizi jsou

- a) služební 834 688,
- b) s civilní provolbou 974 834 688.

(3) Provoz linky pomoci v krizi zajišťuje tým linky pomoci v krizi složený z vedoucího a členů týmu linky pomoci v krizi. Tým linky pomoci v krizi jmenuje a odvolává vedoucí preventivně informačního odboru Policejního prezidia České republiky. Ten odpovídá za řádné fungování linky pomoci v krizi v souladu se statutem linky pomoci v krizi uvedeným v příloze k tomuto závaznému pokynu a další vzdělávání vedoucího a členů týmu linky pomoci v krizi.

ČÁST TŘETÍ

ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

Čl. 10

Zrušovací ustanovení

Zrušuje se

- a) závazný pokyn policejního prezidenta č. 129/2001, kterým se zřizuje systém poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky, kteří prožili traumatizující událost v souvislosti s plněním služebních úkolů,
- b) rozkaz policejního prezidenta č. 162/2002, kterým se zřizuje tým anonymní telefonní linky pomoci v krizi,

- c) rozkaz policejního prezidenta č. 154/2004, kterým se jmenují členové intervenčního týmu Policejního prezidia České republiky k poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky,
- d) rozkaz policejního prezidenta č. 5/2006, kterým se jmenují koordinátoři intervenčních týmů k poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky,
- e) rozkaz policejního prezidenta č. 30/2007, kterým se mění rozkaz policejního prezidenta č. 5/2006, kterým se jmenují koordinátoři intervenčních týmů k poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky,
- f) rozkaz policejního prezidenta č. 117/2007, kterým se mění rozkaz policejního prezidenta č. 154/2004, kterým se jmenují členové intervenčního týmu Policejního prezidia České republiky k poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky,
- g) rozkaz policejního prezidenta č. 123/2007, kterým se mění rozkaz policejního prezidenta č. 5/2006, kterým se jmenují koordinátoři intervenčních týmů k poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky, ve znění rozkazu policejního prezidenta č. 30/2007.

Č. j. PPR-12974-22/ČJ-2008-99OP

Zpracovatel: Ředitelství pro řízení lidských zdrojů
Policejního prezidia České republiky

Policejní prezident

brig. gen. Mgr. Oldřich MARTINŮ v. r.

PŘÍLOHA V.

79
ZÁVAZNÝ POKYN
policejního prezidenta
ze dne 10. května 2010,

**kterým se mění závazný pokyn policejního prezidenta č. 21/2009,
o posttraumatické intervenční péči a anonymní
telefonní lince pomoci v krizi**

S t a n o v í m:

Čl. I

Změna závazného pokynu policejního prezidenta č. 21/2009

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 21/2009, o posttraumatické intervenční péči a anonymní telefonní lince pomoci v krizi, se mění takto:

1. V čl. 2 písm. b) bodu 2 se za slova „blízké osoby a“ vkládají slova „v případě mimořádných událostí¹⁾ i“.

Poznámka pod čarou č. 1 zní:

„1) Např. § 2 písm. b) zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů.“.

Dosavadní poznámka pod čarou č. 1 včetně odkazu na poznámku pod čarou se označuje jako poznámka pod čarou č. 1a.

2. V čl. 2 písm. b) bod 3 zní:

„3. volající na linku pomoci v krizi; je jím příslušník nebo zaměstnanec (dále jen „pracovník“) z řad policie, Hasičského záchranného sboru České republiky (dále jen „Hasičský záchranný sbor“) a Ministerstva vnitra, případně jejich rodinní příslušníci,“.

3. V čl. 2 písmena d) a e) znějí:

„d) intervenčním týmem

skupina pracovníků z řad policie a zaměstnanců Ministerstva vnitra, vyškolených k poskytování posttraumatické intervenční péče, externích spolupracovníků a duchovních,

e) skupinou krizové intervence

pracoviště oddělení vedoucího psychologa odboru strategického personálního řízení ředitelství pro řízení lidských zdrojů Policejního prezidia České republiky (dále jen „oddělení vedoucího psychologa“), které zajišťuje provoz linky pomoci v krizi; k zajištění provozu linky pomoci v krizi využívá rovněž dalších vyškolených pracovníků z řad policie, Hasičského záchranného sboru nebo Ministerstva vnitra.“.

4. V čl. 3 odst. 1 písm. a) se slova „psychologie odboru personálního Ministerstva vnitra (dále jen „psychologické pracoviště Ministerstva“), které“ nahrazují slovy „vedoucího psychologa, který“.

5. V čl. 3 nadpis zní:

„Zřízení intervenčního týmu a školení jeho členů“.

6. V čl. 3 se doplňuje odstavec 5, který zní:

„(5) Školení členů intervenčních týmů zajišťuje oddělení psychologie odboru personálního Ministerstva vnitra (dále jen „psychologické pracoviště Ministerstva“), které je zároveň gestorem odborné kvality systému posttraumatické intervenční péče a jeho koncepčního rozvoje.“.

7. V čl. 4 písm. e) bod 2 zní:

„2. psychology policie, psychology a týmy posttraumatické péče Hasičského záchranného sboru, skupinou krizové intervence a psychologickým pracovištěm Ministerstva,“.

8. V čl. 4 písm. f) se slovo „zajišťuje“ nahrazuje slovy „organizačně zabezpečuje“.

9. V čl. 5 odst. 9 se za slovo „psychology“ vkládají slova „ , skupinou krizové intervence, pracovišti“.

10. V čl. 5 odst. 10 se slova „psychologickým pracovištěm ministerstva“ nahrazují slovy „oddělením vedoucího psychologa“.

11. V čl. 7 odst. 1 písm. b) se slova „člena týmu linky pomoci v krizi“ nahrazují slovy „pracovníka skupiny krizové intervence“.

12. V čl. 9 nadpis zní:

„Linka pomoci v krizi a skupina krizové intervence“.

13. V čl. 9 odstavec 3 zní:

„(3) Provoz linky pomoci v krizi zajišťuje skupina krizové intervence. Vedoucí skupiny krizové intervence odpovídá za řádné fungování linky pomoci v krizi v souladu se statutem linky pomoci v krizi, který je uveden v příloze k tomuto závaznému pokynu.“.

14. Příloha zní:

„Příloha k ZPPP č. 21/2009

Statut linky pomoci v krizi

1. Organizační režim linky pomoci v krizi

1.1. provoz linky pomoci v krizi je nepřetržitý (24 hodin), včetně sobot, nedělí a svátků,

1.2. pracovníci skupiny krizové intervence zabezpečují výkon služby na lince pomoci v krizi v souladu se zpracovaným a schváleným plánem služeb.

2. Práce s klientem na lince pomoci v krizi

pracovník skupiny krizové intervence

- 2.1. klientovi aktivně naslouchá, hovoří s ním a neomezuje ho v jeho svobodě vyjadřování,
- 2.2. poskytuje klientovi podporu a zplnomocnění k řešení vlastních problémů a snášení starostí,
- 2.3. informuje též o možnostech následné péče, případně ji se souhlasem klienta zprostředkovává.

3. Povinnosti a práva pracovníka skupiny krizové intervence

pracovník skupiny krizové intervence

- 3.1. při výkonu služby na lince pomoci v krizi zůstává vůči klientovi v anonymitě,
- 3.2. zachovává mlčenlivost o svém působení a činnosti související s plněním úkolů na lince pomoci v krizi,
- 3.3. respektuje anonymitu klienta a ostatních pracovníků skupiny krizové intervence,
- 3.4. na klienta nesmí vykonávat jakýkoli nátlak, který se týká přesvědčení, náboženství, rasy, politiky nebo ideologie,
- 3.5. v průběhu služby na lince pomoci v krizi se nesmí zabývat činnostmi, které ho od činnosti na lince pomoci v krizi odvádějí,
- 3.6. nesmí používat linku pomoci v krizi k uspokojování svých potřeb,
- 3.7. se řídí pravidly, znalostmi a dovednostmi získanými akreditovaným výcvikem organizovaným Českou asociací pracovníků linek důvěry, kterým je povinen projít před započítím služby na lince pomoci v krizi,
- 3.8. propaguje linku pomoci v krizi a další psychologické služby (např. prostřednictvím seminářů, anket, prezentací na webových stránkách, tiskových materiálů),
- 3.9. má po celou dobu služby na lince pomoci v krizi možnost využít
 - 3.9.1. podpory ostatních pracovníků skupiny krizové intervence,
 - 3.9.2. spolupráce a součinnosti s psychology policie a psychologickým pracovištěm Ministerstva, a Českou asociací pracovníků linek důvěry, jejíž je linka pomoci v krizi členem a která zajišťuje supervizi.

4. Povinnosti vedoucího skupiny krizové intervence

vedoucí skupiny krizové intervence

- 4.1. odpovídá za dodržování statutu linky pomoci v krizi,
- 4.2. odpovídá za součinnost pracovníků skupiny krizové intervence s psychology policie České republiky, psychology a týmy posttraumatické péče Hasičského záchranného sboru a s psychologickým pracovištěm Ministerstva,
- 4.3. je oprávněn v případě potřeby pro zajištění služeb linky pomoci v krizi požádat o spolupráci prostřednictvím příslušného služebního funkcionáře vyškoleného pracovníka, který splňuje kvalifikační předpoklady pro výkon služby na lince pomoci v krizi,

- 4.4. s týdenním předstihem zpracovává plán služeb pracovníků skupiny krizové intervence na příslušný kalendářní měsíc, a to nejméně v osmihodinových směnách; plán služeb a jeho změny schvaluje vedoucí oddělení vedoucího psychologa.“.

Čl. II

Účinnost

Tento závazný pokyn nabývá účinnosti dnem svého vydání.

Č. j. PPR-7860-1/ČJ-2010-0099OP-OM

Zpracovatel: Ředitelství pro řízení lidských zdrojů
Policejního prezidia České republiky

Policejní prezident

genmjr. Mgr. Oldřich MARTINŮ v. r.

PŘÍLOHA VI.

DOHODA

o účasti osob vykonávajících duchovenskou službu na systému poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky (dále jen "dohoda")

Účastníci

Ministerstvo vnitra
se sídlem v Praze 7, Nad Štolou 3,
zastoupené Mgr. Stanislavem Grossem, ministrem vnitra

a

1. Ekumenická rada církví
se sídlem v Praze 10, Donská 370/5,
zastoupená biskupem Mgr. Vladislavem Volným, předsedou

2. Česká biskupská konference
se sídlem v Praze 6, Thákurova 3,
zastoupená arcibiskupem Mons. Janem GRAUBNEREM, předsedou

(dále jen "církvní smluvní strana")

uzavírají tuto dohodu:

Článek 1

Účel dohody

Účelem dohody je upravit poskytování posttraumatické intervenční péče (dále jen "intervenční péče") příslušníkům Policie České republiky (dále jen "policista") osobami, které vykonávají duchovenskou činnost.

Článek 2

Poskytování intervenční péče

(1) Církvní smluvní strana se touto dohodou zavazuje zajistit bezúplatné poskytování duchovenských služeb v rámci systému intervenční péče v Policii České republiky (dále jen "policie") podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

(2) Církvní smluvní strana určí pro jednání s koordinátory intervenčních týmů a služebními funkcionáři policie zmocněnce, kteří budou realizovat vzájemný osobní a písemný styk v souvislosti s intervenční péčí u útvarů policie.

(3) Intervenční péči mohou vykonávat jen osoby, které jsou pověřeny jednotlivými církvemi zastoupenými výše uvedenou církevní smluvní stranou (dále jen "pověřená osoba"), jako členové intervenčních týmů zřízených u policie správ krajů a správy hlavního města Prahy a u Policejního prezidia České republiky, pro policisty zařazené v působnosti těchto útvarů.

(4) Pověřené osoby poskytují intervenční péči jako službu bezplatnou, v souladu s touto dohodou a závazným pokynem policejního prezidenta č. 129/2001, kterým se zřizuje systém poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie České republiky, kteří prožili traumatizující událost v souvislosti s plněním služebních úkolů (dále jen "závazný pokyn").

Článek 3

Pověření k činnosti

(1) Pověřená osoba prokazuje svoje oprávnění k zařazení do týmu písemným dokladem, který předloží koordinátorovi týmu.

(2) V písemném dokladu musí být uvedeno jméno a příjmení pověřené osoby, její rodné číslo, místo trvalého pobytu, údaj o tom, kým byla pověřena, datum nabytí účinnosti pověření a doba jeho platnosti.

(3) Koordinátor týmu seznámí služebního funkcionáře útvaru policie, u kterého je tým zřízen, s osobou pověřenou k členství v týmu. Při pověřování a odvolávání pověřených osob budou respektovány kompetence smluvních stran.

(4) Koordinátor týmu seznámí pověřenou osobu, která je jmenována služebním funkcionářem do týmu, s obsahem této dohody, se závazným pokynem a poučí ji o povinnosti zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, které se při poskytování intervenční péče nebo v přímé souvislosti s ní dozví. O uvedeném seznámení a poučení učiní koordinátor písemný záznam do evidence členů týmu, který pověřená osoba stvrdí svým podpisem. Zároveň jí vystaví průkaz o členství v týmu (dále jen "průkaz").

(5) Pověřená osoba může být z účasti v týmu odvolána církevní smluvní stranou nebo vyřazena z týmu služebním funkcionářem na návrh koordinátora anebo uvolněna, když o to sama požádá.

Článek 4

Práva a povinnosti pověřených osob

(1) Pověřená osoba je oprávněna vstupovat do objektů policie, v nichž poskytuje intervenční péči. Při vstupu do těchto objektů je povinna prokázat své oprávnění průkazem.

(2) Pověřená osoba se při poskytování intervenční péče řídí závazným pokynem a při pohybu v objektech policie respektuje pokyny policistů.

(3) Církevní smluvní strana zajistí uvolnění pověřené osoby k poskytnutí intervenční péče, jestliže policista o ni požádá.

(4) Jestliže požádá policista o poskytnutí intervenční péče v době jeho výkonu služby, je pověřená osoba oprávněna žádat koordinátora týmu o zajištění její dopravy na místo poskytnutí intervenční péče.

(5) Pověřená osoba je povinna se účastnit odborné přípravy organizované v souladu s čl. 10 závazného pokynu. Její náklady na účast (ubytování a stravu) hradí za pověřenou osobu policie, náklady na dopravu hradí církevní smluvní strana.

Článek 5

Ochrana zdraví a odpovědnost za škodu

(1) Bezpečnost a ochrana zdraví pověřených osob při poskytování intervenční péče je upravena právními předpisy.

(2) Odpovědnost za škodu způsobenou při poskytování intervenční péče pověřenými osobami policistovi či policií pověřené osobě se posuzuje podle obecných právních předpisů.

Článek 6

Závěrečná ustanovení

(1) Dohoda se uzavírá na dobu tří let a může být písemně prodloužena, jestliže se smluvní strany o tom dohodnou.

(2) Dohoda je sepsána ve třech vyhotoveních, z nichž má každé platnost originálu. Každá ze stran obdrží jedno vyhotovení.

(3) Tato dohoda nabývá účinnosti podpisem všech zúčastněných stran.

(4) Smluvní strany si dohodu přečetly, s jejím obsahem souhlasí a stvrzují ji svými podpisy.

V Praze dne 17. října 2002
Za Ministerstvo vnitra
Mgr. Stanislav GROSS v.r.

V Praze dne 14. září 2002
Za Ekumenickou radu církví
Mgr. Vladislav VOLNÝ v.r.

V Praze dne 9.9.2002
Za Českou biskupskou konferenci
Mons. Jan GRAUBNER v.r.

PŘÍLOHA VII.

Požádání respondenta o názor na poskytování psychologické a duchovní podpory u Policie České republiky formou osobního rozhovoru (e-mailového dotazování).

Dobrý den,

obracím se na Vás s prosbou. Jsem student Teologické fakulty JCU v Českých Budějovicích. Ve své diplomové práci se zabývám poskytováním psychologické a duchovní podpory v Policii ČR. V rámci zjišťování odborných názorů na uvedené téma formou průzkumného šetření bych Vás chtěl požádat o rozhovor (osobní rozhovor nebo rozhovor prostřednictvím e-mailové komunikace).

V diplomové práci zpracovávám téma psychologická a duchovní podpora poskytovaná v Policii ČR. Ke zpracování přistupuji z pozice věřícího policisty. Nejprve popisuji určitou specifickou policejní profesi, dále se zabývám osobností policisty (v myšlení, že policista je především člověk – pojetí člověka z pohledu II. vatikánského koncilu a existenciální analýzy) a to v jeho celistvosti, ve všech jeho dimenzích. Následně popisuji problémy spojené s výkonem policejní činnosti (stres, traumatizující události, syndrom vyhoření). Hlavní část práce je zaměřena na poskytování psychologické a duchovní podpory, jejíž součástí je i uvedené průzkumné šetření.

Souhlas s interpretací názorů v diplomové práci:

Souhlas s nahráním rozhovoru (uložením e-mailové komunikace) pro potřeby následného zpracování:

Předpokládaný okruh otázek:

- Co si myslíte o současném poskytování psychologické/duchovní péče v policii? V případě duchovní péče pak její poskytování v rámci týmu posttraumatické intervenční péče.
- Má duchovní péče v policii své místo?
- O jakou péči by se mělo jednat? Její případné vymezení.
- Co může nabídnout duchovní?
- Co může očekávat policie jako organizace od nabízené péče?
- Co může očekávat konkrétní policista?
- Jaké je "vhodné" začlenění duchovního do policie (zaměstnanec policie/externista)?
- Jaký je Váš názor na možnou spolupráci duchovního a psychologa?
- Jaká by měla – mohla být jejich pozice ve vztahu k vedení policie?

Předem děkuji za Váš čas. Rád bych využil Váš osobní názor na poskytování zmíněné podpory policistům.

S přáním hezkých dnů Jaroslav Kozák.

ABSTRAKT

KOZÁK, J. *Psychologická a duchovní podpora v Policii ČR*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce M. Opatrný.

Klíčová slova: policie, člověk, policista, profesní etika, stres, coping, traumatizující událost, krize, syndrom vyhoření, krizová intervence, psychologická/duchovní podpora, posttraumatická intervenční péče

Práce se zabývá popsáním psychologické a duchovní podpory pro policisty. Podkladem je vymezení policie jako služby veřejnosti, kdy je policista vnímán jako představitel státní moci a zároveň jako člověk. V části věnované profesní etice je poukázáno na užitečnost etického kodexu pro policistu jako možné inspirace pro odpovědnost v roli policisty. Dále jsou popisovány negativní jevy ovlivňující policistu jako stres, traumatizující událost, krize a syndrom vyhoření. Práce se zamýšlí nad potřebami člověka potažmo i potřebami samotného policisty. Na základě shromážděných informací se dále věnuje psychologické a duchovní podpoře. Psychologická podpora má u policie určité vymezení v podobě krizové intervence, psychologického poradenství a posttraumatické intervenční péče. Duchovní podpora nemá vymezenou žádnou specifickou koncepci. Duchovní působí pouze v posttraumatických intervenčních týmech. Na podkladě průzkumného šetření a dostupné literatury je nastíněna možnost poskytování nejen psychologické, ale i duchovní podpory.

ABSTRACT

The Psychological and Spiritual Support in the Police of the Czech Republic

Key Words: police, person, policeman, professional ethics, stress, coping, traumatic event, crisis, burn-out syndrom, crisis intervention, psychological/spiritual support, posttraumatic intervention care

The thesis deals with the description of the psychological and spiritual support for the members of the police force. Its basis is the definition of the police force as the service to the public while the policeman is perceived as both the representative of the state force and the human being. In the part dealing with the professional ethics one points out to the usefulness of the ethical codex for a policeman as a possible inspiration for one's responsibility in the role of a policeman. Next, negative phenomena influencing a policeman are described, such as stress, a traumatic event, crisis, and a burn-out syndrom. The thesis considers the needs of the man linked to the needs of a policeman proper. Based on the information collected it then deals with the psychological and spiritual support. The psychological support in the police force has got a certain framework defined in the form of a crisis intervention, a psychological advisory service and a posttraumatic intervention care. A spiritual support has no specific concept defined. A priest has his role in posttraumatic intervention teams only. Based on the research carried out and on the literature available the possibility is outlined for the provision of not only psychological but also for the spiritual support.